تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی 51

محمد قطب

ئا ئەمە ئیسلام

وەرگێرانی

مزەفەر عەولا قەریب

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنتَدى إقرَأ الثَقافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنتَدى إقرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www. iqra.ahlamontada.com

منتدى إقراء الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)

مافی لەچاپدانەوەی پارێزراوە بۆ
نوسینگەی تەفسیر

ناوی کتێب بەکوردی: ئائەمەیە ئیسلام
نوسینـــــــــی: موحەممەد قوتب
وەرگێڕانـــــــــی: مزەفەر عەولا قەسرێی
بلاوکردنـــــەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بلاوکردنەوەو ڕاگەیاندن/ هەولێر
نەخشەسازی نـاوەوە: جمعە صدیق کاکە
خـــــــــەت: نەوزاد کۆیی
بـــــــــەرگ: أمین مخلص
نـۆرە و سـاڵی چـاپ: یەکەم ١٤٣٢ك — ٢٠١١ز
تـــــــــیراژ: ١٥٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٢٦٣٢) ساڵی ٢٠١٠ پێدراوە

تفسير
بۆ بلاوکردنەوە و ڕاگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس
ت : ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٣٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨
مۆبایل : ٠٧٥٠ ٤٦٠ ٥١ ٢٢ - ٠٧٧٠ ١٣٨٧٢٩١
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

ئائەمەیە ئیسلام

نوسینی

موحەممەد قوتب

وەرگێڕانی

مزەفەر عەوڵاقەسرێی

مەبەست لە زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی

- دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردییە بە گرنگترین و کاریگەرترین دەقی ئەو کتێبانەی کە مەشغوڵی سەرێتی هزری هاوچەرخی ئیسلامین.
- ئاشناکردنی خوێنەرە لاوی موسڵمانی کوردە بە دەقی ئەو کتێبانەی کە سەرچاوەن بۆ ڕۆشنبیری ئیسلامی و سازێنەری ڕابوونی ئیسلامین.
- شارەزاکردنی ڕاستەوخۆی لاوی کورد بەم سەرچاوانە، ئازادکردنیانە لە گشت کۆت و بەند و بۆچوونی تەسکی حزبایەتی و تاکڕەوی و ڕەوتگەرایی.
- بناغەیەک بێ بۆ بنیادنانی کەسایەتییەکی ئیسلامی بەهێز بۆ هەر تاکێکی موسڵمانی کورد، تا توانای ئەنجامدانی ئەو گۆڕانکارییانەی هەبێ، کە خوای پەروەردگار پێی سپاردووە.

دەگەڵ ڕێز و تەقدیرمان بۆ بیروڕای نووسەرانی ئەم زنجیرەیە، مەرجیش نییە ئێمە پابەندی هەموو بیر و بۆچوونەکانیان بین.

با دەستووریشمان لە وەرگرتن فەرمایشتەکەی خوای پەروەردگار بێت:

ٱلَّذِينَ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقَوۡلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحۡسَنَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿١٨﴾ سورة الزمر

پێشکەشە:

بەهەموو ئەو کەسانەی، کە دەیانەوێ ئیسلام وەکو خۆی بناسن و، وەکو خۆی جێبەجێی دەکەن و، دەیانەوێ ئیسلام بەرنامەی مرۆڤایەتی بێت و، حوکمی خوا لەسەر زەویدا پەیڕەو بکرێت.

وەرگێڕ

به ناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

پێشەکی

کاتێـك بـانگخوازە ئیسـلامیەکان بانگـەوازی ئـەوە دەکـەن، کـە تـەنها ئیسـلام چارەسـەرە، زۆر کـەس گومانیـان لا دروسـت دەبێـت!هەرچـی عەلمانیـەکان و هاوشـێوەکانیان، مەبەسـتیان ڕوون و ئاشـکرایە، چـونکە ئـەوان ڕقیـان لـە ئیسـلامەو نایانـەوێت هـەرگیز ئیسـلام ببێتـە ڕێگـای چاکسـازی، حـەز ناکـەن هـیچ کـەس بانگـەوازی بـۆ بکـات!چـونکە ئـایین لەڕوانگـەی تێڕوانینـی ئەوانـەوە، نـاکرێ لەگـەڵ هـیچ کاروبـارێکی ژیانـدا تێکەڵ بێت و، تەنها-بۆ ئەو کەسەی کە ئایینی دەوێت-پەیوەندییەك بێت، لـەنێوان بەندەوپـەروەردگاردا و، ئـەم پەیوەندییـەش تـەنها لەدڵدا بێت و هیچ پەیوەندی بە واقیعی ژیانەوە نەبێت، هەروەها لایان وایـە، کـە ئـایین لـەکاروباری ژیانـدا، گەنـدەڵی هـەرە گەورەیـە، کـە خراپەکارییـەکانی تـر لەمەوە سەرچاوە دەگرن!ئەو جۆرە کەسانە هەڵوێستیان دیارو ئاشکرایەو، هۆکارەکەشـی ڕوونـە، چـونکە ئـەوان هـەر لـە زووەوە بڕیاریـان داوە، کـە لەهەموو کردارو گوفتارێکدا دوای ڕۆژئاوا بکەون، لەسـەر بنـەمای ئـەوەی، کە ڕۆژئـاوا شارسـتانیەت و پێشـکەوتنەو هـەر ئـەو شایەنـی شـوێنکەوتنە. ڕۆژئـاوا گوتویـەتی کـە ئـایین-لەمێـژووی ئـەودا-سەرچـاوەی دواکـەوتن و، تاریکی بوو . هەروەها پێشکەوتنی بەخۆیـەوە نـەدی، تـا ئـەو کاتـەی وازی لە ئایین هێنـا، یاخوود بەلایەنی کەمەوە، تا ئەوکاتەی سنوورێکی بۆ دانـاو گۆشەگیری کرد بەجۆرێك، کە نابێت لێی بێتـە دەرەوە، ئیتر ئایین-بـۆ ئـەو

کەسەی کەدەیویست بووە پەیوەندیەك لەنێوان بەندەوپەروەردگاردا و، تەنها لەناو دڵداو پەیوەندی بە واقیعی ژیانەوە نەما.

ئێمە لەم کتێبەدا مشت و مڕو دەمە تەقێ لەگەڵ ئەو جۆرە کەسانەدا ناکەین، چونکە مشت و مڕ لەگەڵ ئەماندا سوودێك ناگەیەنێت، سەرەڕای ئەوەی، کە لەخوای پەروەردگار داواکارین، بەرەو حەق هیدایەتیان بدات و، بەو چاوانەی، کە پەروەردگار بۆ بینین پێی بەخشیون، بڕوانن، نەك بەچاوی کەسانی ترەوە بڕوانن، ئیتر کوێر و سەر لێ شێواو بن و، ڕێگایان لێ وون بێت.

ئێمە لەم کتێبەدا لەگەڵ کەسانی تردا دەدوێین، ئەوانەی کە لەوانەیە لەدوژمنانی ئیسلامیش نەبن، لەوانەیە پێشیان ناخۆش نەبێت، کە ئیسلام لەسەر زەویدا فەرمانڕەوا بێت، بەڵام لەناو دڵیاندا گومانی ئەوەیان هەیە، کە ئیسلام بە کردار بتوانێت کێشە نوێیەکانی ژیان چارەسەر بکات، ئەو گرفتانەی، کە زۆر ئاڵۆزن و بەردەوام ئاڵۆزتر دەبن و، لەنێوان ژیانی ئەمڕۆ و، ژیانی سەرەتای هاتنی ئیسلام، کە هەموو گرفتەکانی چارەسەر کردن و، بەرەو بەرزترین ئاستی نموونەیی برد، جیاوازییەکی گەورە هەیە، بەجۆرێك کە-لەتێڕوانینی ئەواندا-کارێکی قورسە وا بیر بکرێتەوە، کە هەمان ئەو چارەسەرانەی، کە ئەو کاتە توانییان سەرکەوتنێکی گەورە بەدەست بێنن و، کێشەکان چارەسەر بکەن، شیاو بن بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم واقیعە ئاڵۆز و تێکەڵو پێکەڵەی ئەمڕۆ تیایدا دەژین.

ئەم جۆرە کەسانە —سەرەڕای ئەوەی مەبەستیان باشەو، دوژمنایەتی ئیسلام ناکەن و، ڕقیان لێی نیە-هۆکاری گومانەکەیان-چ دەری خەن، یان بیشارنەوە-دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی، کە ئەوان تەنها سەیری ئەو وێنەیەی

ئیسلام دەکەن، کە لەلایەن نـەوەکانی موسـوڵمانانی سـەردەمە کۆتاییـەکان درووست بـووە، ئـیتر وادەزانـن، کـە بـێ توانایـە لـە چارەسـەرکردنی تـەنها کێشەیەکیش لە کێشـەکانی ئـەمڕۆمان و، وابـیر دەکەنـەوە، کـە بـارودۆخی ئەمڕۆمان —بە هەموو ئاڵۆزییەکانیەوە-زۆر فـراوانترە لـەوەی، کـە ئیسـلام بتوانێـت کێشـەکانی چارەسـەر بکـات، لایـان وایـە بۆئـەوەی پارێزگـاری لێبکـەین، پێویسـتە لێـرەو لـەوێ بـۆی زیـاد بکـەین، تـا بتوانێـت ئـەم بارودۆخــە وەکـو خـۆی وەربگرێــت، پاشـان هــەوڵی چارەسـەرکردنی کێشەکانی بدات!

لەشـوێنی تـریش ئەمـەمان بـاس کـردووەو، لێرەشـدا دووبـارەی دەکەینـەوە، کـە ئـەو ئیسـلامەی ئێمـە بانگـەوازی بـۆ دەکـەین و، دەڵـێین چارەسـەرە، ئـەو ئیسـلامەیە کـە پـەروەردگار لـە کتێبەکـەی(قورئـان)و، فەرموودەکانی پێغەمبەر(ﷺ)دا هاتووە، نەوەك بەو جۆرەی، کە نـەوەکان پـەیڕەویان کـردووەو، لێیـان لاداوە، چـونکە ئیسلام بـەوجۆرەی کـە خـوا ناردوویەتیە خوارێ، بەڵگەو بیانووە بەسەر ئوممەتدا و، ئوممەت-لە هـیچ کاتێکـدا بەڵگـە نیـە بەسـەر ئیسـلامدا، بەتایبـەتی ئـەو نەوانـەی سەردەمەکانی کۆتایی، کە وردە وردە لە ڕاستی ئیسلام دووردەکەونەوە، تـا ئاستێك، کە خەریکە لێی دەردەچن، هێشتاش هـەر وادەزانـن، کـە لەسـەر ڕێگای ڕاست ماون!هەروەها ئەو وێنە جێبەجێکاریەی، کە ئیسلامی وەکـو خۆی تێدا جێبەجێ دەکرا، کە بە پێوەرێکی واقیعی دادەنێین، بریتیـە لـە سەردەمی سەرەتای سەرهەڵدانی ئیسلام، کـە سـەردەمی پێغەمبـەر(ﷺ)و، سـەردەمی (خەلیفـەکانی ڕاشـیدین)ە، کـە ئیسلامیان بـە هـەموو بنـەما و بنچینەکانی و ڕەووشت و پێوانەکانی تێدا جێبەجێدەکرد.

ئێمە باسی ئیسلامێك دەكەین، بەو شێوەیەی، كە خوا ناردوویەتیە خوارێ، باسی بەرنامەیەك ناكەین، كە نەتوانرێ لە واقیعدا جێبەجێ بكرێ، چونكە هەر مرۆڤ بوو، كە لەسەردەمێكدا جێبەجێی دەكرد، خۆ ئەوان فریشتە نەبوون و، بوونەوەرێكی جیاوازیش نەبوون، بەڵكو بە مرۆڤایەتی خۆیان وەكو خۆی جێبەجێیان كردووە، سەرەڕای بوونی خاڵی بەهێز و بێهێز و، توانای بەرز و نزم لە سرووشتی مرۆڤدا.

ئێمە تەنها ناگەڕێینەوە سەر سەردەمی پێغەمبەر(ﷺ)و، سەردەمی خەلیفەكانی ڕاشیدین ڕەزای خوایان لەسەربێت بەڵكو باسی هەموو سەردەمەكانی تریش دەكەین، كە پێغەمبەر(ﷺ)بە ڕیزبەند باسی كردوون، فەرموویەتی: خیر القرون، قرني، ثم الذي يليه، ثم الذي يليه)رواه الشيخان. واتە:باشترین سەردەم، سەردەمی منە، پاشان ئەوەی لەدوای دێت، پاشان ئەوەی لە دوای دێت.

لەڕاستیدا شتی زۆر لە ڕووكاری ژیانی جۆراوجۆردا گۆڕاون، بەشێوەیەك كە ژیانی سەردەمی ئەمڕۆمان زۆر جیاوازە لەو ژیانەی كە ئەوەی سەرەتای لەدایك بوونی ئیسلام تێیدا دەژیا، بەڵام كێشەیەكی بنەڕەتی هەیە (كە لە بەشی داهاتوودا بەدرێژی دەربارەی دەدوێین)، ئەویش ئەوەیە:ئایا كامیان حوكمی كامیان دەكات؟ئایا نەگۆڕ حوكمی گۆڕاو دەكات، یان گۆڕاو حوكمی نەگۆڕ دەكات؟ئایا لەڕاستیدا كامیان جێگیر نیەو بەردەوام دەگۆڕێت؟ناوەڕۆك(الجوهر)یاخود ڕووكەش(المظهر)؟

بەڕاستی جێی سەرسوڕمانە، كە دەڵێن ئیسلام بۆ چارەسەركردنی كێشەكانی ژیان ناشێ، چونكە بە تەنها بەڕووكەش ناوەستێ و

لەناوەڕۆکیشدا گرنگی بە پاکی مرۆڤ دەدات!کە ئەمەش داوایەکی زەحمەتە، بەلاَم دیموکراسی ئەمە بە مەرج ناگرێ و، چاك و خراپ دەتوانن جێبەجێی بکەن و، وەدەستخستن و جێبەجێکردنی ئاسانترە و، زیاتر دەتوانێ چارەسەری کێشەکانی خەڵك بکات!

بەڕاستی جێگای سەرسوڕمانە، کە دەڵێن ئیسلام بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان ناشێ، چونکە پشت بە ناخی تاکەکەس دەبەستێ، کە کۆت و مەرجی نین، بەلاَم هەرچی دیموکراسییە، پشت بە کاری ڕێکخراوەیی دەبەستێ، کە کارا ترە لە تاکەکەس!هەروەکو بڵێی ژیانی موسوڵمانان لە بوونی ڕێکخراو و دامەزراوەکان خاڵی بووبێ!هەروەکو کاری گرێبەست سازکردن و چارەسەری کێشەکان کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو کاری چارەسەرکردنی کێشە بازرگانییەکان کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو کاری ئەمر کردن بە چاکە و نەهی کردن لە خراپە و ڕێگرتن لە گێرە شێوێنی کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو خانەی سامان(بيت المال)ڕێکخراو نەبووبێ!هەروەکو ئەمانە تەنها خەون و خەیاڵ بووبن و بەهەواداچوون!

****

ئێمە لەم کتێبەدا مەبەستمان دانانی چارەسەری دوور و درێژ نیە بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی، کە خەڵك لەسەردەمی ئێستادا تێیدا دەژین، چونکە ئەمە کارێکە بەتەنها بە تاکە کەسێك ناکرێ، بەڵکو ئەمە بەچەند شەرعزان و لێکۆڵەرەوەیەکی شارەزا لە هەموو بوارەکانی ژیاندا ئەنجام دەدرێت، کە کۆشش بکەن بۆ هەڵێنجانی حوکمی گونجاو لە قورئان و سوننەتداو، بۆ ژیانی ئێستامان و، بۆ جێبەجێکردن ئامادەیان بکەن،

بەڵکو لێرەدا چەند ئاماژەیەك بە چەمکە سەرەکییەکانی ئیسلام دەکەین و، بە کورتی باسی دادگەری سیاسی لە ئیسلامداو، دادگەری ئابووری و، دادگەری کۆمەڵایەتی و، دادگەری لە نێوان پیاو و ئافرەت لە ئیسلامداو، تێڕوانینی ئیسلام بۆ تاوان و سزا دەخەینەڕوو، سەرەڕای ئاماژەکردن بەچەند باسێکی تر، کە پێویست بێت ئاماژەیان پێبکەین.

ئێمە لێرەدا بانگەواز بۆ دوو شت دەکەین.

بانگەوازی ئوممەت دەکەین، کە لەخەوەکەی وەخەبەر بێ و، ویست و ورەی گەڕانەوەی هەبێت بۆ خوای پەروەردگار، چونکە جگە لە گەڕانەوەی ڕاستەقینە بۆلای خوا، هیچ ڕێگای ڕزگاربوونی دی لەبەردەمدا نین.

هەروەها بانگەوازی ئوممەت دەکەین، کە دووبارە-سەرلەنوێ-ئایینەکەی خۆی بناسێت و پێیدابچێتەوە، تا بتوانێت ئەوەی دادگەری ژیانی خەڵکیە لەهەموو بوارەکاندا، کە پێی وەدی دێ، تێیدا بدۆزێتەوە، هەروەکو خوای پەروەردگار لە کتێبەکەیدا باسی کردووە، لەگەڵ دڵنیاییەکی تەواو، کە فەرموودەی خوا حەقەو، ئەوەی خوا بڕیاری لەسەرداوە حەقەو، تاکە ڕێگای ڕزگاربوون لە دونیاو دوارۆژدا هەر ئەوەیە، کە خوا بڕیاری لەسەر داوە.

بەڵام هۆشیاریی پێویست و دەست پێشخەرییەکانی بە یارمەتی خوا دەستی پێکردووە، تەنها ئاماژەیێکی خێرای بۆ دەکەین. خوای پەروەردگار ناهێڵێ ئەم ئوممەتە گومڕابێ و، لە ڕەحمەتی بچێتە دەرەوە، بەڵکو هەرکاتێ لە دینەکەی بێ ئاگابوون، بەردەوام کەسێك دەنێرێت، تا دینەکەی نوێ بکاتەوە. ئەوەی بۆمان ڕوونەو لامان دیارە، کە ئەم کارەی

لەسەردەمی ئێستاماندا بە دوژمنەکانی ئوممەت سپاردووە، چونکە بەو گەوجێتیانەی ئەنجامی دەدەن کار بۆ وەخەبەرهاتنی ئوممەت و زیندووکردنەوەی دەکەن، تا سەرلەنوێ دینەکەی بناسێتەوە. ئیتر بە پشتیوانی خوا سەرلەنوێ لەدایك دەبێتەوە و دونیا پڕ دەکات لە دادگەریی، هەروەك چۆن پڕ بووە لە زوڵم و ستەم، هەروەکو پێغەمبەر(ﷺ) لەسەردەمی خۆی باسی کردووە.

﴿ وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴾ هود: ٨٨

محمد قطب

نەگۆڕ و گۆڕاو(الثابت والمتغير)

هەندێك كەس ئەو گومانەیان لا درووست دەبێت، كەچۆن شـەریعەتێك پێش چوارده سەدەو، لەبارودۆخێكی تـەواو جیاواز لـەم رۆژگارەی تیایـدا دەژیـن هاتۆتـە خـوارێ، دەتوانێـت حـوكمی ئـەو واقیعـەی ئـەمڕۆ بكـات، لەكاتێكدا، كەبارودۆخەكە تەواو گۆڕاوە، بەڕادەیـەك، كـەهیـچ وێكچوونێك نـابینین لـەنێوان واقیعـی ئـەمڕۆ و دوێنێـدا، كـە ئـەم شـەریعەتەی تێـدا دابەزیوە!

ئەگەر دان بەوەدا بنێین، كە ئـەم شـەریعەتە لـەكاتی خۆیـدا گۆڕانێكی گەورەی ئەنجام داوە بەگواستنەوەی مرۆڤ لەو نەفامییـەی، كەتیایـدا دەژی بۆ ئـاداب و ئاكارێـك، كەبـەبیری هـیچ كەسـدا نـەدەهات لـەو سـەردەمەداو، مرۆڤی لەو چاڵەی، كە تێی كەوتبوو ڕزگار كردو، بەرزی كـردەوە، بـەرزتر لەوەی، كە شارستانیەتی و زانیاری ئەو سەردەمە پێی گەیشتبوو... ئەگـەر دان بـە هـەموو ئەوانـە دابنـێین، ئایـا ئـەم شـەریعەتە هـەمان بـەرزی و پێشكەوتنی ماوە لـەم ڕۆژگارەمانـدا، كـە چـەند هـەنگاوێكی گـەورەی نـاوە لـەپێناو پێشـكەوتن و شارسـتانیەتدا، یـاخود كۆنـە پەرسـت و بێتوانایـە بەرانبەر ئەم گۆڕانە؟ئایا بۆ مرۆڤی ڕۆژگاری ئەمڕۆمان دەشێ، وەك چۆن شیاو بوو بۆ مرۆڤی دوورگەی عەرەبی پێش چوارده سەدە؟.

لەبەر گرنگی ئەم گومانە لەبیری هەندێ خەڵکدا —یان زۆربەیان-ئەم بەشەی کتێبەکەی بۆ تەرخان دەکەین، بۆ ئەوەی، کە ڕاستی ئەم کێشەیە لەدوو ڕووەوە دەربخەین:لەڕوی ئەو وەحیەی، کەلەلای خواوە نێردراوەتە خوارێ و، لەڕێگای مرۆڤ و گۆڕانەکانی بەدرێژایی مێژوو، لەڕوی وەحیەوە:ئەوانەی ئەم گومانەیان لا دروست دەبێت بێ ئاگان لەوەی، کە خوای پەروەردگار ئەم ئایینەی تەنیا بۆ دانیشتوانی دورگەی عەرەبی نەناردووە، هەرچەندە کە دورگەی(عەرەب)یشی وەکو شوینی دەستپێکردنی بانگەوازەکە دیاری کردووە، چونکە خودا زاناترە، کە پەیامەکەی لەکوێ دادەبەزێنێت. بەڵکو بۆ تەواوی مرۆڤایەتی ناردووە، بۆیە هەر لە ڕۆژانی یەکەمی پەیامەکەیەوە، کاتێك، کەموسوڵمانانان کەمینەیەکی چەوساوە بوون و، لەچەند کەسێك تێپەڕیان نەدەکردو، بانگەوازەکە هێشتا سەرەتابو، بە سەختترین جۆری بەرەنگاری ڕێگریان لێدەکرد، بۆیە وەحی لەلایەن خواوە بۆ پێغەمبەرەکەی(ﷺ)جیهانییەتی بانگەوازەکەی دەردەخست و ئەوەی پیشان دەدا، کەموحەممەد(ﷺ)بۆ هەموو مرۆڤایەتی نێردراوە﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴾ التكوير: ٢٧. واتە:ئەم قورئانە تەنها یادخەرەوەیە بۆ سەرجەم دانیشتوانی زەوی(بۆ پەری و ئادەمیزاد لە هەموو سەردەمەکاندا). ﴿ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴾ القلم: ٥٢. واتە:لەکاتێکدا قورئان بریتیە لە یادخستنەوەو بێدارکەرەوەی هەموو خەڵکی ئەم جیهانە(ئەگەر تێفکرن). ﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا ﴾ سبأ: ٢٨ واتە:ئێمە تۆمان بۆ سەرجەم خەڵکان ڕەوانەکردووە.

﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ﴾الأعـــــراف: ١٥٨
واتە: ئەی موحەمەد(صلى الله عليه وسلم)بڵێ ئەی خەڵکینە بەڕاستی من پێغەمبەر و فروستادەی خوام بۆ ئێوە بەگشتی.

هەموو ئەو ئایەتانەش لە مەککەدا و پێش بڵاوبوونەوەی ئەم دینە بە زەویدا و، دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە مەدینەدا هاتوونەتەخوارێ.

لەلایەکی ترەوە ئەم کەسانە بێئاگان لەوەی، کە خوا ئەم دینەی بۆ ئەوە ناردووە، کە ژیانی خەڵك بەڕێوە ببات، تاوەکو خوا زەوی و دانیشتوانەکەی بۆ خۆی دەباتەوە، چونکە خوای پەروەردگار کاتێکی دیاریکراوی دانەناوە کە، لەدوایدا مرۆڤ بەم دینەوە پابەند نەبێت، بەڵکو خوای پەروەردگار دوو ڕاستی وەدیار خستوون، کە هەر یەکێکیان بەڵگەی خۆی هەیە:یەکەمیان تەواوی و تۆکمەیی دینەکەیە:﴿ ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا ﴾ المائـــدة: ٣. واتـــە: ئەمرۆ ئایین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاندو ناز و نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو کردن، ڕازیم بەوەی، کەئیسلام ببێتە بەرنامەو ئایینتان.

دووهەمیش بریتیە لە کۆتاهێنان بە پێغەمبەرایەتی ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّۦنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴾ الأحــزاب: ٤٠. واتـــە:موحەممـــەد(ﷺ) بـــاوکی هـــیچ کـــەس لـــە پیاوانتـــان نـــەبوو، بـــەڵکو پێغەمبـــەری خـــواو، دواهـــەمینی پێغەمبەرانـــە، هەمیشەو بـەردەوامیش خـوا بـە هـەموو شـتێك زانایـە. کەواتـە دینەکـە تـــەواو تۆکمەیـــەو، نـــەلێی کـــەم دەکرێـــت، نـــەبۆی زیـــاد دەکرێـــت،

پێغەمبەرایـــەتیش کۆتـــایی پێهـــات، ئـــیتر هـــیچ پەیامبـــەرێك دوای موحەممەد(ﷺ)نیە، واتە لەلای خودای پەروەردگار کارەکە جێگیر بووە، بەو وێنەیەی، کە ناردوویەتیە خوارێ و، تا کۆتـایی ژیـان لـە سـەر زەویـدا دەمێنێتەوە.

هـەروەها ئـەم کۆمەڵـەی خـەڵك دوو سـیفەتی خـوای بـەرز و توانـا نەرێ(نفی) دەکەن-ئەگەر مەبەستیشیان ئەوەنەبێت، ئەگەر هەستیشی پێ نەکەن-کە سیفەتی زانست(العلم)و دانایی(الحکمـة)ن، بـەجۆرێك کـە لایـان وایـە ئەوکاتـەی خـوای پـەروەردگار ئـەم دینـەی ناردووەتـە خـوارێ، نەیزانیوە، کەگۆڕانکاری گەورە لەجیهانی مرۆڤدا روو دەدەن!.

وەك بڵێـی دانـایی (الحکمـة)ی نـەبووە، کاتێـك خـەڵکی ناچـارکردووە، بەشـتێك کـەدوای ماوەیـەك حیکمەتەکـەی نـەمێنێت!لەکاتێکـدا، کـە خـوا هەرخۆی زانا(العلیم) و دانا(الحکیم)ە، وەك چـۆن لەکتێبەکـەی(قورئـان)دا وەسفی خۆی کردووە و بـەم شـێوەیەی، کـە ئیمانـداران ئیمانیـان پێیـەتی، ئەمە لەڕووی وەحیەوە، کە مەبەستەکەی ڕوون و ئاشکرایە. بەڵام لەڕووی (مـرۆڤ)ەوە، کارەکـە پێویسـتی بەڕوونکردنـەوەی زیاترهەیـە. لـە ڕاسـتیدا گـۆڕانی مـەزن لـەژیانی مرۆڤـدا ڕویـداون، هەرلەسـەرەتای دەسـتپێکردنی ژیانی، تا ئەم رۆژگـارەی تیایـداین، بـەجۆرێك کەئەگـەر بـەخێرایی چـاوی پێدا بخشێنین، دەبینین هەمووشـتێك تیایـدا گـۆڕاوە، بەوپێیـەی کـە هـیچ پەیوەندیەك لە نێوان مرۆڤی دوێنێ و ئەمرۆدا بەدی ناکەیت!

بەڵام ئەگـەر بـەوردی سـەرنج بـدەین بۆمـان دەردەکـەوێت، کـە گـۆڕانـە مەزنـەکان هـەموویان لـەڕووکار(مظهـر)ی ژیانـدا ڕوویانـداوە، نـەوەکو

لەناوەڕۆك(جوهر)ی ئەو خواستانەی، کە مـرۆڤ لەناخـەوە دەجولێنێت و ڕێگای ژیانی پێ نیشاندەدات.

هەر لە سەدە سـەرەتاییەکانەوە، دووجـۆر لـە دەروون(نفس)ی ئـادەمی هـەبوون، کـە هەریـەکێکیان چـەند هەسـتێکی جیـاواز لـە وی دیکـەی لـە خۆگرتبـوو، ڕەفتاریشـیان تـەواو لەیـەکتر جیـاوازن﴿ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱبۡنَيۡ ءَادَمَ بِٱلۡحَقِّ إِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانٗا فَتُقُبِّلَ مِنۡ أَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ مِنَ ٱلۡأٓخَرِ قَالَ لَأَقۡتُلَنَّكَۖ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثۡمِي وَإِثۡمِكَ فَتَكُونَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

المائـدة: ٢٧ - ٢٩ واتـە: بەسـەرهات و هـەواڵی دوو کوڕەکـەی ئـادەم(علیـە السلام)بۆ ئەوخەڵکە بخوێنـەوە، کـە بەڕاسـتی ڕوویـداوە، ئـەوەبوو کاتێـك هەردووکیان قوربانیـان کـرد، لەیـەکێکیان وەرگیرا(کـە لەسـەر حـەق بـوو، لەخوا ترس بوو)لەوی تریان وەرنەگیرا(چونکە ڕق ئەستوور و حەسوود و خوانەناسـبوو)بەبراکـەی ووت:هــەر دەتکــوژم، ئــەویش لــەوەڵامی هەڕەشەکەیدا گوتی:خوای گەورە تـەنها لـە پـارێز کاران قوربـانی و چاکە وەردەگرێت، سوێند بـەخوا ئەگـەر تـۆ دەسـت درێـژیی بکـەیت بـۆ مـن بـۆ ئەوەی بمکوژیت، من دەسـت درێـژیی ناکـەم بـۆ تـۆ، بـۆ ئـەوەی بـت کـوژم، چـونکە بەڕاسـتی مــن لەسـزاو تۆڵـەی خـوا، پـەروەردگاری جیهانــەکان دەترسم، (من بەو دەسـت درێـژ نـەکردنـەم)بەڕاسـتی دەمـەوێت بـەگوناهی

من و گوناهی خۆشتەوە بگەڕێیتەوە، ئەوجا دەبیتە نیشتە جێ ی ناو ئاگر، هەرئەوەشە پاداشتی ستەم کاران.

کەواتە چی گۆڕاوە لەم جیهانەی ئێستامان، بەبەراوورد لەگەڵ جیهانی پێشوو، یاخود لەگەڵ سەرەتاکانی ژیانی ئادەمیزاد لەسەر زەوی؟

ئایا ئێستاش هەمان خواست و ئارەزوی بەدکاری وخراپی مرۆڤ نیە، وای لێدەکات دەست درێژی بکاتە سەرماف کەسانی دی؟ئەمە هەموو تاك و کۆمەڵان و ئەو وولاتانەش دەگرێتەخۆ، کە پەیرەوی ستەم و زۆرداری دەکەن بەسەر هی دیکەدا، جا مەبەستیان تەماعکاری و حەسوودی بێت، یان خواستی دەست گرتن و فەرمانڕەوایی و زۆرداری بێت بەسەر ماف کەسانی دی دا.

ئیتر چی گۆڕاوە؟!

مرۆڤە سەرەتاییەکان پارچە پێستێکی ئاژەڵ، یان پارچە قوماشێکیان بەسەر خۆیاندادەدا، پاشان شەیتان دەهات و لەخشتەی دەبردن، تا لەش و عەورەتیان وەدیارکەوێ، ئیتر لەوکاتەوە مرۆڤ شێوازی هونەری لە درووست کردنی جل و بەرگدا بەکار دێنێ ودەیڕازێنێتەوە و، نەخش و نیگاری تێدا درووست دەکات و، جۆرەها هونەری تێدا بەکاردێنێ، پاشان شەیگانیش ئەم هەلە دەقۆزێتەوە و لەخشتەی دەبات بەداکەندنی جلەکانی لە شوێن و کاتی دیاری کراودا، کە هەمان تاوان کەپێشتر ڕوویداوە دووبارە دەبێتەوە﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ كَمَآ أَخۡرَجَ أَبَوَيۡكُم مِّنَ ٱلۡجَنَّةِ يَنزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوۡءَٰتِهِمَآۚ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ

مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَـٰطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾الأعـــراف: ٢٧.
واته:ئەی نەوەی ئادەم:شەیگان، ئێوەش لە خشتە نەبات، هەروەك باوك و دایكتانی لەخشتە بردو لە بەهەشتدا بەدەرکردنی دان، لەکاتێکدا دەستی کرد بەداماڵینی پۆشاکەکانیان، تا عەورەتیان پیشانی یەکتر بدەن، بێگومان شەیتان و دارودەستەکەی ئێوە دەبینن لە شوێنێکدا کە(دنیایە)ئێوە ئەوان نابینن، جا دڵنیابن ئێمە شەیتانەکانمان کردووە بە یارو یاوەری ئەوانەی باوەڕناهێنن.

ئیتر چی گۆڕاوە؟!

با لە شەیتان و گومڕاییەکانی گەڕێین و بێینە سەر مرۆڤ!
مرۆڤ لە ئەشکەوتەکاندا نیشتەجێ بوو، نەخش و نیگارەکانی لەسەر دیواری هەندێ لە ئەشکەوتەکاندا ماون، کە شایەتی ئەو سەردەمە مێژووییەن، پاشان ژیانی شارستانیەتی بەخۆیەوە دی و خانووی لە گەڵاو پوش و قامیش درووست دەکرد، یاخود لە خشت و بەرد، یاخود خیوەتی هەڵدەدا، کە لە گەرما و سەرما دەیپاراست، پاشان ژیانی زیاتر شارستانیەتی بەخۆیەوە دی و خانوی زل و قەسر و قسوری بەرزی هەوربڕی درووست کردن و، ئاوو کارەباو ئامرازو ئامێرو... هتدی بۆ زیادکرد.
ئیتر چی گۆڕاوە؟خواستی نیشتەجێ بوون-ناوەڕۆکی-یاخود ئەو شکڵ و ڕووکارەی، کە خواستی نیشتەجێ بوونی پێ وەدی دێنێ؟!

هەروەها مرۆڤ بۆ خۆراکی پشتی بە ڕاوو ڕاووشکارو بەرهەمی درەخت دەبەست و، خۆراکەکەی هەر بە کاڵی دەخواردو پێش ئەوەی، کە ئاگر بدۆزێتەوە، پاشان کشتوکاڵی دۆزییەوەو، چەندەها ڕووەکی جۆراو جۆری ڕواندن و بۆ درووست کردنی خۆراکەکەی بەکاری دەهێنان، پاشان پێشکەوت و درووست کردنی خۆراکیشی کردە جۆرێك لە هونەرو، چەندەها ئامرازی جۆراوجۆری بۆ ئەم هونەرە درووست کردن، وەکو کەوچك و چەنگاڵ و چەقۆ و، چەند ئاداب و ڕێسایەکی دانان، کە لەکاتی خواردندا پەیڕەویان بکات، ئیتر چی گۆڕاوە؟ویستی خواردن-ناوەڕۆکی- یاخود ئەو شکڵ و شێوازەی، کە خواستی خواردنی پێ وەدی دێ؟!

هەروەها مرۆڤ لەململانێی لەگەڵ دوژمنەکانی-ئاژەڵ و مرۆڤ-چەند ئامرازێکی سادەی بەکار دەهێنان، کەکوشندە، یاخود بریندارکەر بوون، تەنها دوژمنیان وە دوور دەخستەوە، پاشان لەمەشیان پێشکەوتنی بەخۆیەوە دی، ئامرازی کوشندەتری وەکو ڕم و شمشێر و تیری بەکار هێنا، پاشان زیاترو زیاتر پێشکەوت و چەکی قڕکەر و فەوتێنەری وەکو بۆمبی گەردیلەیی و ئەتۆمی و هایدرۆجینی و گازی ژەهراوی و کوشتنی بەکۆمەڵ لەدوورەوە لەڕێگەی تۆپ و موشەك، کە لەڕێگای وشکانی، یان دەریایی، یان ئاسمانی ڕەوانە دەکرێن، داهێنان.. ئیتر چی گۆڕاوە؟ویستی شەڕ-ناوەڕۆکی-یاخود ئەو ئامرازانەی، کە مرۆڤ خواستی شەڕی پێ وەدی دێنی؟!

خواستی شەڕ چ بەرگری کردن بێت لە خۆ، یان وەکو دەست درێژی کردن بێت بۆ سەر خەڵکانی تر، ئایا هیچ لە ناوەڕۆکی گۆڕاوە؟یاخود ناوەڕۆك(الجوهر)ەکە، هەر هەمان شتە بە درێژایی مێژوو و، ئامرازەکانی

گـۆڕاون، لـەم ئامڕازانـەش شـێوەی نـوێی تێکـەوتوون، وەکـو تـەماعکاری سیاسی و ئـابوری و زانسـتی و .. هتـد. سـەرەڕای ئـەوەی، کـە پاڵنەرەکـەن نەگۆڕاون، هەر لە سەرەتای مێژووەوە، تا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان.

هـەروەها مرۆڤبـە پێیـەکانی لـە شـوێنێکەوە دەچووە شـوێنێکی تـر و، هەندێ ئاژەڵی دستەمۆ کردن و بەکاری هێنان بۆ سواری و بارگواستنەوە، لەمەشـدا پێشـکەوتنی بەخۆیـەوە دی و ئۆتۆمبیـل و فرۆکـەو موشـەکی داهێنـا، سـەرەڕای ئـەو ئامڕازانـەی، کـە چاوەڕوان دەکرێـت لـە داهـاتودا بدۆزرێنەوە، ئیتر چی گۆڕاوە؟خواستی گواستنەوە-ناوەڕۆکی-یاخود هۆکـار و ئامڕازی گواستنەوە؟!لەلایەکی ترەوە، ئایا ئـەو ئامـرازانـەی لەئاسمانـەوە بۆ هاتونەتەخوارێ، یاخود هەمووئەمانە ویستی مرۆڤ و بیرۆکەو خـەیاڵی بوون و دواتر لە ڕاستیدا وەدی هێناون؟

ئا بەم جۆرە!ئەگەر سەیری هـەموو ئـەو گۆڕانانـە بکـەین، کـە لـەژیانی مرۆڤدا ڕوویانداون، ئەوادەبینین، کە ئـەم ڕاسـتییە لەهەموولایەکدا بـەرەو ڕوومان دەبێتەوە:ناوەڕۆك(جوهر)ی نەگۆڕ و، وێنەی بەردەوام گۆڕاو.

ڕاسـتە شـکڵ و شـێواز بـەردەوام لـە گۆڕانـدان و شـێوازی ڕەفتـاری جۆراوجۆر و گۆڕاو درووست دەکەن، بەڵام لێرەدا ئـەو پرسـیارە درووسـت دەبێت، کە پێویسـتە بەشـێوازێکی بابەتیانـە ڕووبـەڕووی ببینـەوە:کاتێـك شێواز دەگۆڕێت و ڕەفتاریش دەگۆڕیت، ئایا ئەو ڕەفتـارە گۆڕاوە، جگـە لـە ئەرکی ڕەفتاری پێشوو دەتوانێت فەرمانێکی دی وەدی بێنێ؟یاخود هەمان کاری پێشووە و شێوازەکەی گۆڕاوە؟

ئا لێرەدایە گرێ ی بابەتەکە، کە تێڕوانینـی بابەتەکـەی لەسـەر بنیـات بنرێت.

کاتێك، كه سیستەمێك بۆڕێكخستنی مرۆڤ دادەنرێت، ئایا ڕەفتار لەگەڵ پێکهاتــە جێگیرەکانــدا دەکــەی، یــان لەگــەڵ ئەوانــەی، کــە بــەردەوام لەنوێبونــەوە و گۆڕانــدان، یاخودلەگــەڵ هەردووکیان؟پاشــان ئەگــەر هەردووکیان بخەیتە ناو هاوکێشەکەت، چەند نمرە بەنەگۆڕەکان (الثوابت) دەدەی و چـەندی بـە گۆڕاوەکـان(المتغیرات)دەدەی، کـە نـاوەڕۆك (الجـوهر) ناگۆڕن؟

بەدیوێکی دی: لەژیانی مرۆڤدا چۆن ڕەفتـار لەگـەڵ نـەگۆڕ و گـۆڕاودا دەکەی ؟

ئیسلام دینی خوا، ئایینی فیتڕەت و سرووشت بۆ ئەم کارە مەنهـەجێکی تەواو و تۆکمەی داناوە.

ئـەو شـتانەی کـە لـە ئیسـلامدا نـاگۆڕێن، ئیسـلام زۆر گرنگـی پێـداون، چـونکە کۆڵەگـەی ژیـانن و، چـەندەها یاسـاو ڕێسـای نـەگۆڕو ڕوونیـان لـە بارەوە هاتوونەتـە خـوارێ و، فـەرمانی بـە پـەیڕەوکردنیان کـردووە بـەبێ گۆڕانکـاری. بـەڵام لەشـتە گۆڕاوەکانـدا بـواری بـۆ عـەقڵ جێهێشـتووە، کـە کۆشـش(اجتهـاد)یـان تێـدا بکـات، لەهـەڵێنجانی ئـەو حوکمانـەی، کـە بـۆی گونجاون، بەڵام چەنـد مەرجێکی بۆ داناون، کە بەنـەگۆڕەکان(الثوابـت)ەوە گرێیـان دەداتـەوە:بـەجۆرێك، کـە هـیچ حـەڕامێك حـەڵاڵ نـەکات و هـیچ حەڵاڵێك حەڕام نەکات و، لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا تێك ناگیرێت. بۆیە عەقڵی کەسی موسوڵمان هـیچ کێشـەیەکی بەرانبـەر نـەگۆڕ و گـۆڕاو لەکاروباری ژیاندا نەبووە، ڕۆژێـك لـە ڕۆژان هەسـتی بـەوە نـەکردووە، کـە پێویستی بەگۆڕینی نەگۆڕەکان هەیە، یان پەیوەندی نێوانیان بپچڕێنێت.

هەرچەندە لێرەدا بواری درێژە پێدانمان نیە، بەڵام بۆ زیاتر بەرچاو ڕوونی هەندێك نموونە دێنینەوە.

لە دیارترین ئەو شتانەی، کە ئیسلام جێگیر(ثابت)ی کردوون، ئایین(الدین)ە، بەواتای پەرستنی خوای پەروەردگار بەتەنهاو بەبێ هاوبەشی بۆ بڕیاردان. ئیسلام ئەمەی جێگیر کردووە و زۆر جەختی لەسەر کردووەتەوە و کردوویەتیە تەوەری هەموو کارەکان.

ئەم کارەش بەبێ حیکمەت نیە-حاش للە-بەڵکو مەبەستێکی گەورە و کاربەجێیی پەروەردگاری لەپشتە، چونکە هەرتەنها خودا زانا(العلیم)و کاربە جێ(الحکیم)ە و، تەنها کاری بەحیکمەت و زانستی لێدە وەشێتەوە و، دەربارەی ئەو شەوەی، کە قورئانی پیروزی تێدا ناردووەتە خوارێ بۆ ئاسمانی زەوی، فەرموویەتی:﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَـٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَـٰرَكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴾ الدخان: ٣ - ٤ . واتە:بەڕاستی ئێمە لە شەوێکی بەفەڕ و پیرۆز(کە شەوی قەدرە)دامانبەزاندووەتە خوارەوە، بێگومان ئێمە هەمیشە بێدارکەرەوەی بەندەکانمانین. لەو شەوەدا هەموو کار و کردەوە و بەرنامەیەکی پڕ لە حیکمەت و دانایی لەیەك جیادەکرێتەوە.

(نەگۆڕ)یی ئایین لە قورئاندا، دەگەڕێتەوە بۆ ڕاستیەکی ئەزەلی(هەمیشەیی)ئەویش پەرستراوێتی خوا و، تاك و تەنهاییەتی، هەروەك چۆن، کەئەسڵی مرۆڤایەتی خواستی خواپەرستی لەناخیدا ڕوواوە، کە پەروەردگار بەبەریا کردووە، بۆ ئەوەی مرۆڤ خوای پەروەردگاری بناسێت و بیپەرستێت﴿ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن

ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا ﴾

الأعراف: ١٧٢

واته:یادی ئەوەش بکەوە کەپەروەردگارت پشتاو پشتی نـەوەی ئـادەمی کۆ کردەوە(لەجیهانی پـەنهان و شاراوەدا پـەیمانی لـیّ وەرگـرتن)و کردنـی بەشـایەت بەسـەر خۆیانـەوە و(پێـی فـەرموون):ئایـا مـن پـەروەردگاری ئێوەنیم؟!ووتیان:بەڵیّ شایەتیمان داوە(کە تۆ پەروەردگارمانیت).

داخـوازی و پێویسـتی هـەردوو ڕاسـتیەکە ئەوەیـە، کـە مـرۆڤ خـوای پەروەردگاری بپەرسـتێت، بـەبیّ هاوبەشـی بـۆ بڕیـاردان، چـونکە بەتـەنها ئەو شایەنی پەرستنە و، بەتاك زانینی لە پەرستراوێتی و پەروەردگاریەتی و ناو و سیفاتەکانیدا پێویستە.

بەڵام خوای کاربەجیّ نەیویست مرۆڤ لـەعیبادەت و پەرسـتن دا بـەزۆر ملکەچ بکات، هەروەکوچۆن ئاسمـان و زەوی ملکـەچ کـردوون، بـەڵکو بـیر و هـۆش و سەربەسـتی و ویسـتی داوەتـیّ، داوای پەرسـتنێکی بەهۆشـداری لێکردووە، کە لەسەر بیرکردنەوە و تێفکرین و قەناعەتەوە بنیات نرابـیّ، لێـرەوە ئـادەمیزاد بـوون بـەدوو کۆمەڵـەوە:یـەکێکیان لەسـەر بنچـینەی فیتڕەت و پاکی ماوەتەوەو، بیری کردۆتەوەو تێفکریوە و، بەو ئەندامانەی، کـە پـەروەردگار بـۆی مەیسـەر کـردوون، کـە بیریـان پـیّ بکاتـەوەو پێیـان تێفکرێـت:بیسـتن و بیـنین و دڵ و دەروون‌ـئـیتر دڵنیـا بـووە، کـە هـیچ خودایەك جگە لە(الله)نیەو، هەر ئەو تاك و تەنهایەو هیچ هاوبەشی نیەو، بـەدەنگ فـەرمانی خـوداوە هـاتوون﴿ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ﴾

النساء: ٣٦. واتە:(ئەی خەڵکینە)تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریك و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن.

هەروەها دڵی ئارام گرتوو بووە بەیادی خوا﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ ﴾ الرعد: ٢٨. واتە: ئەوانەی باوەڕیان هێناوە و دڵ و دەروونیان ئارام دەبێت بە قورئان و پەیامەکەی خوای پەروەردگار، ئاگاداربن دڵەکان هەر بە قورئان و یادی خواو(پابەندبوون بە ئایینەکەیەوە)خۆشنوود دەبن و دەحەوێنەوە.

کۆمەڵێکیشیان لە فیترەت و ئەسڵی خۆیان لایانداوەو، باوەڕیان بە غەیری خوا هێناوە، چ لەگەڵ خوا هاوبەشێکیان بڕیار دابێت، یاخود بەبێ ئەو پەرستراوێکی دیکەیان بۆ خۆیان بڕیار دابێت، ئیتر خەڵك بەو شێوەیەیان لێهاتووە، کە پەروەردگار باسی کردوون﴿ هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ ﴾ التغابن: ٢. واتە:ئەو زاتە ئەوەیە، کە ئێوەی درووست کردووە، جا هەتانە بێ باوەڕەو هەتانە باوەڕدار. پەرستنیش بووەتە دوو جۆر:یان پەرستنی خوا، یان پەرستنی شەیتان﴿ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُواْ ٱلشَّيْطَٰنَۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ ٱعْبُدُونِىۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ ﴾ يس: ٦٠ - ٦١. واتە:ئەی نەوەی ئادەم، مەگەر من پێم ڕانەگەیاندن، کە شەیتان نەپەرستن، چونکە ئەو بەڕاستی دوژمنی ئاشکراتانە، بەڵکو تەنها من بپەرستن، کە هەر ئەمەیە ڕێگەو ڕێبازی ڕاست و درووست. پەرستنی غەیری خوا پاڵدراوەتە پاڵ شەیتان، چونکە ئەو(شەیتان)بانگەواز بۆ ئەو جۆرە پەرستنە دەکات و لەدڵی

بێباوەڕان شیرینی دەکات و بۆیانی دەڕازێنێتەوە. ئەوەی پێویستە لێرەدا تیشکی بخەینەسەر ئەوەیە، کە ئەو دەستەیەی لە فیترەتی خۆیان لایانداوە، لادان نەبووە لە خودی پەرستن، چونکە مرۆڤ سرووشتی وایە، کە ناتوانێت بەبێ پەرستراو هەڵ بکا، بەڵکو ئەو لادانە تەنها لە ئاراستەکردندا بووە، کە لەجیاتی ئەوەی بەرەو خوای ڕاست و حەق بچێت، کە ئاسمانەکان و زەوی شایەتی خوایەتی دەدەن و تاکێتی دەسەلێنن، بەرەو ئاراستەی پەرستراوی دی چوون، بە هاوبەشی پەرستنی بێت لەگەڵ خوا، یاخود بەتەنها پەرستنی بێت.

هیچ مرۆڤێك نیە پەرستش(عبادة) نەکات! چونکە پەرستش لە فیترەت و ئەسڵی مرۆڤدا هەیە! بەڵام لە مرۆڤێك بۆ مرۆڤێکی ترەوە جیاوازە، بەوەنا، کە یەکێکیان پەرستش دەکات، ئەوی دی نا، بەڵکو بەوەی، کە یەکێکیان خوای حەق دەپەرستێت، ئەوی دی غەیری خوا دەپەرستێت.

ئەم خاڵە خاڵێکی گرنگە، کە پێویستە ڕوونی بکەینەوەو، جەختی لەسەر بکەینەوە، چونکە نەفامیەتی ئێستا(الجاهلیە المعاصرە)هەستی پەرستن لەناخی مرۆڤدا نەفی دەکات(دوای کەمێك دەگەڕێینەوە سەر ئەم خاڵە) و، پشت بە واقعی ئێستا دەبەستێت و، ئیددیعای ئەوە دەکات، کە مرۆڤی وا هەیە هیچ شتێك ناپەرستێت و، ئەو بیرۆکەیەی لەسەر بنیات دەنێت، کە پەرستن لە ئەسڵی مرۆڤدا نیە، بەڵکو بەهۆی چەند بارودۆخێکی مێژوویی دیاریکراو گەشەی سەندووە، کە لەم ڕۆژگارەدا بوونی نەماوە!

ئـەم وەهـم و خەیاڵـەـیـاخود ئـەو خـۆ هەڵەوەرییـەی‌ی ئـەو جـۆرە کەسانە، لە قورئانی پیرۆزدا باسی لێوە کراوە، بەو پێیەی، کە ئەو کەسەی کـە ئیـددیعای ئـەوە دەکـات، کـە هـیـچ شـتێك ناپەرسـتێت، ئـەوا هـەواو ئـارەزووی خـۆی دەپەرستێت، هـەروەکو پـەروەردگار لـە قورئـانی پـیرۆزدا فەرموویـــەتی﴿ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ ﴾ الجاثیـــة: ٢٣. واتـــە:هـــەواڵم بـدەرێ ئایـا ئەوکەسـەی، کـە ویسـت و ئـارەزووی خـۆی کردۆتـە خـوای خۆی؟!بەڵێ ئەویش پەرسـتن دەکـات، بـەڵام لەنەفسی خـۆی خوایـەکی بـۆ خۆی بڕیارداوە و، لەجیاتی خوای حەق دەیپەرستێت.

کەواتە ئایین بەواتای پەرستنی خـوای حـەق‌کـە لـە شـتە جێگیرەکانـە‌ گۆڕانکـاری بەسـەردا نایـەت، چـونکە بەچـەند ڕاسـتییەك گرێـدراوە، کـە بواری گۆڕانکارییان تێدانیـە، چ پەرسـتراوێتی خـوای پـەروەردگار و تـاك و تـەنیایی بێـت، یـاخود ئاڕاسـتە کردنـی فیترەتـی سـاغ و سـەلیم بـەرەو پەرستنی خوای حەق.

قورئانی پیرۆز هەمووی بانگەوازە بۆ ئەم دینـە. کـە لەسـەرەتادا خـوای پەروەردگار بەبەنـدەکانی دەناسێنێت، پاشان بانگەواز بۆ پەرستنی دەکـات، دواتر ئەو ڕێگایانـە نیشـانی بەنـدەکانی دەدات، کـە بەشـێوەیەکی ڕاسـت و درووست خوا بپەرستن.

سەرەتا ناساندنی خـوای پـەروەردگار﴿ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۖ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ ۚ

سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلۡخَٰلِقُ ٱلۡبَارِئُ ٱلۡمُصَوِّرُۖ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٢٤﴾ ﴾ الحشر: ٢٢ - ٢٤. واتە:خوا ئەو زاتەیە، کە جگە لەو خوایەکی تر نیە، زانایە بە هەموو نهێنی و ئاشکراکان، ئەو خوایە بەخشندەو میهرەبان و دلۆڤانە، کانگای ڕەحم و بەزەییە، خوا ئەو زاتەیە، کە جگە لەو خوایەکی تر نیە، پاشای هەموو بونەوەرە، پاك و بێگەرد و پوختە، ئاشتیخواز و ئاشتی پەروەرە، ئاسایش بەخش و پەناگەی ئیماندارانە، دەسەڵات دارەو، چاودێری دروستکراوەکانیەتی، باڵادەستە، خاوەنی خێری بێ سنوورە، گەورەیە و خۆی بە گەورە دەزانێت، پاکی و بێگەردی بۆ ئەو خوایەیە لەوەی، کە تێنەگەیشتوان شەریك و هاوەڵی بۆ بڕیار دەدەن. هەر ئەو خوایە بەدیهێنەر و درووستکارە، (لەنەبوون هەرچی بوێت بەدی دەهێنێت)، نەخشەو وێنە کێشەرە، ناوە پیرۆزو جوانەکان، هەموو شایستەی ئەون، هەرچی لەئاسمانەکان و زەویدان ستایشی ئەو دەکەن، بەڕاستی ئەو زاتە خوایەکی باڵادەست و دانایە.

هەروەها بانگەواز کردن بۆ پەرستنی خوایپەروەردگار بەتەنها و بێ هاوبەش بۆ بڕیاردان﴿ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ ﴾ النساء: ٣٦ واتە: ئەی خەڵکینە تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریك و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ فَٱعۡبُدِ ٱللَّهَ مُخۡلِصٗا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلَّهِ ٱلدِّينُ ٱلۡخَالِصُۚ ﴾ الزمر: ٢ - ٣

واتـه: بێگومـان ئێمـه ئـەم قورئانـەمان ڕەوانـه کـردووه بـۆ تـۆ ئـەی پێغەمبـەر(ﷺ) تـا حـەق و ڕاسـتی ڕوون بکاتـەوە، کەواتـه هـەر خـوا بپەرسته و دڵسۆز و ملکەچ بـه بـۆ ئـایین و بەرنامەکەی. ئاگاداربن:دیـنی پاك و خاوێن تەنها بۆ خوایه...

هـەروەها ڕوونکردنـەوەی ئـەو ڕێگایانـەی، کـه پەرسـتنی پـەروەردگاری بەشێوەیەکی ڕاست و درووستی پێ وەدی دێ:

١-ئیمـانێکی پتـەو بـەتاك و تـەنیایی خـوای پـەروەردگار-جـل جلالـه- لەپەرستراوێتی و ناو و سیفەتەکانیدا.

٢- ئیمـانێکی چەسـپاو بـه زینـدوو بونـەوەو، حەشـر و حیسـاب و بەهەشت و دۆزەخ، کە خوای پەروەردگار باسی لێوە کردوون.

٣-هەموو درووشمـەکانی پەرسـتن لـه نوێـژ و ڕۆژوو و زەکات و حـەج و ترس و تکاو پاڕانـەوەو ملکەچی و پشـت پـێ بەسـتن بـه تـەنها بـۆ خـودا بێتبەبێ هاوبەش بۆ بڕیاردان.

٤-چەسـپاندن و کـارپێکردنی شـەریعەتی خـوا بەتـەنهاو بـەبێ ڕێبـاز و ڕێچکه لاوەکیەکانی تر.

٥-ئـاوەدان کردنـــەوەی زەوی بـــەپێی ڕێبـــازی خـــوایی، واتـــه لکـاتی ئاوەدانکردنەوەیدادەستگرتن بەو حەڵاڵانەی، کـه خـوا حـەڵاڵی کـردوون و، خۆ دوور گرتن لەو حەڕامانەی، کە خوا حەڕامی کردوون.

ئیسلام(دین)ی بەو مانایە جێگیر(ثابت)کردووە و، کردوویەتی بە چەق و تەوەر، کە هەموو شـتەکانی تـر لـەدەوری دەسـوڕێنەوە، ئەمـەش لەیـەك کاتدا دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکار:

هۆکاری یەکەم ئەوەیە، کە ئەمە ماڤی خوایە لەسەر بەندەکانی، هەروەکو پێغەمبەر-صلی الله علیە وسلم-ڕوونی کردۆتەوە، کاتێك بە موعازی کوڕی جەبەل-ڕەزای خوای لەسەر بێت- فەرموو:(یا معاذ هل تدري ما حق الله علی العباد؟... ان یعبدوه ولا یشرکوا بە شیئا)رواه البخاري. واتە:ئەی موعاز دەزانی ماڤی خوا لەسەر بەندەکانی چیە؟... ئەوەیە، کە بیپەرستن و هاوبەشی بۆ بڕیار نەدەن.

هۆکاری دووەم:ئەوەیە کە بە تەنها بەو دینە ژیانی مرۆڤ لە دونیا و قیامەتدا چاك و خۆش دەبێت. ئەگەر لە دونیادا خوای حەق نەپەرستێت، ئەوا جگە لەو پەرستراوی تر دەپەرستێ، کە لە ڕاستیدا ماڤی خوایەتیان نیەو، کت و مت بەم جۆرەی، کە پەروەردگار باسی کردووە، وای بەسەر دێت﴿ يَدْعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُۥ وَمَا لَا يَنفَعُهُۥ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُواْ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقْرَبُ مِن نَّفْعِهِۦ لَبِئْسَ ٱلْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ ٱلْعَشِيرُ ﴾ الحج: ١٢ - ١٣. واتە: هاناو هاوار لەکەسێك دەکەن لەجیاتی خوا، یاخود پەنا بۆ کەسێك دەبەن، کە نەزەرەر، نەقازانجی پێ دەگەیەنێت، ئەو حاڵەتە گومڕایی و سەرلێشێوایەکی زۆر نابەجێ و دوورە. (نەفامان هاناو هاوار لەکەسێك دەکەن)کە زەرەری زیاترو نزیکترە لە قازانجی، ئەی کە چەندە یارو یاوەرو هاودەمێکی ناڕەسەن و خراپیان هەیە.

ئەگەر دوای ڕێبازی خوایی نەکەوێت، کە خوای میهرەبان و شارەزاو دانا و زانا دایناوە، ئەوا دوای ئەو ڕێچکەو ڕێبازانە دەکەوێت، کە لە دەسکردی ئادەمیزادن، کە زانستەکەیان لەسنورێکی دیاریکراودا دەوەستێت و، پەی بەهەندێ شت دەبەن و هەندێکیشیان لێ ون دەبن، هەندێ جار

بەلای ڕاستیدا دەڕۆن، هەندێ جاریش هـەواو ئارەزوویـان بەسـەریاندا زاڵ دەبێت، ئیتر لەڕێبازەکەیاندا چاکەو خراپـە تێکـەڵ دەبـن و بـە فـەوتان و لەناوچوونیان کۆتایی دێـت، هەرچـەندە، کـە ماوەیـەکیش لـەژێر سـایەیدا خۆشی ببیـنن، بـەڵام بـەپێی ویستی خـوا کورتی و کـەمی و زۆری و بـۆی هەر دەبێت!

بەڵام لەژیانی ئەو دونیادا(ئاخیرەت)، کارەکە زۆر مەترسیدارترە.. یـان بەهەشت یان دۆزەخ. (بەهەشت)ێك، کـە ئـەوەی تیایدایـە نـەهیچ چـاوێك بینیویەتی، نەهیچ گوێیەك بیستوویەتی، نەبەدڵی هیچ کەسێکدا هـاتووە، ئـــاگرێکیش﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَـٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَـٰهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾ النساء: ٥٦.
واتە: بەڕاستی ئەوانەی باوەڕیان نەهێناوە بە ئایەت و فەرمانەکانی ئێمە، لەئاینـدەدا بـە ئـاگری دۆزەخ دەیـان سـوتێنین، هـەموو جارێـك پێسـتیان داوەشـاو سـووتاو هەڵقرچـا، پێسـتی تـر دەکـەین بەبەریانـدا، بـۆ ئـەوەی بەچاکی سزاو ئـازار بچێژن﴿ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُواْ يُمَتَّعُونَ ﴾ الشعراء: ٢٠٦ - ٢٠٧

واتـە: باشـە ئەگـەر سـاڵەها مۆڵـەتیان بـدەین و ژیـانی دونیـا بەخۆشی ببەنە سەر، باوەڕ دەهێنن؟!پاشان ئەگەر ئەو هەڕەشـەو سـزایەی کەلـەوان کراوە هاتەدی و پێش هات دەتوانن چی بکەن؟!ئەوسا ئیتر ئەوڕابواردنـەی دونیایـان هـیچ فریایـان ناکـەوێت و بـێ سـوود دەبێـت﴿ أَفَمَن وَعَدْنَـٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَـٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَـٰهُ مَتَـٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ مِنَ

ٱلْمُحْضَرِينَ ﴾ القصص: ٦١ واتە: ئايا ئەو كەسەی بەڵێنێكی چاكمان داوەتـێ و پێی دەگات، وەكو ئەو كەسە وايەهەر لەژيانی دونيادا كەمێك ڕابواردنی پێ ببەخشين؟پاشان لەدەرئـەنجامی كـارو كـردەوەی ناپوختيـدا لـە ئامـادە كراوان بێت بۆ لێپرسينەوەو ئاگری دۆزەخ؟

****

يەكێكی تر لەو شتانەی، كە ئيسلام جێگير(ثابت)ی كردوون، پەيوەندی نێوان دوو ڕەگەزەكەيە، كە بەخێرايی ئاماژەيەكی بۆ دەكەين. ئيسلام ئەم پەيوەندييەی جێگير كردووە، لە هەموو لايەكەوە بـەجێگيرەكانی تريـەوە بەستۆتەوەو كردوويەتی بەيەكێك لە كۆڵەگەكانی كۆمەڵگەی ئيسلامی.

هەروەكو چۆن بينيمان لە باسی ئايين(الدين)دا، بەمانای پەرستنی خوا بەبێ هاوبەشی بـۆ بڕيـاردان، كـە ئيسـلام لـەجێگيرەكان دايـنـابوو، بـەهۆی ئـەوەی كەلەسـەر چـەند بنچينەيەك دامـەزراوە كـە گۆڕانكـاری بەسـەردا نايـەت. لـەم بابەتەشـدا هـەمان شـێوە تێبـينی دەكرێـت، هـەروەكو كـە لەهـەموو جێگيرەكـانی تريشـدا، كـە ئيسـلام جـێگيری كـردوون، ڕەنـگ دەداتەوە.

پەيوەندی دوو ڕەگەزەكە جـەخت لەسـەر دوو لايـەن دەكاتـەوە، پيـاوو ئافرەت لەلايەك و پەيوەندی سەرنج ڕاكێشی هەر يەكێكيان بـۆ ئـەوی دی لەلايـەكی دی﴿ وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾الـــروم: ٢١ واتـە: يـەكێك لەبەڵگـەو نيشـانەكانی تـری ئەوەيـە، كـە هـەر لـە خۆتـان هاوسەری بۆ دروست كردوون بۆ ئەوەی ئارام بگـرن لەلايـداو لەنێوانتانـدا

خۆشەویستی و سۆزو میهرەبانی فەراهەم هێناوە، بەڕاستی ئا لەو دیاردانەدا نیشانەو بەلگە هەیە بۆ کەسانێك، کە بیردەکەنەوە و تێدەفکرن.

ئەم پەیوەندییە، بریتییە لە ئالْ و گۆڕکردنی سۆز خۆشەویستی لە نێوان هەردوو ڕەگەزەکەداو، ئارامی و ئۆخژنێکە، کە هەر کام لە دوو ڕەگەزەکە بە نزیك بوونیان لەلای ئەوی دی هەستی پێدەکەن.

بۆتێرکردنی ئەو پێویستییەی مرۆڤ و وەلاّمدانەوەی ئەو هێزە فیترِی و خواڕسکەو، وەدیهێنانی لە واقیعدا، لەدوو ڕێیان زیاترمان لەبەردەمدا نین، ڕێگایەك کە پەروەردگار دایناوە و، حەلاّلی کردووە و، هەموو کاروبارێکی ڕێکخستووە و بۆ هەر ئەندامێکی، فرمان و ماف و ئەرکەکانی دیاریکردوون و، ڕێگاکەی تریش ئەوەیە، کە پەروەردگار حەڕامی کردووە، بەهۆی ئەو فەسادی و خراپەکارییەی، کە لەسەر زەویدا دروستی دەکات.

مرۆڤبەو شێوەیەی کە پەروەردگار درووستی کردووە-تەواو وتۆکمەیە. جەستەو عەقلْ و گیان، هەموویان پەیوەستن بە یەکەوە و، هیچ ئەندامێك لەوی دی جیا نابێتەوە. هەرچەندە کە ئەمە لە ژیانی ڕۆژانەیدا هەندێ جار پێچەوانە خۆی دەنوێنێ، بەوەی کە لایەنی جەستەی لە ساتێکدا و، لایەنی عەقلی لە ساتێك و، لایەنی گیان(روح)ی لەساتێکی تردا خۆی دەردەخات، بەلاّم دەرکەوتنی لایەنێك لەلایەنەکان لە ساتێکی دیاریکراودا، ئەو پەیوەندییە بەردەوامەی نێوانیان هەلْناوەشێنێتەوەو، تۆکمەییان ڕەت ناکاتەوە.

ئەو ڕێگایەی کە خودا وێنەی کێشاوەو، حەلاّلی کردووە و هەموو کاروبارێکی ڕێکخستووە، ئەو ڕێگایەی کە هەموو لایەنەکانی مرۆڤ

دەگرێتەخۆ-تەواو و تۆکمە هەروەکو چۆن پەروەردگار درووستی کردووە-ئەگەر یەکێك لەلایەنەکان لەساتێکدا بەدیار کەوت ولایەنێکی تریش دەرکەوت، پەیوەندیە بەردەوامەکەی و تۆکمەییەکەی هەڵناوەشێنێتەوە.

هەموو ڕەگەزەکانی کیانی مرۆڤایەتی لەسەر ئەو ڕێیە هەن، کە پەروەردگار وێنەی کێشاوە و حەلاڵی کردووە:لایەنی جەستە و عەقڵ و گیان، کاتێك کە سەیری هاوسەرگیری(الزواج)دەکەین لەهەموو ڕووەکانەوە، ئەو ئەنجامە باشانەی، کە لێی پەیدا دەبن و، هەوڵدان بۆوەدەستهێنانی ڕزق و ڕۆزی و، ڕێکخستنی ماڵ و پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان و هەولی پەروەردەکردن و هەرەوەزی و، ڕووکردنە پەروەردگار.

بەلأم ڕێگاکەی تر کە لە کتێبی خوا(قورئان) دراوەتە پاڵ شەیتان و شوێنکەوتوانی لەئەندازەی چەند دەنکۆڵە مروارییەکی پەرش و بڵاو زیاتر هیچ لەمرۆڤدا ناهێنێتەدی، سەرەڕای ئەو فەسادی و خراپەکارییەی، کە لە زەویدا بڵاوی دەکاتەوە.

****

ئەم دوو مەسەلەیەمان لەنێو زۆرمەسەلەی تر هەڵبژاردن، کەپەروەردگار لەکتێبەکەی(قورئان)دا ڕوونیکردوونەتەوە، چونکە نەفامیەتی نوێ زۆر زیادەڕۆیی و، فێڵ و تەڵەکەو ساختەبازی گەورەی تیایاندا کردووە!

هەروەها پێویستە، کە سەرنجێك بدەینە مێژووی ئەوروپا لەهەردوو نەفامیەتە یەك لەدوا یەکەکانی:نەفامیەتی سەردەمی کڵێسا

لەسەردەمەکانی ناوەڕاستدا-سەدە تاریکەکان لەلای ئەوان-و نەفامیەتی بوژانەوەو، لەو کاتەوە هەتا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان.

من باش دەزانم، کە هەندێ خەڵك زۆر سەغڵەت و ناڕەحەت دەبن، کە ئەو پێشکەوتنە زانستی و ئابوری و سەربازی و سیاسییەی ئەوروپا تیایدا دەژی بە نەفامیەت(الجاهلیە)ناو دەبەم، بۆیە پێیان دەڵێم، کە ووشەی نەفامیەت(الجاهلیە)بە دەستەواژەی قورئانیی، هیچ پەیوەندی بەو لایەنانەوە نیەو، پەیوەست نیە بە پێشکەوتنی زانستی و ئابوری و سەربازی و سیاسی، بەڵکو پەیوەستە بە مەسەلەیەکی بنەڕەتی، کە پەیوەستە بە پەیوەندی مرۆڤ بە خوای پەروەردگاری-سبحانە و تعالی-وەشەرع و ڕێبازەکەیەوە، لەدەستەواژەی قورئانی پیرۆزدا-واتە نەزانی و نەفامی حەقیقەتی خوایەتی و شوێن نەکەوتن و نەگرتنەبەری ئەو ڕێبازەی، کە پەروەردگار ناردوویەتیە خوارێ، ئەمە هەرگیز ئەو مانایە ناگەیەنێت، کە نەفامەکان(الجاهلیین) زانست و شارستانیەت و پێشکەوتنیان نەبێت لە هەر بوارێکدا، بەڵکو لێیان دەپرسێ:ئایا ئەوان وەکو پێویست خودا دەپەرستن؟ ئایا ئەوان شوین ئەو ڕێبازە کەوتوون، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ؟ئەگەر وەڵامەکە بە نەرێ(نا)بوو ئەوا ئەوان نەفامن و لەسەردەمی نەفامییەتیدا دەژین، هەرچەندە گەیشتبێتنە ئەوپەڕی زانستە زەمینییەکان و شارستانیەتی ماددیشەوە.

خوای پەروەردگار-سبحانە وتعالی-لەم بارەیەوە دەفەرموێت﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا۟ ٱلْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَـٰتِ

فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَٰقِبَةَ
ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ ٱلسُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

الروم: ٩ - ١٠. واتە: ئایا بەسەر زەویدا نەگەڕاون، تا تەماشای بکەن و سەرنج بدەن چیمان بەسەر ئەو نەتەوانەی پێش ئەواندا هێناوە؟لەمان زۆر بەهێزترو دەسەلاتدارتربوون، زەویان ژێرەو ژوور دەکرد(واتە دەیانکێڵا بۆ کشتوکاڵ و کانزایان لێ دەردەهێنا)و، ئاوەدانیان کردبۆوە زیاتر لەمان، پێغەمبەرانیشیان کاتی خۆی بەڵگەی زۆر و ئاشکرایان بۆ هێنا ؟(بەڵام بێ سوود بوو زۆربەیان بڕوایان نەکرد)جا وەنەبێت خوا ستەمی لێکردبن، بەڵکو هەر خۆیان ستەمیان لەخۆیان دەکرد. پاشان ئەو تیاچوونە سەرئەنجامی ئەوانە بوو، کە تاوان و گوناهیان کرد، چونکە ئەوانە بڕوایان بە ئایەت و فەرمانەکانی خوا نەهێنا و گاڵتەیان پێدەکرد

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓا۟
أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَءَاثَارًا فِى ٱلْأَرْضِ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ
﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَرِحُوا۟ بِمَا عِندَهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم
مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾ **غافر: ٨٢ - ٨٣. واتە:ئایا ئەوە بە زەویدا نەگەڕاون، تا تەماشا بکەن چیمان بەسەر قەوم و خەڵکانی پێش ئەماندا هێناوە و سەرئەنجامیان چۆن بووە؟ئەوان زۆر لەمان زیاتر بوون و هێزیان لەمان زۆرتر بوو، شوێنەواریان لە زەویدا ئاشکراتر بوو، بێگومان ئەو کار و کردەوەی، کە دەیانکرد هیچ فریایان نەکەوت و ڕزگاری نەکردن. جا کاتێك پێغەمبەرەکانیان بە بەڵگەو نیشانەی تەواوەوە بۆیان**

ڕەوانە کران، لەجیاتی ئەوەی باوەڕیان پێبهێنن خۆیان دڵخۆشکرد بەو ڕادە کەمەی کە لە زانست وزانیاری هەیانبوو، سەرەنجام هەڕەشەی خوا لەسەر زاری پێغەمبەراندا یەخەی پێگرتن و ئەوەی، کە ئەوان گاڵتەیان پێدەکرد دەستەویەخەیان بوو، فەوتاندنی.

جا کە مەسەلەکە ڕوون بووەوە و، دەرکەوت کە، ناونانی نەفامییەتی نوێ هیچ وەدرۆخستنەوە و، بەهەند هەڵنەگرتنی ئەو پێشکەوتنە زانستی و سەربازی و ئابووری و سیاسی ناگرێتەوە، با بگەڕێینەوە بۆ هەندێ ڕاستی مێژوویی.

ئەو ماوەیەی، کە کڵێسای ئەوروپی دەستی بەسەر هەموو کارەکاندا گرتبوو، لەسەردەمێکی پڕ لە ستەم و تاریکیدا، کە لێرەدا بواری خستنەڕوویمان نیە، تەنها ئەوە بەسە، کە لە سەرچاوەکانی خۆیاندا لەم بارەیەوە باسکراوە، کە دە سەدەی تەواوی داگیر کردووە لە مێژووی ئەوروپادا، بەتایبەتی ئەوەی سەرچاوەکان دەربارەی دادگاکانی پشکنین(محاكم التفتيش)دا باسیان کردووە، کە لە خراپترین ئەو کارانەیە، کە لەو ماوەیەدا ڕوویداوە. بەڵام ئەوەندە بەسە کە ناوی بنێین نەفامییەت(الجاهلیه) بەهۆی هۆکارێکی بنەڕەتی، کە ئەویش ئەم ستەم و تاریکیەیە، پێویستە ئەوەش بزانین، کە ئەو یاسایانەی پەیڕەو دەکران ئەوانە نەبوون، کە لە ئایینی خوایی نێردراو بۆ عیسا-علیه السلام-دا هاتبوون، بەڵکو حوکمی پیاوانی ئایین(رجال الدين) بوون، کە لەسەر دینە خواییەکەو ڕێگا ڕاستەکە لایاندابوو، هەر ئەوانیش بوون، کە (ئایین)یان کردبووە دێو(خێو)ێکی مەترسیدار، کە بەدوای خەڵکەوەیە و، لە خەو و بێداریدا دەیانترسێنێت و، ماڵ و سامانیان بەتاڵان دەبات و

خۆشگوزەرانییان لێدەرفێنێت و، دەرگای زانست و زانیارییان بەڕوودا دادەخات و ملکەچی چەندین جۆری زوڵم و ستەمی ڕۆحی و عەقڵی و سیاسییان دەکات، هەروەها هەر بەزیندوویی دەیانخاتە ئاگرەوە، تەنها بەهۆی گومان هەبوون لە دۆستایەتییان بۆ کڵێسا!

ئەم بارودۆخە بووە هۆی ڕوودانی ئەو ڕاپەڕینە گەورەیەی، کە لە ئەوڕوپادا ڕوویدا، ئەو ڕاپەڕینەی، کە بارودۆخەکەی لە (دژ)ەوە گۆڕی بۆ(دژ). پیاوانی ئایین(رجال الدين)، ئایینیان گۆڕی بۆ ئایینێك، کە تەنها گرنگی بەدواڕۆژ بدات و، پەیوەندی بە ژیانی دونیاوە نەمێنێت و، مرۆڤ بچووك بکاتەوە کە خوا بە گەورە بزانێ، جەستە بچووك بکاتەوەو، ڕۆح گەورە بکات، ڕاپەڕینەکەش مانای ئایینی گۆڕی بۆ-ڕێبازی ژیان-کە تەنها گرنگی بەژیانی دونیا بدات و دواڕۆژ پشت گوێ بخات و، مرۆڤ بەسەرخوادا گەورە بکات و، جەستە گەورە بکات بەسەر ڕۆحدا.

ئیتر جولەکەکان ئەمەیان بەهەل زانی بۆ تۆڵەسەندنەوە لە ئایینی کڵێسا، کە ئەمانی دەچەوساندەوە، بۆیە پلانیان دانا بۆ لەناوبردنی ئەو دینە لەڕوی بیروباوەڕو ڕەفتارەوە، ئەویش بە وروژاندنی ئارزووەکانی مرۆڤ بۆ بەدیهێنان و جێبەجێکردنی پلانەکەیان، کە کتێبی (تلمود)ەکەیانشیکردنەوەی بۆ کردووە و، گرنگترین بەندەکانی بریتین لە فەسادی بیروباوەڕو تێکدانی ڕەووشت، پێشڕەوانی جولەکەش، مارکس و فرۆید و دورکایم، کە هەموو توانایەکییان خستەکار و، بە هەموو بیرۆکەیەکی شەیتانی کاریان بۆ ڕوخاندنی ئەم دوو کۆڵەگەیە:

ئایین(الدین) و، ڕەووشت(الاخلاق)[1] دەکرد.

سەبارەت بە ئایین مارکس گوتوویەتی:ئایین تلیاکی گەلانە (الدین افیون الشعوب)، فرۆید-یش گوتوویەتی:خواپەرستی و ئایین لەئەنجامی غەریزەی جینسییەوە پەیدادەبێت! (دۆرکایم)یش، لە کتێبی-سەرەتایەك لە زانستی کۆمەڵناسیدا- لەنیوە دێرێکدا هەموو کلتووری مرۆڤایەتی ڕەت کردووەتەوە و، گوتوویەتی:هەندێ کەس گوتوویانە، کە گەشەسەندنی ئایین و هاوسەرگیری و خێزان بەشێکن لە فیترەت، بەڵام مێژوو پێمان دەڵێت، کە ئەم بیروباوەڕ و خواستانە بەشێك نین لە فیترەت و ئەسڵی مرۆڤ!!

سەبارەت بە ئەخلاقیش مارکس پێیوابووە، کە هەردەم ڕەنگدانەوەی بارودۆخی ئابووریە لە

کات و ساتێکی دیاریکراو دا، بۆیە هەمیشە لەگەڵ بارودۆخە جیاوازەکاندا دەگۆڕێت، لەبیریشی نەچووە بڵێت، کە پاراستنی داوێن لە خراپە و، پاك ڕاگرتنی لە ڕەووشتی کۆمەڵگە کشتووکاڵییە دواکەوتووەکانە و، ئازادی جینسی(الحریة الجنسیة)ش لە ڕەووشتی کۆمەڵگا پیشەسازییە پێشکەوتووەکانە!

فرۆید-یش ڕەووشتی بە هەندێ هەستی دامرکێنەرەوە وەسف کردووە، کە مرۆڤ تووشی گرێی دەروونی و هەڵکشان و داکشان و دەمارگیری دەکەن و، هیچ چارەسەرێکیشی نیە جگە لە لابردنی ئەو دامرکاندنەوەو کپ

---

[1])ئەگەر بتەوێ بەدرێژی ئەم بابەتە بخوێنیتەوە، ئەوا سەرنجی کتێبی(مذاهب فکریة معاصرة)لە ژێر ناونیشانی (دور الیهود فی افساد اوروبا)بدە.

کردنــەوە لەســەر پاڵنــەری جینســی و، ڕەخســاندنی ئــازادی تــەواو بــۆی.
(دۆرکایم)یش هەروەکو پێشتر باسمـان کـرد، کـە گوتوویـەتی:هاوسـەرگیری
(الزواج) لە فیترەت و پاکی نیە!کەواتـە ڕێگاکـەی تـر لای ئـەو پاکییـە!کە
پەیوەندییە ئازادییە جینسییەکانن بەبێ هیچ بەندوبارێك!!

ئابـەم جـۆرە ڕۆڵـی نـەفامی نـوێ(الجاهلیـة المعاصـرة)لـە دوو مەسـەلەدا
خۆی دەنوێنێت:ئایین و پەیوەندی نێـوان دوو ڕەگەزەکـە، لـە کاتێکـدا، کـە
ڕێبازی خوایی لـە نـەگۆڕەکان(ثوابـت)دا دایـنـاون، کەچـی نـەفامی نـوێ لـە
گۆڕاوەکـان(الـمتغیرات)دا دایانـدەنێت، بـەم شـێوەیە جوولەکـەکان ئـەوەی
ویستیان لە فەسادی و خراپەکاری وەدەستیان هێنا!

****

مـرۆڤی موسوڵمان کاتێك، کە پەیڕەوی لە ڕێبـازی خـوایی دەکـات، هـیچ
کێشەیەکی بەرانبەر بە نەگۆڕ و گۆڕاو(الثابت والمتغیر)نیە، چونکە ئـەوەی
کە پەروەردگار ئـەمری بـە نـەگۆڕکردنی کـردووە، ئـەو جێگیری دەکـات و
دەیچەسپێنێ و نـایگۆڕێ، کۆشـش(اجتهـاد)ێکـی فـراوانیش لـە گۆڕاوەکانـدا
دەکات، بـەجۆرێك کـە هـیچ حـەرامێك حـەڵاڵ ناکـات و هـیچ حـەڵاڵێکیش
حەرام ناکات، لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا تێك ناگیرێت.

کێشە لە عەقڵی ئەوروپییەکان، لە کات و ساتێکی دیاریکراودا درووست
بوو. چونکە لەسـەردەمی کڵێسـادا ڕێبـازی جێگیری و نـەگۆڕی بـڵاو بـوو..
نەگۆڕی لە هـەموو شـتێکدا، چ ئەوشـتەی خـوا ئـەمری بـە جـێگیر کردنـی
کردبێـت، یـان کڵێسـا لـەلای خـۆی جـێگیری کردبێـت. هـەتا ڕژێمـی
دەرەبەگایەتی بە هەموو ئابڕۆچونەکانیەوە و، ڕەتکردنـەوەی گـەورەیی و
کەرامەتی مرۆڤ و، هەروەها تیۆرە زانستییە هەڵەکان وەکـو ڕەتکردنـەوەی

خڕیی زەوی و، چەقی گەردوون. دوای ئەوەی ڕاپەڕین ڕوویدا، کە وەکو ڕەتدانەوەیەك بوو بۆ ستەم و زۆرداریی‌یەکانی کڵێسا و پیاوانی ڕژێمی دەرەبەگایەتی، بیرۆکەی جێگیری ڕەتکرایەوەو، بیرۆکەی گۆڕانی بەردەوام(التغیر الدائم) جێگای گرتەوە، کە ڕێ بە نەگۆڕی هیچ شتێك نادات، بیردۆزی داروین پاڵنەرێکی گەورە بوو بۆ ئەم ئاراستەیەو، پێشڕەوانی جوولەکەش هەوڵی خۆیاندا لە بەکارهێنانی بیردۆزی (گەشەسەندن)ی داروین، بۆ ڕەتکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی، کە پێشتر خەڵك بە نەگۆڕیان دەزانین، بەتایبەتی ئایین(الدین)و، ڕەووشت(الاخلاق).

لە هەردوو باریشدا ئەوروپا لەسەر ڕێی ڕاست نەبوو!

چونکە ئەو کاتەی، کە هەموو شتێکی جێگیر کرد-هەتا ئەو شتانەش، کە پێویست نەبوو بگۆڕدرێن-ژیانی ووشك و ڕەق و ناخۆش کرد، بەتایبەتی کاتێك، کە هەندێك شتی جێگیر کرد کە تێکدەرو خراپەکاربوون و، هەر نەدەبوو، کە درووست ببن، وەکو سیستەمی دەرەبەگایەتی، ئیتر ئەمە بووە هۆی ئەوەی، کە سەرچاوەکانی خۆیان بە -سەدە تاریکەکانی ناوەڕاست -ناوی ببەن.

هەروەها کاتێك، کە نەگۆڕەکانیان ڕەتکردەوە -تا کار گەیشت ڕەتکردنەوەی ئایین و ڕەووشت، کە خوا ئەمری بە جێگیر کردنیان کردبوو- بووە هۆی ئەوەی، کە نەفامی نوێ (الجاهلیة المعاصرة)، پەیڕەوی هەموو جۆرەکانی فەسادی و خراپەکاری بکات و، وای لە ئەوڕوپا کرد، کە هەست بە هەڵەکانی بارودۆخی ئەمڕۆ نەکات.

له سه‌ده سه‌ره‌تاییه‌کاندا-سه‌ده تاریکه‌کانی ناوه‌ڕاستی لای ئه‌وان-جۆره دواکه‌وتووییه‌ك له هه‌موو لایه‌نه‌کاندا هه‌بوو. جا کاتێ ئه‌ورووپا په‌یوه‌ندی بــه جیهــانی ئیســلامییه‌وه کــرد لــه هه‌رســێ ده‌لاقــه ناســراوه‌کانی مێژوو:جه‌نگه‌کانی خاچپه‌رستان و، په‌یوه‌ندییه بازرگانییـه‌کان و، تێکه‌ڵ بوون له‌گه‌ڵ شارستانییه‌تی ئیسلامی له (ئه‌نده‌لوس)و وه‌رگێڕانـی زانسـته ئیسلامییه‌کان بۆلاتینی و ئیغریقی، ئیتر دوای ئه‌مه خه‌ڵك هه‌ستیان بـه‌و تاریکیه‌کرد، که تیایدا بوون و، بڕیاری ئه‌وه‌یانـدا، کـه لێـی بێنـه ده‌ره‌وه‌و خۆیـانی لـێ ڕزگـار بکـه‌ن و بـه‌ره‌و ڕوونـاکی هـه‌نگاو بنـێن. ئـه‌م جاره‌یـان پێشـکه‌وتنێکی زانسـتی گـه‌وره دروسـت بـوو، ده‌وڵه‌مه‌ندییـه‌کی گـه‌وره‌ی ئـابووری ده‌بینــراو، هێزێکـی سـه‌ربازی و ده‌سـه‌ڵاتێکی سیاسـی به‌رچـاوی خه‌ڵکی گرت، ئیتر په‌ڵه ڕه‌شه‌کانی شارستانییه‌ته‌که‌یان نه‌ده‌دیت . لـه‌وه‌ش خـراپتر ئـه‌وه‌بوو، کـه جێگـره‌وه‌(بـدیل)ه ئیسـلامییه‌که، کـه نـه‌گۆڕه‌کان جێگیر ده‌کات و له گۆڕاوه‌کانیشدا کۆشش(اجتهاد)ده‌کات و، به جێگیره‌کانی ده‌به‌ستێته‌وه، ئاماده نه‌بوو له گۆڕه‌پاندا، به‌هۆی ئه‌و دواکه‌وتوویه‌ی، کـه ئوممـه‌ت لـه‌و کاتـه‌دا تێـی کـه‌وتبوو، بـه‌هۆی لادان و پـه‌یڕه‌وی نـه‌کردنی ڕێبازی خوایی، ئـیتر ئـه‌ورووپا لایـه‌نێکی به‌پشته‌وه نـه‌ما تـا هه‌ڵه‌که‌ی بۆ ڕاسـت بکاتـه‌وه، هـه‌روه‌کو چـۆن لـه سـه‌ده‌کانی ناوه‌ڕاسـتدا ڕوویـدا-بـه‌ڵکو ئه‌وڕووپا توانی به‌هۆی ده‌سـه‌ڵاتی به‌سـه‌ر موسـوڵمانانـدا و، گۆڕانێکی بـه‌دو پیس ده‌ست به‌سه‌ر نه‌گۆڕ(الثبات)دا بگرێت ئیتر وای لێهات ئه‌وانـه‌ی، کـه خۆیـان بـه ڕۆشـنبیر(مثقـف) داده‌نـا، بانگـه‌وازی پـه‌یڕه‌و کردنـی گۆڕانیـان ده‌کرد، ئه‌و گۆڕانه‌ی، که گۆڕانکاری له هه‌موو ئه‌و شتانه‌دا ده‌کات، که خوا ئه‌مری به ده‌ست لێنه‌دان و نه‌گۆڕانیان کردووه، ئه‌وان ئیددیعای ئـه‌وه‌یان

دەکرد، کە جگە لەم ڕێگایە، ڕێگای تر نییە بۆ ڕزگارکردنی ئوممەت لەو بێ هێزییەی کە تێی کەوتووە.

****

خراپی و بەدی لە نەفامی نوێ، ئەوەیە کە لە جیاتی خوا خودی مرۆڤ دەکرێتە خوا و دەپەرستری، تێی کەوتبوو، بەجۆرێك، کە هەر مرۆڤە پێوانەکان دادەنێت و، هەر مرۆڤە یاساو ڕێساکان و شەریعەت دادەنێت، هەر مرۆڤە کە بڕیاری ڕەوابوون و ڕەوانەبوونی شتێك دەدات.

سەرنجی قسەکانی جولیان هیکسلی-بێ باوەڕێکی ئەو سەردەمە-بدە کە لە کتێبەکەیدا(مرۆڤ لە جیهانی نوێدا) دەڵێت:مرۆڤ لە ڕابردوودا، کە ملکەچی خوا بوو، بەهۆی بێ توانایی و نەزانی بوو، بەلأم ئێستا کە فێر بووەو، دەستی بەسەر ژینگەدا گرتووە، کاتی ئەوە هاتووە، کە ئەوەی بۆلای خوای دەگێڕایەوە لە سەردەمی بێ توانایی و نەزانیدا بیخاتە کۆڵی خۆی و، خۆی ببێتە خوا!!).

ئاشکرایە کە هەموو مرۆڤێکی ڕۆژئاوایی وەکو جولیان هیکسلی نین، بەڵکو زۆر کەسی دینداری تێدا هەن، بەڵکو هۆشیارییەکی گەورە هەیە لە ڕۆژئاوادا، بەهۆی ئەو هەواڵەی، کە پێیان دەڵێت مەسیح لە هەزارەی سێیەمدا دێتە خوارەوە . بەلأم ئایین لە دیدی ئەم دیندارانەوە چییە؟ پەیوەندی نێوان بەندەو خوا لای ئەوان لە نێو دڵدایەو، هیچ پەیوەندییەکی بە واقیعی ژیانەوە نییە!.

ئایانەو دینەیە، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ بۆ ئەوەی حوکمی واقیعی ژیانی پێبکات، کە دەربارەی فەرموویەتی﴿ وَلۡيَحۡكُمۡ أَهۡلُ ٱلۡإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ

ٱللَّهُ فِيهِۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾ المائـدة: ٤٧.
واتـه:دەبـا شـوێنكەوتوانی ئینجیـل بـەو ڕێنمـوویی و ئامۆژگاریانـە هەڵسوكەوت بكەن، كـە خـوا لـە ئینجیلدا دایبەزانـدوون، ئـەوەی حـوكم و داوەری نەكات بەو بەرنامەیەی، كە خوا دایبەزاندووە، ئا ئەوانـە ناپاك و تاوانبار و لە سنوور دەرچوون. هەروەها دەربارەیـەوە فەرموویـەتی:﴿ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَۖ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴾ المائدة: ٤٩. واتـه: حوكم بكە بـەو بەرنامەیـە(قورئانـە)ی كە لەلایـەن خـواوە بـۆت دابـەزیوە، شـوێنی ئارەزووەكـانی ئـەوان مەكـەوە، وورپابــە نــەوەكو ئــەوان ڕێــت لــێ هەڵــە بكــەن، لــە هەنــدێك لــەو ڕێنموویيانەی، كە خوا بـۆی ناردوویـت. هـەروەها فەرموویـەتی:﴿ أَفَحُكْمَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾ المائـدة: ٥٠. واتـه: ئایـا ئەوانە حوكم و فەرمانڕەوایی جاهیلییـەت و نـەفامییان دەوێـت و ئـەویان لاپەسەندە؟!(ئاخر بۆ بیر ناكەنـەوە)كـەس هەیـە بەقـەدەر خـوا حـوكمی جوان و چاك و بەجێ بێت، بە تایبەت لای ئەوكەسانەی، كـە بـە وورديـی سەرنج دەدەن و ویژدان و هەستی زیندوویان هەیە؟

نەخێر .. بە دڵنیاییەوە!

دادگەری سیاسیی لە ئیسلامدا

دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا لەسەر چەند کۆڵەگەیەك وەستاوە، کە گەورەترین و بەهێزترین کۆڵەگە، ڕێگری کردنە لە مرۆڤ کە شەریعەت بۆ ژیان دابڕێژێت و، یاسادانان تەنها مافی خوایە.

ئاشکرایە ئەم چەمکە و تێگەیشتنە، ڕاستەوخۆ لەگەڵ دیموکڕاسی تێکدەگیرێت، ئەو دیموکڕاسییەی، کە زۆر خەڵك-لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا — وا تێدەگەن، کە دادگەرترین سیستەمە، کە مرۆڤایەتی بە درێژایی مێژوو ناسیویەتی. یەکێك لەو دروشمانەی دیموکڕاسی جاڕی بۆ دەدات-دواتر ئەوە ڕوون دەکەینەوە کە تا چەند لە جێبەجێکردنی دروشمەکانی لە واقیعدا ڕاستگۆیە-ئەوەیە، کە میللەت سەرچاوەی دەسەڵاتە.

دیموکراسی، ئوممەت-واتە مرۆڤ- لە دوولاوە دەکاتە سەرچاوەی دەسەڵات: لە هەڵبژاردنی فەرمانڕەواو، دانانی ئەو یاسا و ڕێسایانەی، کە فەرمانڕەواو ژێر فەرمانەکان پێیەوە پەیوەست دەبن، لە کاتێکدا کە ئیسلام هەڵبژاردنی فەرمانڕەوا دەخاتە دەستی ئوممەت، بەڵام یاسادانان بە مافی خوای پەروەردگار دەزانێت، کە وەدیهێنەری مرۆڤ و ئاسمانەکان و زەوییەو، لەسەر فەرمانڕەواو ژێر فەرمانەکانی پێویست دەکات، دوای ئە یاسایانە بکەون، کە خوای پەروەردگار ناردوونیەتە خوارێ و بەڕاشکاوی دەری خستووە، کە هەرکەسێك حوکم بەو یاسایانە نەکات، کە پەروەردگار

دایناون، ئەوا ئەو کەسانە لە کۆمەڵی کافران و ستەمکاران و لەسنوور دەرچووانن، خوای پەروەردگار ئەم سێ سیفاتەی بۆ ئەو کەسانە داناون، کە حوکم بەوە ناکەن، کە پەروەردگار ناردوویەتیە خوارێ و، هەرکام لەم سێ سیفاتانە کۆمەڵێك بەبێ کۆمەڵێکی تر ناگرێتەوە.

﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌۚ يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟
لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟
عَلَيْهِ شُهَدَآءَۚ فَلَا تَخْشَوُا۟ ٱلنَّاسَ وَٱخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًاۚ
وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ
ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ وَٱلْعَيْنَ بِٱلْعَيْنِ وَٱلْأَنفَ بِٱلْأَنفِ وَٱلْأُذُنَ بِٱلْأُذُنِ
وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلْجُرُوحَ قِصَاصٌۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُۥۚ
وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾ وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم
بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِۖ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ
وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ
ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ
ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِۖ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ
عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًاۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ
لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِۚ إِلَى ٱللَّهِ

مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ
أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ
فَإِن تَوَلَّوْاْ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَـٰسِقُونَ
﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ ٱلْجَـٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾المائدة:٤٤-٥٠

واتـە: بەڕاسـتی کاتێـك ئێمـە تـەوڕاتمان نـاردە خـوارەوە ڕێنمـوویی تیـادابوو (بـۆ هـەموو خێـر و چـاکەیەك)، نـوور و ڕوونـاکیش بـوو(لـەناو تاریکیەکانـدا)، ئـەو پێغەمبەرانـەی، کـە هەمیشـە ملکـەچ و فەرمانبـەردار بوون حوکمی ئەوەیان پێـدەکرد کـە ببونـە جوولەکـە، هـەروەها زانـا خـوا ناسەکانیان و زانا شەرع ناسەکانیشیان، حوکمیـان دەکـرد بـەوەی داوایـان لێکرابوو بیپارێزن، کە ئـەویش کتـێبی خـوا تەوڕاتـە، هـەروەها شـایەتیش بوون لەسەری(کەواتە ئەی زانایانی جوولەکە، ئەی ئیمانداران)، لەخـەڵکی مەترسن، بەڵکو تەنها لەمن بترسن، ئایەت و فەرمانەکانی من بە نـرخێکی کـەم مەفرۆشـن (ئەگـەر نرخەکـە هـەموو دونیـاش بێـت هەرکەمـە) جـا ئـەوەی حـوکم و داوەری بـەو بەرنامەیـە نـەکات، کـە خـوا دایبەزانـدووە، ئائەوانـە بـێ بـاوەڕن. لـە تەوڕاتـدا پێویسـتمان کـردووە لەسـەریان کـە بەڕاستی هەرکەسێك کەسێك بکوژێت، دەبێ بکوژرێتـەوە و چـاوی یـەکێك کوێر بکات، دەبێت چاوی کوێر بکرێتەوە و، لووتی یەکێك عەیبدار بکـات، دەبێـت لـووتی عەیبـدار بکرێتـەوەو، گـوێی یـەکێك ببڕێـت، دەبێـت گـوێی ببڕدرێتەوەو، ددانی یەکێك بشکێنێت، دەبێت ددانی بشکێنرێتەوەو، بـرین و زامـەکانیش هـەروەها تۆڵـەیان بـەگوێرەی خـۆی بـۆ دەسـەنرێتەوە، جـا ئـەوەی لـە تاوانبـار خـۆش بێـت، ئـەو چاوپۆشـین و لێخۆشـبوونە، دەبێتـە

کـەفارەتی گوناهـانی، بێگومـان ئـەوەی حـوکم و داوەری نـەکات، بـەو بەرنامەیەی، کە خـوا دایبەزانـدووە، ئائەوانـە ستەمکارن. ئینجا بەشوێن ئاسەواری نەوەکانی ئیسرائیلدا عیسای کوڕی مەریەممان هێنـا، کە ڕاستی تـەوراتی دەردەخسـت و پشـتیوانی لێـدەکرد و ئینجیلیشـمان پێـدا، کـە هیدایەت و نـوور و ڕوونـاکی تێدایـەو پشتگیری تـەوراتی پـێش خۆیـەتی، هیدایەت و ڕێنموویی و ئامۆژگارییە بۆ ئەو کەسانەی، کە لەخوا دەترسن و پارێزکـارن. دەبـا شـوێنکەوتوانی ئینجیـل هەڵسـوکەوت بکـەن بـەو ڕێنمـوویی و ئامۆژگاریانـە، کـە لـە ئینجیلـدا دایبەزانـدووە، جـا ئەوانـەی ناپاك و لە سنوور دەرچون، قورئانمان هاوڕێ لەگەڵ هـەموو حەقیقـەت و ڕاسـتییەکدا بۆتـۆ دابەزانـدووە، ڕاسـتی و درووسـتی کتێبـەکانی پـێش خۆیشی دیاری دەکات و چاودێرە بەسەرهەموویاندا (کاتێك کە خاوەنـانی کتێب لە گاور و، جوو گیرو گرفتیان دێنن بۆلای تۆ)بەو بەرنامەیـەی خـوا ناردوویـەتی داوەریـی بکـە لـە نێوانیانـدا و شـوێن ئارەزووەکـانی ئـەوان مەکـەوە و لـەو حەقـە لامـەدە، کـە بـۆت ڕەوانـە کـراوە، بـۆ هـەر لایەکتان(موسوڵمانان و خاوەنـانی کتێـب)بەرنامـەو پرۆگرامـی تایبـەتمان بڕیـار داوە، خـۆ ئەگـەر خـوا بیویسـتایە هـەر هـەمووتانی دەکـردە یـەك ئوممەت و گەلێکی یەك پارچە، بەڵام ویستی وایە بەو جیاوازییە تاقیتـان بکاتـەوە لـەوەی پێـی بەخشیون(تـا بـەهۆی عـەقڵ و ژیریتانـەوە شوێنی پێغەمبەری ئیسلام بکەون)، دەی کەواتە زۆر بەپەلەبن و پێشبڕکێ بکـەن بۆ هەموو خێروچاکەیەك، دڵنیاش بن، کە هەمووتان دەگەڕێنـەوە بۆلای خوا، ئەوکاتە هەواڵی تەواوتان دەداتێ، دەربارەی ئەوشتانەی، کە کێشـەتان لەسـەری هـەبوو. کاتێـك هەنـدێك لـە زاناکـانی جووهـاتن بـۆ لات تـا

دادوەریی بکەی لە نێوانیاندا، داوەریی بکە بەو بەرنامەیە(قورئانە)ی، کە لەلایەن خواوە بۆت دابەزیوە، شوێنی ئارەزووەکانی ئەوان مەکەوە، وریابە نەوەکو ئەوان ڕێت لێ هەڵە بکەن، لە هەندێك لەو ڕێنموییانەی، کە خوا بۆی ناردوویت (جا ئەگەر ئەو جوولەکانە ڕازیی نەبوون)و پشتیان هەڵکرد، ئەوە بزانە بەڕاستی خوا دەیەوێت گیرۆدەی سەرئەنجامی هەندێك لە گوناهەکانی خۆیانیان بکات، بێگومان زۆربەی خەڵکی یاخی و سەرکەش و تاوانبارن. ئایا ئەوانە حوکمی جاهیلیەت و نەفامیان دەوێت و ئەویان لاپەسەندە؟!(ئاخر بۆ بیر ناکەنەوە)، کێ هەیە بەقەدەر خوا حوکمی جوان و چاك و بەجێ بێت؟بەتایبەت لای ئەو کەسانەی کە بە وردیی سەرنج دەدەن و ویژدان و هەستی زیندوویان هەیە.

لەم ئایەتە موحکەمانەی سەرەوەدا، بەڕاشکاوی دیارە، کە ئەو سێ وەسفانەی تێیاندا هاتوون (الکافرون، الظالمون، الفاسقون)، بەپلەی یەکەم و بەبێ جیاوازی، بۆ ئەو کەسانەن، کە حوکم بەو بەرنامەیە ناکەن، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ. چونکە (مَن) لە زمانی عارەبیدا واتای گشتی(العموم)دەگەیەنێ، واتا هەرکەسێك کە کارێکی دیاریکراوی کردبێت، یان سیفەتێکی دیاریکراوی تێدا هەبێت. هەروەها هەرکام لە سێ وەسفەکان دەربارەی یەك کۆمەڵ هاتوون، کە بەهەمان کار هەڵدەستن، کە ئەویش حوکم نەکردنە بەو بەرنامەیەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، ئەوانیش جوولەکەکانن. ڕەوا نییە بڵێین، کە کۆمەڵێکی دیاریکراو بە هەمان کار هەڵبستن، کەچی هەندێ جار لە کافران بن و، هەندێ جار لە ستەمکاران و، هەندێ جاریش لە سنوور دەرچووان!هەروەك چۆن هەندێ کەس، کە مانای ئەم ئایەتانەیان لێکداونەتەوە و، پشتیان بە گوتەی ئیبن

و عەبباس(ڕەزای خوایان لەسەربێت)بەستووە، کە گوتوویەتی (کفر دون کفر). واتە:کارەکە کوفرە بەڵام بکەرەکەی کافر نابێت!

ئەوەی ئەم ئایەتانە ئاماژەی پێدەکەن بریتییە لە ڕوو وەرگێڕان و لادان لە شەریعەتی خواو، پەیڕەو کردنی بەرنامەکانی مرۆڤ لە جێگایدا، کە ئەمەش لەهەموو باراندا کوفرە، ستەمە، لە سنوور دەرچوونە . بەڵام ئەوەی، کە ئیبن و عەبباس(ڕەزای خوایان لەسەربێت) ئاماژەی بۆ کردووە (کفر دون کفر)، شتێکی جیایە، بە واتای چەسپاندنی شەریعەتی خوا لەگەڵ هەندێ خوارکردنەوە لە جیێبەجێکردنیدا، لەبەر هەر هۆکارێك لە هۆکارەکان. کاتێك تەتارەکان حوکمیان بە (یاسق) کرد، لەجیاتی شەریعەتی خوا، زانایان کۆڕا بوون لەسەر ئەوەی، کە ئەم کارەیان کوفرەو دەرچوونە لە چوارچێوەی میللەتی ئیسلام، بۆیە ئەمە ناچێتە ژێر سایەی گوتەکەی ئیبنوعەبباس(ڕەزای خوایان لەسەربێت).

لەم ئایەتانەدا بەڕوونی دیارە، کە پەروەردگار دوو حوکمی داناون، کە سێیەمیان نییە:یان حوکمی خوا، یان حوکمی نەفامیەت، پاشان پەیڕەوی کردنی حوکمی نەفامیەتی لەجیاتی حوکمی خوا قەدەغە کردووە.

جا بۆیە دەڵێین دیموکڕاسی-کە حوکمی نەفامییەتە بەدەستەواژەی قورئانی پیرۆز، چونکە حوکم بە غەیری حوکمی خوا دەکات و حوکمی خوا ڕەتدەکاتەوە-کۆمەڵێك شتی باشی تێدا هەن بۆ ئەو گەلانەی لەلایەن هەندێ پاشاو فەرمانڕەوای ئەوروپا لە سەدە تاریکەکانی ناوەڕاستدا، حوکمی خوایەتی پیرۆزیان تێدا پەیڕەو دەکرا، کە هەموو ئەو فەرمانانەی لەسەری پێویست دەکران جێبەجێیاندەکردن و لە هەموو مافێك بێبەش دەکران، دیموکراسی بۆ ئەو گەلە ژێر دەستانە زۆر لە مافەکانیانی

گێڕایەوەو، لە ماددیەت دەری هێنان بۆ ئادەمییەت.

هەروەها دەڵێین کە دیموکراسی بۆ موسوڵمانانیش باشتر و دادگەرترە، لەو حوکمە ستەم و زوڵمەی، کە ئوممەتی ئیسلام لەچەند ماوەیەکی مێژوو و لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا لەسایەی ئەو حکومەتە سەربازییە ستەمکارانەدا تووشی بووە.

ئەوەی سەرنجی بۆ ڕادەکێشین و لە بارەی دەدوێین و دەڵێین، ئیسلام دادگەرترین سیستەمە-وەك کە خوا ناردوویەتی-کە مرۆڤ پیادەی کردووە، بەو جۆرەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، نەك بەو جۆرەی، کە هەندێ لەوەی ئوممەتی ئیسلام پەیڕەویان کردووە، بەڵکو بەو شێوە ڕاست و درووستەی، کە لە سەرەتای هاتنی ئیسلامدا پەیڕەو کرا، ئیسلام بەو جۆرە ڕاست و درووستەی، کە خوا ناردوویەتییە خوارێ بەڵگەیە بەسەر ئوممەت و، ئوممەت لە هیچ کات و ساتێکدا بیانوو بەڵگە نیە بەسەر ئیسلامدا، ئەگەر ئوممەت بەڕاست و درووستی پەیڕەوی کرد ئەوا لەسەر ئەمری خوا پەیڕەو کراوە، بەڵام ئەگەر ئوممەت لێی لادا، ئەوا لە ئەمری خوا لایداوە و، ئایین هەروەکو خۆی، کە خوا ناردوویەتی دەمێنێتەوە و، هیچ گۆڕانکاری و کەمکردن و زیادکردنی بەسەردا نایەت و، هەربەو نیعمەتە دەناسرێت، کە خوا بەسەر خەڵکدا باراندوویەتی﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا ﴾ المائدة: ٣. واتە :ئەمڕۆ ئایین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاند و، نازو نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو کردن و، ڕازیم بەوەی، کە ئیسلام ببێتە بەرنامەو ئایینتان.

****

هەروەكو پێشتر باسمان كرد، دیموكراسی هەندێ لایەنی باش و بەجێی هەن، كە لێرەدا پێویست بە خستنەڕوویان ناكات، ئەوەی پێویستە بیانخەینە بەرچاو لایەنە خراپەكانیەتی، كە ئەوانەی بانگەوازی بۆ دەكەن بێ ئاگان، چ لەلای یارانی بن یان ئەو موسوڵمانانەی، كە بە گوتە بریقەدارەكانی خەڵەتاون.

دیموكراسی شانۆگەرییەكی جوانە، كە دەبینی پیاوی سەرشەقام (رجل الشارع) حوكم دەكات، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوەی حوكم دەكات سەرمایەیە، كە هەموو بوارەكانی ژیانی بۆ وەگەڕخراون.

دەنگدەر لەو وولاتانەی، كە دیموكراسییان بە تەواوی تێدا پەیڕەو دەكرێت، سەربەخۆیی تەواوی هەیە لە هەڵبژاردنی نوێنەرەكەی. هیچ كەس زۆری لێناكات، تا دەنگ بە كەسێكی دیاریكراو بدات، ڕێگای ئەوەشی لێناگرن كە دەنگ بەو كەسە بدات كە پێی چاكە.. هەروەها هیچ كەس بەهیچ جۆرێك هەوڵ نادات كە ویست و ئیرادەی تەزویر بكات، یاخود چالاكیەكانی دەنگدان بۆ لایەنێك لە لایەنەكان تەزویر بكرێن. ئیتر بەسەربەخۆییەكی تەواو دەنگی خۆی دەدات، لەكاتی دەنگدانیشدا هەست بە ئارامییەكی تەواو دەكات، نە پیاوانی پۆلیس لێی دەدەن، نە بۆسەی بۆ دەنێنەوە تا نەگاتە شوێنی دەنگدان و دەنگ بدات، یاخود كاغەزی دەنگدانەكەی تەزویر بكەن، دوای ئەوەی شوێنی دەنگدان جێدێڵێت، یاخود سندووقە ڕاستەقینەكان بخەنە ناو دەریا و سندووقی پڕ لە كارتی پڕ كراوە بە ئارەزووی فەرمانڕەوا لە جێگایدا دابنێن.

بەڵێ. بەڵام..

ئایا ئەو پاڵێوراوانە کێن کە -بە ئازادییەکی تەواو-یەکێکیان هەڵدەبژێرێ ؟!ئایا لە ڕاستیدا خزمەتی کێ دەکەن؟!.

ڕاستی لەم دیوی ئەو شانۆگەرییە جوانە ئەوەیە، کە ئەوان-تەنها کەمێکیان نەبن -خزمەتی سەرمایەداری دەکەن و نوێنەرایەتی ئەوان دەکەن!

کاتێك کە دەنگدەر-بە ئازادی تەواو-پاڵێوراوی - أ - یان - ب - یان - جـ - یان - د - هەڵدەبژێرێ، بەلام پاڵێوراوی - أ - یان - ب - یان - جـ - یان - د - زۆربەیان نوێنەرایەتی دەسەلاتداری ڕاستەقینە دەکەن، کە سەرمایەدارەو، خزمەتی بەرژەوەندییەکانی ئەو دەکەن!

بەلام ئەو کەمینە چاکەی، کە تێیاندا هەن، لەوانەیە کەسی وایان تێدابن، کە بەڕاستی خاوەن ویژدانن و، بۆ چاکەو خێر هەوڵ دەدەن و، ستەم و زۆرداری ڕەتدەکەنەوە. لە لایەنە چاکەکانی دیموکڕاسی ئەوەیە کە خەڵکی بەئازادی، ئەوەی باوەڕیان پێی هەیە دەری دەبڕن، بەبێ ئەوەی دەرگای ڕاگەیاندنیان بەڕوودا دابخرێ و، هەرگیز فەرمانڕەوا(الحاکم)هەوڵی دەستگیر کردن و ڕاپێچ کردنی زیندانیان نادات، کاتێك ڕەخنەی لێدەگرن و، تاوانیان بۆ هەڵنابەستێ، تا بەهۆیانەوە بیانخەنە کۆت و ئەشکەنجەو زیندانەوە..

بەڵێ.. بەلام..

کێش وسەنگی ئەوانە چەندە، کاتێك لە دانیشتنەکاندا بەپێی زۆرینەی دەنگ بڕیارەکان دەربکرێن، بەبێ ڕەچاو کردنی جۆری دەنگەکە، کە دەنگی کەسی تێگەیشتوو و بیرمەند و دووربین، لەگەڵ دەنگی ئەوانەی بەڵێ بەڵێ دەکەن یەکسان بێت، کە حیزبەکەی چی ئەمری پێکرد

جێبەجێی دەکات و بۆ کام ئاراستە بیەوێ ئاراستەی دەکات. بەم جۆرە دەبنە دوو کۆمەڵە، کۆمەڵێکی لایەنگری پیشە ئاساو، کۆمەڵێکی ناڕازی و موعاریزی پیشە ئاسا، یەکەمیان لە ئەندامانی فەرمانڕەوان و هەرچی حکومەت بڕیاری لەسەربدات پەسەندی دەکەن، ئەوانی دیش ئەندامی حیزبەکانی ترن، کە لە هەڵبژاردندا سەرکەوتوو نەبوون ئیتر هەرچی حکومەت بڕیاری لەسەربدات ئەوان ناڕازین، مەگەر لەبەرژەوەندی سەرمایە بێت، ئەوا کۆڕا(اجماع)ی لەسەر دەکەن!! تەنها کەمینەیەك دەمێنێتەوە، کە ئازادی تەواوی هەیە لەوەی، کە دەیەوێت بیڵێت، بەلام بێ ئەوەی، کە قسەکانیان هیچ سەنگێکیان هەبێت لەکاتی دەرکردنی بڕیار دا!!

هەروەها لەکاتی بڕیار دەرکردندا، حیساب بۆ ئەو دەنگانە دەکرێت، کە لەگەڵ بڕیارەکەدان و، بێ ئەوەی سەیری ناوەڕۆکی بڕیارەکە بکرێت، ئاخۆ چاکە یان خراپ و بێ کەڵکە. وەکو بڕیاری جەنگی ئێراق، کە خراپترین و پڕ زیانترین بڕیار بوو، تەنانەت بۆ خودی ئەمریکا خۆیشی، سەرەڕای ئەو تاوانە مرۆڤایەتیە خراپانەی، کە بەهۆیەوە کەوتنەوە و، خوێنی بێ تاوانان ڕژاو خانوو بەسەر خاوەنەکانیاندا ڕووخێنران و، ئێراق بەتەواوی کاولکرا، کە بڕیارەکەش بەزۆرینەی دەنگەکان پەسەند کرابوو، کە ڕێکخراوە سەرمایەداریە گەورەکان لەپشت ئەم شەڕەبوون، چ ئەوانەی، کە لەسەر پیشەسازی چەك دەژین، یان ئەوانەی، کە هەوڵی وەدەست خستنی نەوت دەدەن.

ئەمە لەلایەك..

لەلایەکی ترەوە با سەیری پیاوی سەرشەقام (رجل الشارع) بکەین، کە پرۆسەی هەڵبژاردن لە ڕۆژئاوادا پشتی پێ دەبەستێت و شادەماری دیموکراسییەلە ڕۆژئاوادا.

دیموکراسی سەرمایەداری چۆن ئەم کەسایەتیەی درووست کردووە، تا خزمەتی سەرمایەداری پێبکات؟

ئێمە باسی هەموو خەڵك ناکەین. چونکە لە کۆمەڵگای ڕۆژئاوادا بیرمەندان(مفکرون) و، چاکسازان (مصلحون)و، خاوەنی لێکۆڵینەوەی قووڵ لە بوارەکانی سیاسی و، کۆمەلایەتی و، ئابووری و، پەروەردەیی و، فێرکاری.. هەن. بەڵکو باسی پیاوی سەر شەقام دەکەین، واتە تاکێکی ئاسایی خەڵك. ئایا خواستەکانی چین؟یان ئەو ئاسۆیانەی بۆیان دەڕوانێ چین؟ئایا خاوەنی عەقیدەیەکە، کە وای لێبکات هەڵوێستێکی دیار و ئاشکرای لە ژیاندا هەبێت؟یاخود ئایا خاوەنی مەبدەئێکە، کە هەوڵ بۆ بلاّو کردنەوەو، چەسپاندنیان دەدات؟یاخود دیموکراسی سەرمایەداری لە قالبێکدا دایڕشتووە، کە خزمەتی مەرامەکانی بکات؟ یان مرۆڤێکە کە بەخۆشی دونیا سەرقاڵە و، هیچ بیر لە دوارۆژی ناکاتەوە و، سەرقاڵە بە دابینکردنی زۆرترین ئەندازەی کەل و پەل و، ڕاکێشانی زۆرترین کڕیار؟

بەڵێ لەوانەیە، کە تەواو هۆشیار بێت بۆ ئەو مافە دەستوریانەی، کە ئەو ئەندازە کەل و پەلی بۆ تەرخان دەکەن، بەلاّم ئایا هەڵوێستی لە کێشە مرۆڤایەتیە گەورەکاندا هەیە؟یاخود گرنگی بە مرۆڤ دەدات لە دەرەوەی بیری تەسکی خۆی، یاخود هەڵوێستی بەرانبەری بەپێی دۆستایەتیەتی بۆ هەمان حیزب، یاخود لە ڕێی هۆ کارەکانی ڕاگەیاندنەوە ؛واتە ئەو سەرمایە دارانەی، کە هۆکارەکانی ڕاگەیاندنیان بەدەستە؟

خالێکی تریش :

دیموکراسی لە ژیانی ڕۆژ ئاوادا بە سرووشتی خۆی گەشەی نەکرد، بەڵکو وەکو کاردانەوەیەك بوو دژی ئەو زوڵم و ستەمەی، کە دەستی بەسەر گەلاندا گرتبوو لەلایەن سەرکردەکانیانەوە، وەکو پاشاو فەرمان ڕەواکانان، یان پیاوانی ئایین .

هەروەها وەکو هەموو کاردانەوەکانی تر، کە لە مێژوو ڕوودەدات لە لایەك چاکسازی کردوو، لە لایەکیش ستەم و ناحەقی .

ئەو ستەم و ناحەقیەی، کە بە هۆی ئەو کاردانەوەیە دروست بوو – جا چ لە خۆوە بێت، یاخود ئەو جولەکانە درووستیان کردبێت، کە لە بەر ژەوەندی خۆیان کارەکانیان هەڵدەسوڕاند[١]، فراوان کردنی بازنەی چەمکی‌ئازادی کەسیی (الحریة الشخصیة)بوو تا ئاستێك، کە مافی بێ دینی و بێ ئابڕویش بگرێتەوە، لە بەرانبەر ئەو زەبوونیەی، کە ژیانی ئەوروپای ئەوسای سەردەمە تاریکەکانی پێناسرا بوو و، بووە یەکێك لە سیما سەرەکیەکانی دیموکراسی و، لەو کۆڵەگانەیە، کە ناکرێ بە خراپە دەستی لێ بدرێت، هەتا ئەگەر باس لە خودی (خوا)ش بکات، یاخود یەکێك لە پێغەمبەران(علیهم الصلاة و السلام)یاخود یەکێك لە ڕەووشتە بەرزەکان، کە مرۆڤی پێ لە ئاژەڵ جیا دەکرێتەوە.

---

[١]) دەتوانی بۆ خوێندنەوەی (ڕۆڵی جولەکە لە تێکدانی ئەوروپا)، بگەڕێیەوە سەر کتێبی(مذاهب فکریة معاصرة).

ئیتر ئەمە بەسە بۆ سەلماندنی فەسادی و گومڕاییەك، كە دیموكراسی پشتگیری دەكات و بە ددانی ژێری گازی لێ دەگرێت و، بە یەكێك لە شانازیەكانی دەزانێت!

****

كۆڵەگەی هەرە گەورەی دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا، بریتیە لەوەی نەهێڵێ مرۆڤ یاسا دابنێ و، دانانی یاسا بە مافێكی تایبەتی خوا (سبحانه وتعالى)دابنێ و، كە هەر ئەو شایستەیە یاسا دابنێت و، هەر ئەو پێوانەكان دیاری دەكات، هەر ئەو دەتوانێت حەق و ناهەق بۆ مرۆڤ دیاری بكات، بە حوكمی ئەوەی، كە هەر ئەو وەدیهێنەر (الخالق) و، ڕۆزیدەر (الرزاق)و، خاوەن هێزو، هەر ئەو كاربەجێ (الحكیم)و، زانا (العلیم)ەو، هەرئەو دوڵەمەند(الغنی) ەو، هەر ئەو بەبەزەیی و نەرم و نیان (اللطیف)و، شارەزا (الخبیر)و.. تا كۆتایی هەموو ئەو سیفاتانەی، كە تەنیا لە خوا دەوەشێنەوە و شایەنی ئەوون﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ الأعراف: ٥٤. واتە:هەرچی درووست كردن و بڕیاردانە هەر بۆ ئەوە، ئیتر بە حوكمی ئەوەی كە هەر ئەو وەدیهێنەرە، مافی داڕشتنی ژیانی ئەوانەشی هەیە كە درووستی كردوون و، ڕۆزی داون و بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە﴿ هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ لَكُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴾ البقرة: ٢٩. واتە: هەر ئەو زاتە هەموو

شتێکی لە زەویدا بۆ ئێوە درووست کردووە، پاشان ویستی ئاسمان درووست بکات، بۆیە بە حەوت چین بەدیهێناو ڕێکی خستن، هەر خۆیشی بە هەموو شتێك زانا و ئاگادارە. وە بە حوکمی ئەوەی کە ئەو بەهەموو شتێك زانایە، هەر ئەویش دەزانێت، کە بەرژەوەندی درووست کراوەکانی لەکوێدایە، کە خۆی بەتەنها درووستی کردوون و، بەتەنها ڕۆزی داون و، هەر بۆ لای ئەویش دەگەڕێنەوە ﴿ سُبۡحَـٰنَهُۥۖ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ﴾ یونس: ٦٨ بەحوکمی ئەوەی، کە ئەو بێباك (الغني)ەو، هیچ بەرژەوەندییەکی لەلای هیچ لە درووستکراوەکانی نیە، تا لەپێناویدا خۆشی بوێن. بەڵکو هەموویانی بە یەکسانی درووست کردوون و، هەمووشیان وەکو یەك بەندەی ئەون و، هەمووشیان بە یەکسانی بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە، بۆیە خوا (جل جلاله)یاسا لە بەرژەوەندی کۆمەڵێك دانانێت لەسەر حیسابی کۆمەڵێکی دی. یاسا بۆ دەوڵەمەندان دانانێت لەسەر حیسابی هەژاران، نە بۆ هەژارانیش لەسەر حیسابی دەوڵەمەندان، نە بۆ سپی پێست لەسەر حیسابی ڕەش پێست و، نە بۆ ڕەش پێست لەسەر حیسابی سپی پێست، بەڵکو یاسا بۆ هەموو مرۆڤێك دادەنێت، بۆ دەوڵەمەند و هەژار و، سپی و ڕەش، یاسایەکی دیاری کراو کە هەموو پێیەوە پەیوەست بن و پەیڕەوی لێ بکەن و، بەرژەوەندی هەمووان وەدی بێنێ، لە بەرانبەردا یاسا مرۆڤ کردەکان زۆربەی کات زوڵم و ستەمی بۆ کۆمەڵێك تێدایە لەسەر حیسابی کۆمەڵێکی دی، بەهۆی ئەو دەمارگیری و لایەنگیریەی کە لە مرۆڤدا هەیە، هەروەها سەرخستنی بەرژەوەندی خۆیان لەسەر حیسابی بەرژەوەندی کەسانی تردا.. تەنیا ئەوانەی، کە خودا ڕەحمی پێکردوون و لەو جۆرە

ئاكارانـە دەری هێنـاون﴿ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾
وَإِذَا مَسَّهُ ٱلۡخَيۡرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلۡمُصَلِّينَ ﴾ المعارج: ١٩ – ٢٢

واتـە: بەڕاسـتی ئینسـان بـە شـپرزەیی و تەنگـەتاوی درووسـت كـراوە. كاتێـك ناخۆشـی تـووش بێـت بێـزار و دەم بـە هـاوارە . كـاتێكیش خێـرو بەرەكەتی تووش بوو، دەستی دەنووقێت و قەدەغەی چاكە دەكـات. تـەنها ئـەو نوێـژ كەرانـە نـەبن.. ﴿ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ﴾ العاديـات: ٨. واتـە:بێگومـان ئـادەمیزاد لـە خۆشەویسـتی سـاماندا زۆر بـەتین و هەڵپەیە(كە دەستی لێی گیر بوو ڕەزیل و ڕژد و چرووكە).

****

كۆڵەگـەی دووەم لـە دادگـەری سیاسـی لـە ئیسـلامدا، بریتیـە لـە ناچاركردنی فەرمانڕەوا(الحاكم)و، ژێر فەرمان(المحكوم)، بـە حـوكم كـردن بەو یاسایەی، كە خوا ناردوویەتیە خوارێ.

حاكم و فەرمانڕەوا بە دادگەری پابەنـد كـراوە﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴾ النسـاء: ٥٨. واتـە:بێگومـان خـوا فـەرمانتان پێـدەدات، كـە هـەموو ئەمانەتـەكان(سـپاردەكان)بگەڕێننـەوە دەسـت خاوەنـەكانیان و، هـەركاتێكیش داوەریتـان كـرد لـە نێـوان خەڵكیـدا، دادگەرانە فەرمانڕەوایی بكەن، چونكە بەڕاستی خوا بە جوانی و چاكی و تـەواوی ئامۆژگـاری و فـەرمانتان پێـدەدات، بەڕاسـتی خـوا هەمیشـەو بەردەوام، بیسەرو بینایە.

ئەوانــەش بــە فــەرمانن پابەنــدن بــەوەی، کــە بــەگوێی ســەرۆك و دەسەلاتداران بکەن، ئەوانەی کە ئیتاعەو بەفەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی دەکـەن:﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ﴾ النساء: ٥٩. لە ئایەتەکەدا بەڕوونی دیارە، کە گوێڕایەڵی خـواو پێغەمبەرەکـەی (ﷺ) بەهـەموو جۆرێـك واجبـە. بـەلاَم گوێڕایەڵی فەرمانڕەوا، بۆ گوێڕایەڵی ئەو بۆ خـواو پێغەمبـەر (ﷺ)ەوە گـرێ دراوە. ئەگەر خوا فەرمووبای:گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبـەر و فـەرمانڕەواکان بـن، ئـەوا گوێڕایـەڵی فـەرمانڕەواش وەکـو گوێڕایـەڵی خـوا و پێغەمبـەر(ﷺ) واجب دەبوو. بـەلاَم خـوا (جـل جلالـه)وای نەفـەرمووە، بـەڵکو گوێڕایـەڵی فـەرمانڕەوای بـە گوێڕایـەڵی خـواو پێغەمبـەر(ﷺ) بەنـد کـردووە، کـە بەتەنها ئەو جۆرە گوێڕایەڵییە بە هەموو شێوەیەك واجبـە، بـە بەڵگـەی حەواڵـە کردنـی ئـەو کارانـەی، کـە ناکۆکیـان تێدەکـەوێت بـۆ سەرچاوەی ســەرەکی فــەرمان وەرگــرتن و گوێڕایــەڵیکردن، کــە ئــەویش خــوا و پێغەمبەرەکەیەتی (ﷺ).

ئەبو بەکریش(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)هـەر بـەو جـۆرە تێگەیشـتبوو، کاتێـك گـوتی:گوێڕایـەڵیم بکـەن، تـا ئـەو کاتـەی گوێڕایـەڵی خـوا و پێغەمبـەر(ﷺ) م کـرد، ئەگـەر بـێ ئـەمری خـواو پێغەمبـەر(ﷺ)م کـرد. ئـیتر گوێڕایـەڵیم لەسـەر نێـوە پێویسـت نیـەـبەمـەش ئـەو دەسـتوورە بـۆ ئوممــــەتی موســــوڵمان دانــــرا، کــــە لــــە کتێبــــی خــــوا و ســــوننەتی پێغەمبەرەکەی(ﷺ) سەرچاوەی گرتووە.

هەرچەندە لێرەدا بواری خستنەڕووی حوکمی سەرۆك و فەرمانڕەوای ستەمکارمان نیە، کە بابەتێکە لە کتێبە فیقهییەکاندا دەخرێتەڕوو، بەڵام بە کورتی و بەخێرایی دەڵێین:پێغەمبەر(ﷺ) قەدەغەی هەڵکوتانە سەر فەرمانڕەوای بە چەك کردووە کە لە بنەڕەتدائەو حاکمە حوکم بەوە دەکات، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، بەڵام لە جێبەجێکردندا ستەم دەکات، چونکە بە دڵنیاییەوە ئەم چوونە دەرەوەیە لە دژی، جۆرە فەسادییەك دەنێتەوە، لادانی خراپەش لە هێنانی چاکە لەپێشترە. بەڵام ئەگەر وا گومان ببرێت، کە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەمری بە ئوممەت کردووە لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا بێدەنگ بێت، ئەوە کارێکە، کە خوا و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) دانیان پێدا نەناوە. هەرکەسێك بیەوێت با بگەڕێتەوە سەر کتێبی خواو سوننەتی پێغەمبەرەکەی(ﷺ)و، بەدوای تاکە بەڵگەیەکدا بگەڕێت کە تیایدا دان بەو کارە دانرابێت، بەچاوپۆشین لەوەی، کە بەسەر ئوممەت دا هاتووە بە درێژایی مێژوو، چونکە ئیسلام بەڵگەو بیانووە بەسەر ئوممەتدا نەوەك ئوممەت بیانووبێت بەسەر ئیسلام!

پێغەمبەر(ﷺ) هەڵوێستی توند بووە بەرانبەر بە چوونە دەر لە دژی فەرمانڕەوای زاڵم و ستەمکار، بەڵام لە بەرانبەردا چەن دەرگایەکی والآ کردوون بۆ نەهێشتنی زوڵم و ستەم، بۆ ئەوەی لەسەر زەویدا جێگیر نەبێت، لەوانە ئامۆژگاری، ئەمر کردن بە چاکەو نەهی کردن لە خراپە و، ئەو شتانەی کە لە زمانی سەردەمدا بە (هۆکارە سیاسییەکان)ناسراون، بەڵام هەرگیز ئەمری بە بێدەنگی لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا نەکردووە، هەرگیز بانگەوازی ڕازی بوونی لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا نەکردووە و،

لەچەند فەرموودەیەکدا فەرموویەتی:اذا رأیتم أمتي تهاب أن تقول للظالم یا ظالم فقد تودع منها)رواه الامام أحمد في مسنده. واتە:کاتێك ئوممەتی من وای لێهات نەوێرێ بەستەمکار بڵێ ستەمکار، ئەواخواحافیزی لێبکە.

(سید الشهداء حمزة، و رجل قام الی امام فأمره و نهاه فقتله)رواه الحاکم في المستدرك. واتە:گەورەی شەهیدان حەمزەیە، لەگەڵ پیاوێك کە لەبەردەم فەرمانڕەوایەکی ستەمکار هەستێتەوەو ئەمری پێبکات بەچاکەو قەدەغەی خراپەی لێبکات، پاشان بکوژرێت.

(الدین النصیحة، قلنا لمن؟ قال: لله، ولکتابه، و لرسوله، ولأئمة المسلمین، وعامتهم) رواه مسلم. واتە:دین ئامۆژگارییە، گوتمان بۆ کێ؟ فەرمووی: بۆ خوا و بۆ کتێبەکەی و بۆ پێغەمبەرەکەی و سەرانی مسوڵمان و گشت موسوڵمانان.

(من رأی منکم منکرا فلیغیره بیده، فمن لم یستطع فبلسانه، فمن لم یستطع فبقلبه، وذلك أضعف الایمان) رواه مسلم. هەرکەسێك لە ئێوە خراپەیەکی دی، با بەدەستی بیگۆڕێت، ئەگەر نەیتوانی، با بە زمانی بیگۆڕێت، ئەگەر هەر نەیتوانی با بەدڵی پێی ناخۆش بێت، ئەمەش بێهێزترین ئاستی ئیمانە.

(انه یستعمل علیکم أمراء، فتعرفون و تنکرون، فمن کره فقد برئ ومن أنکر فقد سلم، ولکن من رضي وتابع)رواه مسلم. لەمەودوا کەسانێك دەبن بە کاربەدەستتان، خراپەکانیان دەزانن و ڕێگریان لێ دەکەن، هەرکەسێك بەدڵ پێی ناخۆش بێ و توانای لابردنی خراپەکانیانی نەبێ، ئەوا لە گوناهی ئەوان بەشدار نیە، هەر کەسێك بەدەست و زمان ڕێگریان لێبکات،

لـەگوناه و سـزایان بەشـدار نیـە، بـەڵکو کەسـێك بەشـداری گونـاه و سزاکەیانە، کە شوێنیان دەکەوێت و پێیان ڕازییە.

★★★★

ئەم دەستوورە، کە لە کتێبی خوا و سوننەتی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) سەرچاوەی گرتووە، گوێڕایەڵی فەرمانڕەوا بەسەر ئوممەت دا پێویست دەکات-تا ئەو کاتەی، کە گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەر(ﷺ) دەکات-بەڵام لە هەمان کاتدا، ئوممەت ئەرکی چاودێریکردنی کارەکانی فەرمانڕەوای پێ سپێردراوە، تا فەرمانڕەوا پەیوەست بێت بەوەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ. چونکە فەرمانڕەواو ژێر فەرمان-لە ئیسلامدا بەو جۆرەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ-هاوبەشن لە دەستەبەر کردنی پەیوەست بوون بەوەی، کە خوا ناردویەتیە خوارێ و، ئەمریش -لە هەردوو لایەوە- پێویستە بۆ وەدیهێنانی ئەو پەیوەستییە. چونکە لەسەر فەرمانڕەوا پێویستە دەسەڵاتێکی وای هەبێت، کە خەڵکی ناچار بکات تا لەگەڵ خواستەکانی شەرعی خوادا بگونجێن و، ئەوانەی، کە لەو خواستانە دەردەچن سزا بدرێن، لەسەر ئوممەتیش پێویستە-لەلایەکی دی- دەسەڵاتێکی هەبێت، کە فەرمانڕەوا ناچار بکات لە چوارچێوەی شەرعی خوادا حوکم بکات، بەمەش هەردوو دەسەڵاتەکە دەبنە تەواوکەری یەکتر بۆ وەدیهێنانی خواستەکانی ئەم دینە.

ئەم دەستووره لەسەردەمی عومەری کوڕی خەتتابدا(ڕەزای خوای لەسەربێت)بە تەواوی جێبەجێ دەکرا، کاتێك چووە سەر دوانگە(المنبر) و گووتی:ئەی خەڵکینە گوێ بگرن و گوێڕایەڵی بکەن، سەلمانی فارسیش(ڕەزای خوای لەسەر بێت)گووتی:ئەمڕۆ نە گوێ بیستت دەبین،

نــە گوێڕایەڵیشــت دەكــەین، عومــەریش (ڕەزای خــوای لەســەربێت)گــوتی :بۆچی؟سەلمان(ڕەزای خوای لەسەربێت) گـووتی:تـا پێمـان نـەڵێی، كـە ئـەو قوماشەی كردووتە بە عەبا، لە كوێت هێناوە، لـە كاتێـدا، كـە تـۆ پیـاوێكی چوار شانەو بەرزی و پارچە قوماشێكت بەش ناكات. پاشان عومـەر(ڕەزای خوای لەسەربێت) بانگی عەبدوڵڵای كوڕی كرد(ڕەزای خوای لەسـەربێت)و، پێی گووت:بـە خـوا سوێندت دەدەم، ئایا ئـەو قوماشـەی كـە كردوومەتـە عەبا هی تۆیە؟عەبدوڵڵاش ڕووی لە خـەڵك كـردو گـووتی:بـاوكم پیـاوێكی چوارشـانەو بـالاَ بـەرزەو، بەتـەنها وەكـو هـەموو موسـوڵمانان پارچـە قوماشێكی بەش ناكـات، بۆیـە مـن پارچـە قوماشـەكەی خـۆمم داوەتـێ، تـا بیكاتە عەبا بۆخۆی. پاشان سەلمان(ڕەزای خوای لەسـەربێت)گـووتی:ئێستا ئەمر كەلاگوێ دەگرین و گوێڕایەڵیشت دەكەین.

هـەروەها جارێكیـان عومـەر(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)هەسـتایە سـەر مینبەر و باسی نەهی كردنی كرد لە زۆری پـارەی مـارەیی، پاشـان یـەكێك لە ئافرەتە موسوڵمانەكان، نوێنەرێكی ناردە لای عومەر و پێی گووت:ئـەی پێشەوای باوەڕداران شتێكی فراوانت تەسـك كردۆتـەوە، لەكاتێـدا كـە خـوا دەفەرموێت﴿ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَىٰهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا۟ مِنْهُ شَيْـًٔا ﴾ النساء:٢٠، عومەریش (ڕەزای خوای لەسەربێت) گووتی:عومـەر هەڵەی كردووەو، ئـەو ئافرەتــە ڕاســت دەكــات. بەمــەش نموونەیــەكی جــوانی پیشــاندا لــە پابەنـدبوونی بـەو دەسـتورەی، كـە لـە قوڕئـان و سـوننەتی پێغەمبـەرەوە سەرچاوەی گرتوە.

لێرەدا ئەوەی کە پێشتریش گووتمان دووبارەی دەکەینەوە، کە ئەگەر ئوممەت بە درێژایی مێژوو بەم دەستووورە پابەند نەبێت، ئەوا ئیسلام بەڵگەیە لەسەر ئوممەت، نەك ئوممەت بەڵگەبێت لەسەر ئیسلام.

کۆڵەگەی سێیەم لە دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا بریتییە لە ڕاوێژ(الشوری).

ڕاوێژ لە ناخی ئەم دینەدا زۆر ڕۆچۆتە خواریّ[٢]، ئەوەتا خوای پەروەردگار دەفەرموێت:﴿ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾ الشوری: ٣٨. واتە:ئەوانەش بە دەم بانگەوازی پەروەردگاریانەوە چوون و نوێژەکانیان بە چاکی ئەنجامداوەو، کارو باریان هەردەم بە مەشوەرەت و ڕاوێژکارییەو لەو ڕزق و ڕۆزییەی، کە پێمان داون، دەبەخشن.

هاتنی باسی ڕاوێژ لە نێوان ئەودوو فەرزە کە دەبیّ بکرێن (نوێژو ڕۆژوو)، پێمان دەڵێت، کە ڕاوێژیش وەکو ئەوان فەرزەو، پێویستە لە کۆمەڵگای موسوڵماندا بەرپا بکرێت.

ئەوەی کە بە ڕوونی ئەم مانایە نیشان دەدات، ئەو ئایەتەی سووڕەتی (ال عمران)ە، کە خوای پەروەردگار فەرموویەتی:﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ ﴾ آل

---

[٢]) ئەگەر دەتەویّ دەربارەی ڕاوێژ زیاتر بخوێنیەوە، دەتوانی سەرنجی کتێبی(مكانة التربية في العمل الاسلامي) بدەی.

عمـران: ١٥٩. واتــە:کـەوابو(ئــەی موحەممــەد(ﷺ))، بــەهۆی ڕەحمــەتی خواوەیە تۆ نەرم و هێمن بوویت لەگەڵیاندا، خۆ ئەگەر تـووڕەو قسەڕەق و بـێ بـەزەیی بوویتایـە، ئـەوا هـەموو لـەدەورت بڵاوەیـان دەکـرد، کەواتـە چاوپۆشیان لێ بکەو لێیان ببورەو داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکە، لـە کـارو پێشـهاتدا پــرس و ڕایــان پێبکــە، (دوای مەشــورەت و پــرس و ڕا)ئەگــەر بڕیارت دا (کارێـك ئـەنجام بـدەی، ئـەنجامی بـدەو)پشـت بـە خـوا ببەسـتە، چونکە بەڕاستی خوا ئەوانەی خۆش دەوێت، کە پشتی پێ دەبەستن.

چـیرۆکەکەش دیـار و ئاشـنایە، کـە لـە کـاتی جـەنگی ئوحـوددا، ڕیـش سپیەکان ئاماژەیان بۆ ئەوە کرد، کە لەشکری موسوڵمانان لە ناو مەدینەدا بمێنێتــەوە. هــەر کــاتێ دوژمــن هــات دەوری مەدینــەی دا، ئــەوا تێکیــان بشکێنن، گەنجانیش مەیلی ئەوەیان هەبوو، کـە بڕۆنـە دەرەوەی مەدینـەو لەوێ شەڕ لەگەڵ دوژمن دا بکەن، بۆ دەرخستنی خواستی جیهاد لە پێنـاو خوادا و، بەدەستهێنانی یەکێك لە چاکەکان:سەرکەوتن، یان شەهید بـوون، هــەروەکو پــەروەردگار فەرموویــەتی:﴿ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾ التوبــة: ٥٢. واتــە: بــە دووڕووەکان و بێ باوەڕان بڵێ:ئایا ئێـوە لـە یـەکێك لـەو دوو سـەرئەنجامە چاکە زیاتر چاوەڕوانی چیمان بۆ دەکەن، لە کاتێکدا هەردووکیان چـاکن و ئاواتیـان بـۆ دەخـوازین کـە:(سـەرکەوتنە، یـان شـەهیدبوون). وە کاتێـك پێغەمبــەر (ﷺ) ئــەو خواســتەی گــەنجانی دیــت، چــووە پــاڵ ئــەوان و لەشکریان بردە دەرەوەی مەدینە، لە سەرەتای شەڕەکەدا، موسـوڵمانان بـاڵا

دەست و سەرکەوتوو بوون، بەلاّم کاتێك، کە تیر هاوێژەکان بێ ئەمری پێغەمبەری خوا(ﷺ)یان کرد، کە پێی فەرموو بوون، لە شوێنی خۆیان کە سەر چیا بوو، نەجوولێن، هەتا ئەگەر موسولّمانان بالّندە لاشەیان دەرفێنن و کەوتوونەتە سەر لاشەیان، بەلاّم ئەوان(تیر هاوێژەکان)وایان گومان برد، کە شەڕەکە بەسەرکەوتنی موسولّمانان تەواو بوو و، ئیتر کارەکە تەواو بووە، بۆیە لە شوێنەکەیان هاتنە خوارێ، بۆ ئەوەی بەشی خۆیان لە چەك و تفاق و کەلوپەلی بەجێماو هەلّبگرن، بەمەش موسولّمانان، تووشی ئەم تێکشکانە بوون، کە حەفتا کەسیان لێ شەهید کرا و، ددانەکانی پێغەمبەر(ﷺ)، شکان و، زۆریان لێ بریندار بوون:تا خوا ئارامی (السكينة)ی بۆ ناردنە خوارێ، دوای ئەو خەمەی، کە تووشی بووبوون: ﴿ ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ۖ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ﴾ آل عمران: ١٥٤، واتە:پاشان، دوای ئەو غەم و پەژارەیە، ئارامی و هێمنی بەسەردا دابەزاندن، کە وەنەوزێك بوو دەستەیەکتانی داگرتبوو، دەستەیەکی تریش بەڕاستی خەمی خۆیان بوو، گومانی ناڕەوایان دەبرد بە خوای گەورە بە گومانی نەفامانە.

ئیتر لەو کاتەوە بنچینەی ڕاوێژ بووە سەنگی مەحەك لە بیری هەندێ کەس، کە وایان دەبینی کە هەلّبژاردنی ڕای گەنجان لەلایەن پێغەمبەرەوە(ﷺ)، هۆکارێك بوو بۆ ئەو دۆڕانەی، کە دووچاری موسولّمانان بوو. وە کاتێك کە قورئان دادەبەزی و ئەمری بە پێغەمبەر(ﷺ)دەکرد، کە ڕاوێژیان لەگەلّ بکات، وا دەردەکەوێت ڕاوێژ

کۆڵەگەیەکی بنچینەییە لە کۆمەڵگەی موسوڵماناندا، کە ناتوانرێ لە خۆشی و ناخۆشیدا وازی لێبهێنرێ.

ئەوەی کە ئەم باسە پشت ڕاست دەکاتەوە، ئەو زانیاریانەیە، کە لە کتێبەکانی ژیاننامەی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) هاتووە، کە زۆر ڕاوێژی لەگەڵ هاوەڵەکانیدا کردووە(ڕەزای خوایان لەسەر بێت)، لەکاتێکدا، کە وەحی بۆ دادەبەزی و بەرچاوڕوونی بۆ دەکراو پێویستی بە ڕاوێژ نەبوو، هەر شتێك، کە بۆ بانگەوازەك، ە چاك بوایە، خوا بۆی دەخستە بەردەست و هەر ڕەفتارێك، کە پێویستی بە ڕاست کردنەوە هەبوایە خوا بۆی ڕاست دەکردەوە.

هەروەکو لە سێ شوێن لە قورئاندا هاتووە:﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ ﴾ عبس: ١ - ٢. واتە : ڕووی گرژ کردو، ڕووی وەرگێڕا(مەبەست لە پێغەمبەرە(ﷺ)، کاتێك(عەبدوڵڵای کوڕی ئوم مەکتوم)، کە ئیماندارێکی نابینا بوو هاتە خزمەتی. ﴿ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَتَعۡلَمَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴾ التوبة: ٤٣. واتە: خوا لێت خۆش بێت(ئەی پێغەمبەر(ﷺ)! بۆ مۆڵەتت دانێ؟(نەدەبوایە مۆڵەتیان بدەیتێ)هەتا بەچاکی بۆت دەربکەوێت، کێ ڕاستەو باوەڕ دامەزراوە، کێش درۆزن و دوو ڕووە﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ حَتَّىٰ يُثۡخِنَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنۡيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ الأنفال: ٦٧. واتە: بۆ هیچ پێغەمبەرێك نەبووە، کە دیلی هەبێت، هەتا کاتێك چاك پایەدار و جێگیر دەبێت لە زەویدا.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوربوە لەسەر زۆر ڕاوێژکردن بە یارانی، لەکاتێکدا، کە خۆی پێویستی پێ نەبوو، ئەمەش بۆ دامەزراندن و جێگیر کردنی ئەو کۆڵەگەیەی دادگەری سیاسی بوو لە ئیسلامدا، تا ئەوەندە قووڵی بکاتەوە، کە لە دەروونی موسوڵماناندا، ببێتە بنچینەیەك لە بنچینەکانی کۆمەڵگەی موسوڵمان . ئەگەر ئوممەت لەبارودۆخە مێژوویەکان زۆر ئاوڕی لەم بابەتە نەداوەتەوە، ئەوا هەڵەی ئوممەت خۆیەتی و لەسەر ئیسلام حسێب ناکرێ.

ماوەتەوە بڵێین، کە ئەگەر ڕاوێژ لە شتە نەگۆڕەکان بێت، کە خوا ویستوویەتی لە ئوممەتی موسوڵماندا جێگیر بێ، ئەوا وێنەی ئەم نەگۆڕیە دەوەستێتە سەر واقیعی ئوممەت لەکات و ساتە جیاوازەکاندا. بۆیە ئەگەر هۆزێك لە بنچینەکانی کۆمەڵگە بێت لە کاتێکی دیاریکراودا و، تاکەکانی هۆزەکە پەیوەست بن بەو کارەی، کە سەرۆك هۆزبە چاکی دەزانێت، ئەوا نوێنەرایەتی کردنی سەرۆك هۆز لە هۆزەکەی کارێکی ئاساییە لەو بارودۆخەداو، پێویست ناکات ڕای تاکە تاکەی هۆزەکەی وەربگرێت، چونکە ڕای سەرۆك هۆز ڕای هۆزەکەیەتی، سەرەڕای ئەوەی، کە یەکێك لە سەرۆك هۆزەکان زۆر لە دەسەڵاتی خۆی کەم کردووە، ئەویش سەرۆك هۆزی(غوزەییە)یە، کە شاعیر (دورەیدی کوڕی سەمە)ە، دەڵێت:

وهل أنا إلا من غزية ان غوت غويت وان ترشد غزية أرشد!

واتە:

من هەر تاکێکم لە غوزەییە، ئەگەر گومڕابوو

گومڕابووم، وە ئەگەر ڕاستەڕێ بوو، ڕاستەڕێ دەبم!

بەلأم کاتیٚ کە هۆزەکە لاواز دەبێت و، تاك سەربەست دەبێت، خۆی بیر دەکاتـەوەو، خۆیشـی بڕیـار دەدات، لێـرەدا پێویسـتـە شـێوازی ڕاوێژەکـە بگۆڕێت، تا لەگەلٚ بارودۆخی نوێدا بگونجێت.

ئەوەی کە باسی لێوە دەکرێت ئەوەیە کە ئایا ڕاوێـژ لەسـەر خواسـت (ویست) وەستاوە، یان سەپێنراوە؟ئایا یەك ئەنجومەن(المجلس)هەبێت، یان دوان.. هتد؟ ئەمانە کۆمەلگەی موسولٚمان خۆی بـەپێی بـارودۆخ بڕیـاری لەسەر دەدات، بەجۆرێك کار لە جێگیری نـەکات و نەبێتـە هۆی نـەمانی، یاخود نـەبێتە شتێکی ڕۆتینی و لە واقیعدا بوونی نەمێنێت، چونکە ئەمە پێچەوانەی کۆلٚەگەی بنەڕەتی دادگەری سیاسییە لە ئیسلامدا.

****

کۆلٚەگەی چوارەم، ئەوەیە کە ئەو شتانەی خوای پەروەردگار ڕێگـای بـە ئیمانداران داوە کە کۆشش(اجتهاد)ی تێدا بکەن، بەسـتراوەتەوە، بـەو شـتە نــەگۆڕ(ثابــت) انــەی، کــە پــەروەردگار لــە قورئانــدا و، لــە ســوننەتی پێغەبەر(ﷺ)، دا جێگیر کـراون، بـەو پێیـەی، کـە هـیچ حـەڕامێك حـەلاٚلٚ نــەکات و هــیچ حــەلاٚلٚێکیش حــەڕام نــەکات و، لەگــەلٚ مەبەســتەکانی شەریعەتدا تێکنەگیرێت.

ئەم کارەش گرنگی تایبەتی خۆی هەیە.

جـا کاتێـك، کـە مـرۆڤ کۆشـش (اجتهـاد) کردنـی لـە شـتە گۆڕاوەکـان (المتغیرات) دا لیٚ قەدەغە دەکرێت، ئەوا ژیان و گوزەران دەوەستێت و، ڕێگا بە کۆمەلٚێك خەلٚك دەدات لە کۆمەلگە ستەم بکەن، هەروەها ئەگەر بـەبیٚ سـنوور دەرگـا بـۆ کۆشـش(اجتهـاد) کـردن والاٚ بکرێـت، هـەروەکو کـە دیموکراسـی دەیکـات(لـەوەی کـە زەرەر بـە بەرژەوەنـدی سـەرمایەداری

ناگەیەنێت!)، ئیتر ئەوە ڕوو دەدات، کە خەڵکی لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوا دەیبینن، لە بڵاوبوونەوەی هەموو جۆرێکی بێ ئابڕوویی و، لێکترازانی بەندەکانی ڕەووشت بەرزی لەلای خەڵك و، بێهێزی باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی و، سەرقاڵی خەڵك بە دونیاو، هەوڵدان بەناوی هونەر و داهێنان و سەربەستی تاك، بەمەش بەندەکانی خێزان لێکدەترازێن و هەریەك لە پیاو و ئافرەت و کچ و کوڕ بە ئارەزووی خۆیان ڕەفتار دەکەن، بەمەش مرۆڤ ئادەمییەتی خۆی لەدەستدەدات.

بەڵام لە ئیسلامدا ئەمە ڕوونادات.

خەڵك لە شتە گۆڕاوەکاندا کۆشش دەکەن، تا لەگەڵ بارووдۆخیان بگونجێت، بەڵام هەرگیز حەرامێك حەڵاڵ ناکەن، هەرگیز مەی(خمر) حەڵاڵ ناکەن، هەرگیز سوو(الربا)حەڵاڵ ناکەن، هەروەها بێ ئابڕوویی بە هەموو جۆرەکانیەوە –بۆ خەڵکی حەڵاڵ ناکەن[٢]، وەهیچ حەڵاڵێك حەرام ناکەن، خەڵکی ناکەنە بەندەی خۆیان، لەکاتێکدا کە بەسەربەستی لەدایك بوون(هەروەکو عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت) گوتوویەتی)، هەروەها ڕێگری لە کچان ناکەن، کە میرات وەرنەگرن، هەروەك کە کوڕ بۆی هەیە میرات وەربگرێ نایاندەن بەشوو، بۆ کەسێك کە پێی ڕازی نین.. بە دەیان و سەدان هەڵوێستی تر هەن، کە لێرەدا بواری خستنەڕوویانمان نییەو، باسەکەمان لەسەر ئادگارە گشتییەکانی کۆمەڵگەی موسوڵمانە، کاتێك کە ئیسلام بەشێوە ڕاستەکەی خۆی پەیڕەو دەکرێت.

---

[٢]) دواتر باسی جیاوازی پشکی ئافرەت لەگەڵ پشکی پیاو دەکەین لە میراتداو، حیکمەتەکەی لە دینی خوادا دەخەینەڕوو.

هەروەها دەرگای کۆشش (اجتهاد)بۆ هەموو کەس والا نیە، بەڵکو کۆمەڵێك لە زانایانی ئایین ئیجتیهادەکە دەکەن و، بۆ هەر شتێك دەگەڕێنەوە سەر بەڵگەو دەقی شەرعی و، هیچ هەوا و ئارەزووی تێکەڵ ناکرێت، هەرچەندە لەوانەیە ڕای یەکێك لە زاناکان لە یەکێکی تر جیاواز بێ(کە لەواقیعدا زۆر ڕوودەدات)، بەڵام ئەو جیاوازی ڕایانە ناگاتە ئاستی حەلاڵ کردنی حەرامێك، کە خوا حەرامی کردبێت، یان حەرام کردنی حەلاڵێك، کە خوا حەلاڵی کردبێت، ئەمەش دەستەبەری مانەوەیە بۆ کۆمەڵگەیەکی سەرڕاست و تێگەیشتو، کە حوکم بەو یاسایانە دەکات، کە خوا ناردوونیەتە خوارێ.

دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا

کۆڵەگـــەی یەکـــەمی دادگـــەری ئـــابوری لـــە ئیســـلامدا، بریتیـــە لەحەڕامکردنی سوو(الربا).

سوو(الربا)، لە هـەموو پەیامـە ئاسمانیەکانـدا نـەفرەتی لێکـراوە، بـەلاّم جولەکەکان(زلە سوو خۆرەکان)، یاریـان بـەو دەقـە خواییانـە کـرد، کـە لـە تەوراتدا هـاتبوون لـە دژی سـوو، لەسـەر عـادەتی خۆیـان لـە گـۆڕینی هـەر دەقێك، کە ڕێگری لە هەواو ئارەزووەکانیان بکات، بۆیە هەڵی دەگێڕنـەوە، تا لەگەڵ ئەو بارودۆخـە فەسـاد و خراپـەی، کـە تیایـدان بیگـونجێنن، لـە تەوراتدا هاتووە:(شت بە سوو (الربا)بە براکەت مەفرۆشە). ئەوانیش ئـەم دەقەیان وەرگێڕاو گووتیان، واتە:بە برا جولەکەکـەت، بـەلاّم خـەڵکی تـری غەیرە جوولەکە، ئەوا بەتالاّن بردنی ماڵ و سامانیان لە ڕێگەی (سوو)ەوە ڕەوایە، قوڕئانی پیرۆزیش لەبارەیانەوە دەفەرموێت: ﴿ وَمِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَـٰبِ مَنْ إِن تَأْمَنْهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيْكَ وَمِنْهُم مَّنْ إِن تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَآئِمًا ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَيْسَ عَلَيْنَا فِى ٱلْأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ آل عمـران: ٧٥. واتــە :ئەوانــە بۆیــە وا دەکــەن، چــونکە دەڵــێن:لــە بەرانبــەر دەســتەی نەخوێندەوارانــدا (مەبەســتییان موسوڵمانانە)لێپرسـراو نـابین(ئەگـەر فێڵیـان لێبکـەین و ماڵیـان بخۆین)، ئەوانە بەدەم خواوە درۆ هەڵدەبەستن و دەشزانن، کە درۆ دەکەن..

بەلاّم دەقەكانی قورئانی پیرۆز لەبارەی قەدەغە كردنی ڕیباوە، زۆر ئاشكراو یەكلاییكەرەوەن، بەجۆرێك، كە بوار بە هیچ كەس نادەن، بە جۆرێكی تر ماناكەیان لێكبدەنەوە:﴿ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا
كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَـٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ
ٱلرِّبَوٰاْ ۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ ۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ
وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾
يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَـٰتِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ
ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ
وَذَرُواْ مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ
وَرَسُولِهِۦ ۖ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾
البقرة: ٢٧٥ - ٢٧٩. واتە:ئەوانەی سوو دەخۆن، هەڵسوكەوت ناكەن و، ڕاست نابنەوە(لەگۆڕ)دا، مەگەر وەك ئەو كەسەی كە شەیتان دەستی لێوەشاندبێت(هەر لە دونیادا سرووشتی نین، لە قیامەتیشدا وەك شێت دەبن)، چونكە ئەوانە دەڵێن:كڕین و فرۆشتن وەك سوو وایە(لە حاڵێكدا): خوا كڕین و فرۆشتنی حەلاڵ كردووەو، سووی حەرام كردووە، جا ئەوەی ئامۆژگاری پەروەردگاری پێگەیشت و وازی هێنا، ئەوەی دەستی كەوتووە، بۆخۆی، كاری (لێپرسینەوەشی)، دەكەوێتە لای خوا، بەلاّم ئەوەی دەست بە سوو خۆری بكاتەوە، ئا ئەوانە جێنشینی ناو ئاگری دۆزەخن و ژیانی

هەمیشەیی تیادا دەبەنە سەرخوا، (سوو)تەفرو تونا دەكات و بەرەكەتی لێ هەڵدەگرێت، بەلاّم پاداشتی خێر و سامان بەخشین برەو پێدەدات و بەرەكەتی تێدەخات، بێگومان خوا هیچ كافرێكی تاوانباری خۆشناوێت. بەڕاستی ئەوانەی، كە باوەڕیان هێناوەو، كردەوە چاكەكانیان ئەنجامداوەو، نوێژەكانیان بەچاكی بەجێهێناوەو، زەكاتیان داوە، تەنها پاداشتیان لای پەروەردگاریانە، ئەوسا نە ترس و بیمیان لەسەرە، نە غەم و پەژارە دەیانگرێتەوە. ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، پارێزكار و خواناس بن و واز لە پاشماوەی سوو بهێنن، ئەگەر ئیماندارن. خۆ ئەگەر وا نەكەن، ئەوا جەنگ لەگەڵ خواو پێغەمبەرەكەیدا ڕابگەیەنن(كە سەرئەنجامەكەی زۆر سامناكە)، خۆ ئەگەر تەوبە بكەن و(لە سوو خۆری وازبهێنن)ئەوا تەنها سەرمایەكانتان بۆ هەیە وەری بگرنەوە، نە ستەم دەكەن(لە قەرزدارەكان)، نە ستەمتان لێدەكرێت.

ئەم جۆرە توندیە، بۆ هیچ تاوانێكی تر، جگە لە سوو(الربا)، لە قورئاندا نەهاتووە، بۆیە واتاكەی ئاشكرایەو، گومانێك جێناهێڵێت.

تاوانی گەورەی سوو(الربا) ئەوەیە، كە پێویستی مرۆڤ بۆ ماڵ و سامان بەهەل دەزانێ و ئیستیغلالی دەكات، بۆ ئەوەی قازانجێكی زۆر بكەوێتە دەست خاوەن سامان، بەبێ ئەوەی هیچ هەوڵ و ماندووبوونێكی لە پێناودا كردبێت، هەروەها ئەم تاوانە دژ بە مرۆڤایەتیە، لەلای هەر كەسێكی خاوەن بیروهۆش ئاشكرایە، هەرچەندە ئەنجامدەرانی ڕیبا بڕوبیانووشی بۆبێننەوە، تا تاوانەكەیانی پێ داپۆشن.

ئەم تاوانە تا سەدەكانی كۆتایی(سەردەمی سەركێشی جوولەكەكان)، زۆر ئاشكرا نەبوو. چونكە لەسەردەمی پێشووتردا تاكەكان خۆیان

سامانیان لە خاوەنەکەی وەردەگرت، تا هەندێك كاری تایبەتی خۆیانیانی پێ ڕاپەڕێنن، بەمەش دەکەوتە تۆڕی ڕیبا و، لە کۆتاییدا ئەگەر قەرزدار توانای دانەوەی قەرزەکەی نەبوایە، پارەکە چەند ئەوەندەی خۆی زیادی دەکرد، بەڵام لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا، تاوانەکە زۆر گەورەتر و، فراوانترە. چونکە کێشەکە کێشەی تاکێك بەرانبەر تاکێکی تر نیە، بەڵکو بۆتە کێشەیەکی نێو دەوڵەتی و فراوانتر بووە و، خەڵکی بە ملیۆنان و ملیاران، بە داوی ڕیباوە دەبن!

لە چلەکانی سەدەی ڕابردوو، شارەزایەکی ئەڵمانی، کە ناوی (جۆزێف شاخت)بوو، ڕاپۆرتێکی نووسی لەسەر ڕیبا، تیایدا ئەوەی خستەڕوو، کە ئەنجامی سوو(الربا)بریتیە لە کەڵەکەبوونی سامان، لەدەستی کەسانێك، کە بەبەردەوام ژمارەیان کەمدەکات و، کەمبوونی سامان و زیادبوونی هەژاری لە کەسانێکدا، کە بە بەردەوام ژمارەیان لە زیاد بوون دایە.

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا، ئەوانەی کە بە داوی ڕیباوە دەبن، تاکە تاکە نین، بەڵکو وولاتان تووشی دەبن و، بە بەردەوامی دەکەونە ژێر باری قەرزەوە، بەمەش باری ئابووریان کز و لاواز دەبێت و، هەوڵ بەردەوام دەدەن، نا بۆ دانەوەی قەرزەکە، بەڵکو بۆ دانی ئەو سوو(الربا)ەی، کە دەچێتە سەر پارە قەرز کراوەکەوە، لەگەڵ مانەوەی قەرزەکە وەکو خۆی، لەلایەکی ترەوە هەندێ وولات، وولاتانی تر دەکەنە کۆیلەو بەندەی خۆیان، لە بەرانبەر ئەو قەرزانەی، کە پێیان دەدەن، ئیتر ئەم لەوپەڕی خۆشگوزەرانیدا دەژی و، ئەویش سەیری ئازاری مرۆڤەکان دەکات، پاشان ئەو وولاتانە -بەو پارەیەی، کە لە خوێنی هەژاران بە تالانیان بردووە-

دەست بەسەر كانگای ووزەی زەویدا دەگرن، بۆ ئەوەی زیاتر دەوڵەمەند بن و، زیاتر دەستیان بخەنە خوێنی هەژار و بێ تواناكان!.

ئەو حیكمەتە گەورەیەی خوای كارزان، كاتێك كە ڕیبای حەڕام كرد، بۆ ئەوە بوو، كە بەری ئەم تاوانە گەورانە بگرێ، جا چ لەسەر ئاستی تاكەكەس بن، یان لەسەر ئاستی ووڵاتان، بۆیە قەدەغەكردنی ڕیبای كردە كۆڵەگەی هەرە گەورەی دادگەری ئابووری لە ئیسلامدا.

*****

كۆڵەگەی دووەمی دادگەری ئابووری لە ئیسلامدا، كت و مت پێچەوانەی ڕیبایە، كە لەم ئایەتە پیرۆزەدا بەڕوونی ئاماژەی پێكراوە ﴿ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴾البقرة: ٢٧٦.
واتە:خوا، سوو، تەفرو تونا دەكات و بەرەكەتی لێهەڵدەگرێت، بەلاَم پاداشتی خێرو سامان بەخشین برەو پێدەدات و بەرەكەتی تێدەخات.

ئەویش(زەكات)ە.

سەیری ئەو جیاوازیە مرۆڤایەتیە گەورەیە بكە، كە لە نێوان(سوو) و ماڵ بەخشیندایە !

لێرەدا مرۆڤێك، كە خاوەنی ماڵ و سامانە، بەدوای ئەوانەدا دەگەڕێت، كە پێویستیان بەو ماڵ و سامانە هەیە، تا بەهۆی قەرزەوە بیانخاتە داوی خۆی و، هەوڵ و كۆششیان بە فیڕۆ ببات و، خۆی بە ماڵی حەڕام قەڵەو بكات، لە بەرانبەردا لە ئیسلامدا مرۆڤێك، كە ماڵ و سامانی هەیە، لەپێناو خوادا هەندێك لە ماڵ و سامانەكەی جیا دەكاتەوەو، دەیخاتە دەستی هەژاران، تا لەو حاڵەی كە تێیدان، ڕزگاریان بكات، هەتا ئەگەر بۆ

نزمترین پلەی تەواوەتیش بێت، بۆ ئەوەی بەسەربەرزی بژین و حاڵیان باش بێت.

چەند جیاوازیەکی گەورە دەبینرێت لە نێوان ئەم و ئەودا، نەك تەنها لەڕووی ئابووریەوە، بەڵکو بەر لەوە لەڕووی مرۆڤایەتییەوە.

هەموو ئاراستەکردنێکی ئیسلام لەسەر بنچینەی مرۆڤایەتیە، بەر لەوەی سیاسەت، یان ئابووری، یان کۆمەڵایەتی، یان فیکری بێت، لەسەر ڕێز گرتنی مرۆڤایەتی مرۆڤە، بەو پێیەی، کە مرۆڤ لەلایەن وەدیهێنەرەکەی، کە خوایە ڕێزی لێگیراوە: ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٖ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلٗا ﴿٧٠﴾ ﴾ الإسراء: ٧٠. واتە: بەڕاستی ئێمە ڕێزمان لە نەوەی ئادەم گرتووەو، بەسەر ووشکانی و دەریادا(بە جۆرەها هۆکاری گواستنەوە)هەڵمان گرتوون و لە ڕزق و ڕۆزی پوخت و چاکی جۆراو جۆر بەهرەوەرمان کردوون(لە خۆراك و پۆشاك و ماڵ و ناوماڵ و.. هتد)بەڕاستی ئێمە ڕێزی زیادەی ئەوانمان داوە بەسەر زۆربەی ئەو بەدیهێنراوانەدا، کە دروستمان کردون(لە هەموو ڕوویێکەوە، تا قەدر و ڕێزی خۆیان بزانن).

هەروەها لە پێناو ئەو ئێش و ئازارانەی، کە خەڵکی هەژار و نەدارو دەستکورت بەهۆی ڕیباوە تووشی دەبن، خوای کاربەجێ فەرموویەتی: ﴿یمحق الله الربا ویربی الصدقات﴾، هەروەها فەرموویەتی: ﴿ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن رِّبٗا لِّيَرْبُوَاْ فِيٓ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ فَلَا يَرْبُواْ عِندَ ٱللَّهِۖ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن زَكَوٰةٖ تُرِيدُونَ وَجْهَ

ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾ الروم: ٣٩. واتە:هەر پارەو سامانێکتان بە سوو دابێت بە خەڵکی بۆ ئەوەی زیاد بکات ئەوا، لەناو سامانەکەیاندا بەرەکەت ناکات و پاداشتی نابێت لای خوا(بەڵکو موحاسەبەشی لەدوایە)ئەوەیش، کە بە زەکات داوتانەو، مەبستتان ڕەزامەندی خوایە، ئا ئەو جۆرە کەسانە پاداشتیان چەند بەرانبەر کردۆتەوە. هەروەها پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی:(لعن الله آکل الربا وموکله و کاتبه وشاهده)رواه مسلم. واتە: خوا لەعنەتی لە سوو خۆر کردوە، هەروەها لەعنەتی لە بریکارەکەی و نووسەر و شایەتەکانیشی کردووە .

تۆ سەیری نەفامی سەردەم (الجاهلیة المعاصرة)و دیموکڕاسی سەرمایەداری بکە، کە هەموو کارەکانیان بە ڕیبا ئەنجام دەدەن و ئیددیعای ئەوەش دەکەن، کە تا ئێستا دادگەرترین نیزامە، کە مرۆڤایەتی بەدرێژایی مێژوو بەخۆیەوە دیبێ!!

****

کاتێك کە خوای پەروەردگار سوو(الربا)حەرام دەکات و زەکات بەسەر دەوڵەمەندانداا فەرز دەکات بۆ هەژار و نەداران، دەوڵەت هەڵدەستێت بە کۆکردنەوەی و لەوکارانەی، کە لە قورئاندا باسیان لێوە کراوە خەرجی دەکات، دەبێتە هۆی جوڵەیەکی ئابووری پاك.

جا بۆ ئەوەی سەرمایەکە ساڵ لەدوای ساڵ لەکەمی نەدات، لەسەر سەرمایەدار پێویستە کار بکات، تا بیبوژێنێتەوە. بەڵام ئیسلام بۆ بوژاندنەوەی مەرجی داناوە:کە(زۆرە ملێ)یی و دزی و قۆرخکردن(الاحتکار)ی پێویستیەکانی تێدا نەبێت و، ماڵی بەکرێ گیراو

نەخورێت و زێدەڕۆیی و بەپەنهانی نەبێت. ئیتر بەم شێوەیە هەڵی کار بۆ کرێکاران دەڕەخسێت و، کۆمەڵگە سەر لەبەری هاوبەشی دەکەن لە بەرهەمی ئەو بوژانەوە پاکەی، کەهیچ زوڵم و ستەمێکی بۆ هیچ کەس لێناکەوێتەوە.

ئاشکرایە، کە زەکات فەرزێکە دەوڵەت کۆی دەکاتەوە و، ئەوانەی کە ئایەدەن سزایان دەدات: ﴿إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَٱلْغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ التوبة: ٦٠ واتە: بێگومان زەکات تەنها بۆ هەژاران و نەداران و ئەو کەسانەی، کە کارمەندن بەسەریەوە و بەو موسوڵمانە نوێیانەی، کە تا ئێستا ئیمان لەدڵیاندا جێگیر نەبووە و، بۆ ئازادکردنی کۆیلەکان و بۆ(یارماتیدانی)قەرزدارەکان و بۆ گەیاندنی ئایینی خوا(هەربوارێك کە خزمەت بە بانگەوازی ئیسلام بکات و ئایینی خوا بەرەو پێش و سەرکەوتن ببات)هەروەها بۆ ئەو ڕێبوارانەش، کە پارەیان لێدەبڕێت و نەدار دەکەون، (دابەشکردنی زەکات بەو شێوەیە)فەرزە لەلایەن خواوە لەگەردنی ئیمانداران، خواش زاناو دانایە(لەسامان بەخشین و فەرزکردنی زەکاتدا).

هەروەها لەماڵ و ساماندا، جگە لە زەکات، جۆرێکی تریش لە بەخشین هەیە، کە پێغەمبەر(ﷺ) لەبارەیەوە فەرمویەتی، کەخوا فەرزی نەکردووە، بەڵام لەلای خۆشەویستەو ئەوانەی، کە ئەنجامی دەدەن ئەوا بەهەشت و ڕەزامەندی خوایان بە نسیب دەبێت: ﴿وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ

مِن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾ آل عمران: ١٣٣ - ١٣٤ واتە: پەلە بکەن و پێشبڕکێ بکەن، تا دەگەنە لێخۆشبوونی پەروەردگارتان و بەهەشتێك، کە پانایيەکەی ئاسمانەکان و زەوی گرتۆتەوەو ئامادە کراوە بۆ پارێزکاران. ئەوانەی لە خۆشی و ناخۆشیدا، لەهەرزانی و گرانیدا ماڵ و سامانیان دەبەخشن و، ڕق و کینەی خۆیان دەخۆنەوەو خۆگرن، لەخەڵکی خۆشدەبن و لێبوردەن، خوای میهرەبانیش چاکەکار و چاکەخوازانی خۆشدەوێت.

ئەمەش یەکێکە لە هۆکارەکانی پەروەردەی خوایی بۆ ئیمانداران:کەمترین ئاست فەرز دەکات، کە ژیانی بەبێ بوونی نالوێ و، سزا بۆ کەمتەر خەمانی دیاری دەکات و، بەبێ سنوور دەرگا بۆ بەخشین دەکاتەوە، کە چاکەکاران پێشبڕکێی بۆ دەکەن بۆ بەدەست هێنانی ڕەزای خواو، بەمەش خێر و چاکە باڵ بەسەر هەمواندا دەگرێت.

****

کۆڵەگەی سێیەمی دادگەری ئابوری لەئیسلامدا بریتییە لە بەرپرسیارییەتی دەستەبەریکردن (التکافل)، بەهەردوو جۆری: فەڕز و خۆبەخشانە .

ئیسلام لەناو خێزاندابەرپرسیاریەتێکی دەستەبەریی فەڕز دەکات و دەیسەپێنێ، کە ئەویش سەرداری خێزانەو بەرپرسیاریەتی خەرجی هاوسەر و منداڵەکانی و خزمە هەژارەکانی لەسەرە.

هەروەها بەرپرسیاریەتییەکی تری کراوەش هەیە، کە لەنێوان دەوڵەمەند و هەژارەکانی کۆمەڵگەدا دەبێت، کە خوا بە هەمو هۆیەکانی خۆشەویستی، خۆشەویستی دەکات، پێغەمبەریش(ﷺ) هانی ئەو جۆرە بەرپرسیاریەتیەی داوە، تا بەرپرسیاریەتی دەستەبەریی ببێتە یەکێك لە خاسیەتە تایبەتەکانی کۆمەڵگای ئیسلامی، دراوسێ مافی بەسەر دراوسێوە هەیە، هەژارەکانی گەڕەك مافیان بەسەر دەوڵەمەندەکانەوە هەیە، هەروەها هەژارەکانی ئوممەت بە گشتی مافیان بەسەر دەوڵەمەندەکانیەوە هەیە.

لە جوانترین و گەورەترین ئەو باسانەی، کە تا ئێستا لەمێژوودا تۆمار کراون، ئەوەیە کە کۆمەڵگەی ئیسلامی لەسەردەمی عومەری کوڕی عەبدولعەزیزدا -ئەگەر بۆماوەیەکی کورتیش بێت-گەیشتە شێوازە نمونەییەکەی و توانی لەزەویدا بچەسپێت، کە هەژاری تێدا نەما!

لە کتێبی(الاموال)ی(ئەبی عوبەید)دا هاتووە کە: (یەحیای کوڕی سەعید) دەڵێت: عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ناردمی بۆ کۆکردنەوەی زەکاتی ئەفریقیا، دوای ئەوەی کۆمکردەوە، داوای ئەوەم کرد، کە هەژاران بێن بۆ لام، تا بیان دەمێ، بەڵام کەسم دەستنەکەوت، چونکە عومەری کەڕی عەبدولعەزیز هەموو خەڵکی دەوڵەمەند کردبوو، ئیتر منیش هەندێك کۆیلە (عبد)م پێ کڕین و ئازادم کردن.

هەروەها لە لاپەڕەی(٣٥٧-٣٥٨)ی هەمان کتێب دا هاتووە کە: (عومەری کوڕی عەبدولعەزیز)، نامەیەکی بۆ عەبدولحەمیدی کوڕی عەبدولڕەحمان- کە لە ئێراق بوو-ناردووە، کە ماڵ و سامان بداتە خەڵکی. (عبدولحەمید)یش نامەیەکی بۆ ناردووە کە:ماڵ و سامانم داوەتە خەڵك

و هێشتاش له (بیت المال)دا هەر ماوه. پاشان نامەیـەکی تـری بـۆ نـاردەوه، کە هەر کەسێك دەیەوێت هاوسـەرگیری بکـات و پـارەی نییـه، ئـەوا پـارەی مارەییەکـەی بـۆ بـدەو هاوسـەرگیریەکەی بـۆ ئـەنجام بـده، ئـەمیش بـۆی نوسیوه کە:هەموو ئەوانەی، کـه بـەنیازی هاوسـەرگیری بـوون بـۆم ئـەنجام داون و هێشتاش ماڵ و سـامان لـه (بیـت المـال)ی موسـوڵمانانـدا هـەر مـاوه. پاشان نامەیەکی تری نووسیوه، کە بگـەڕێن هـەر کـەس سـەرانەی لەسـەره بۆی بدەن و یارمـەتی بـدەن، کـه زەویەکـەی دابچێنێت، چونکه ئێمـه بـۆ ساڵێك و دوو ساڵ نامانەوێت.

هەروەها له لاپەڕە(٧٣٨)دا هـاتووه کـه:(عومـەری کـوڕی عەبدولعـەزیز) نامەیەکی بۆ(لەیسی کوڕی سەعد)نووسیوه، کە قەرزی قەرزداران بداتەوه، ئەمیش بۆی نووسیوه، ئێمه دەبینین هەر پیاوێك خانوی هەیەو ئەسـپ و خزمەتکار و کەل و پەلی پێویستی ناوماڵی هەیه. پاشان عومەر نامەیەکی تـری بـۆ نووسـیەوه: پێویسـته مرۆڤـی موسـوڵمان خـانوییێکی هـەبێت، کـه تێیدا نیشتەجێ ببێت، خزمەتکارێکی هەبێت، کە هەنـدێ کـاری لـەجیاتی ڕاپـەڕێنێت و، ئەسـپی هـەبێت، کـه جیهـادی دوژمنەکـەی بکـات و، کـەل و پـەلی پێویستی نـاو ماڵیشـی هـەبێت! بـەڵێ! کەواتـە قـەرزی بـۆ بدەنـەوه، چونکه ئەو کەسه به قەرزار حیسابه.

****

کۆڵەگەی چوارەمی دادگەری ئابوری له ئیسلامدا بریتییه لـه بـەردەوام دامـاڵینی مـاڵ و سـامانەکان لـه ڕێگـەی فـەرزی(مـیرات دا)و، دووبـاره دابەشـکردنەوەی بەشـێوەیەکی نـوێ، بـۆ ئـەوەی بـه تـەنها مـاڵ و سـامان لەدەسـتی چـەند کەسـێکدا کـۆ نەبێتـەوەو نەبێتـه هـۆی زوڵـم و سـتەم.

چونكه هەر كاتێك سامان لەدەستی لایەنێكدا كۆبووەوە، ئەوا جۆرەها گەندەڵی ئابوری و كۆمەڵایەتی لێدەكەوێتەوە، قورئانی پیرۆزیش ئاماژەی بەم باسە كردووە:﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ ﴾ الحشر: ٧. واتە: بۆ ئەوەی ئەو مالْ وسامانە تەنها لەنێوان دەوڵەمەندەكانی ئێوەدا نەبێت.

لەم ئایەتە پیرۆزەدا دەردەكەوێت، كە پەروەردگار نایەوێت مالْ و سامان بە تەنها لەدەستی دەوڵەمەنداندا كەڵەكە ببێت، بەڵكو دەیەوێت بكەوێتە دەستی خەڵكەوە. دیارە فەرزی میرات دابەشكردن بەشێوەیەكی بەردەوام بەكاری خۆی هەڵدەستێت، چونكە سامانی مرۆڤ كاتێك لەژیاندایە هەرچەندێك بێت، هەر دەبێت ڕۆژێ لە ڕۆژان لەم دونیایە بڕواو بەجێی بێلێ و، سامانەكەی بەسەر خاوەن بەشەكاندا، كە بە پێی شەرعی خوا میرات دەگرن، دابەش بكرێت، بەمەش كەڵەكە بوون و قۆرخكردنی سامان بە تەنها بۆ لایەنێك نابێت، بەڵكو بەردەوام چەند كەسانێكی تری نوێ كار بەم سامانە دەكەن و ئەم دەست و ئەم دەستی پێ دەكەن.

****

ئەمە چاوپێداخشاندنێكی خێرا بوو، كە گەورەیی ڕێبازی خوایی سەبارەت بە هەموو لایەنەكانی مرۆڤایەتی دەردەخات، بەتایبەتی سەرمایەداری ڕیباخۆری، كە دیموكراسی ڕۆژئاوا خۆی بە خاوەنی دەزانێت و لای وایە دادگەرترین سیستەمە، كە بە درێژایی مێژوو مرۆڤ پێی گەیشتبێت.

دیارترین جیاوازی نێوان ڕێبازی خوایی و ڕێبازی دیموکراسی سەرمایەداری ڕیباخۆریی ئەوەیە، کە لە ئیسلامدا دەوڵەمەندان یاساو ڕێساو شەریعەت دانانێن، چونکە یاسا دانان بە تەنها مافی خوایەو، مرۆڤ تەنها بۆی هەیە شوێن ئەو یاسایە بکەوێت، کە خوا ناردویەتی.

لەباسی پێشوو باسی ئەو مەسەلەیەمان کردوو، دەرمانخست کە ئەوەی کاروباری دیموکراسی رۆژئاوا هەڵدەسوڕێنێت سەرمایەیەو، ژیان هەمووی بۆ ئەو مەیسەر کراوەو، لە پشت پەردەی ئەو شانۆگەریە جوانەی، کە وادەردەخات پیاوی سەرشەقام(رجل الشارع)حوکم دەکات، ئەگەر درکمان بەوە کرد، کە شەرعی خوا دەستی مرۆڤ دەبەستێت لە یاسا دانان و، ئەو بابەتە گۆڕاوانەی، کە بواری کۆشش(اجتهاد)کردنیان هەیەو، بەستراونەتەوە بەو شتانەی، کە خوا جێگیری کردوون، ئەو جیاوازیە گەورەیەمان بۆ دەردەکەوێت، کە لەنێوان دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا، کە ڕێگری لە سەرمایەدار دەکات دەسەڵاتی یاسادانانی هەبێت لە بەرژەوەندی خۆی لەسەر حیسابی بەرژەوەندی کەسانی تردا(هەر ئەمەیە کە بە ڕاستی لەسەر زەویدا ڕوو دەدات)، لەگەڵ ئەو زوڵم و ستەمەی، کە دیموکراسی سەرمایەداری ڕیباخۆری دەیکات و ناوی ئابوری ئازاد (الاقتصاد الحر)ی لێدەنێ!

هەروەها جیاوازییەکی تری سەرەکی هەیە لە نێوان ڕێبازی ئابوری ئیسلام و ڕێبازەکانی تری مرۆڤ، جا چ ئەو نیزامانەی، کە مافی خاوەندارییەتی تاکە کەس ڕەت دەکەنەوە (وەکو لەسەردەمی شیوعییەتدا دەکرا) یان ئەو نیزامانەی، کە مافی خاوەندارییەتی تاکەکەسی بەبێ کۆتو

بەنـد بـە ڕەوا دەزانێـت (هـەر ئەمەشـە، کـە لـە ڕۆژئـاوادا، دیموکراسـی سەرمایەداری پەیڕەوی دەکات).

مـافی خاوەندارێـەتی تاکەکەسـی لـە ئیسلامدا زۆر ڕوون و ئاشـکرایەو، شەریعەتی خواش بە قەدەغە کردنـی فێـڵ و تەڵەکەبازی و زۆرەملێیـی و دزی دەیپارێزێـت، بـەڵام لـە بەرانبـەردا ئیسلام چـەند کـۆت و مـەرجێکی داناون، کە ڕێ لە خاوەندارییەتی تاکەکەسی دەگرێت، تاستەم لـە کەسـانی تر نەکەن و، قازانـج و زیان بە دادگەری لە نێوان خەڵکیدا دابەش دەکات.

پێشتر باسی کۆت و مەرجی یەکەممان کرد، کە ڕێ گـرتن بـوو لـە یاسـا دانــان لەلایــەن ســەرمایەدارەوە، لێرەشــدا ئامــاژە بــە کــۆت و مــەرجی جۆر(النوع)ی سەرمایە دەکەین.

ســەرمایەدار لــە دیموکڕاسـی سـەرمایەداری ڕۆژئـاوادا، ئامـانجی هـەرە گرنـگ و گەورەی ئەوەیە، کـە قـازانـج بکـات، لـە یاساکانیشیدا هـەموو ئـەو توانایانـە دادەنێـت، کـە هـەلی قـازانـج کردنـی بـۆ دەڕەخسێنن، لـە پـێش هەموویانەوە بەڕێوەبردنی کار و کـردار بـە سوو(الربـا)، هـەروەکو پێشـتر باسمــان کــرد، کــە تــەنها ئەمــە بەســە بــۆ زانینــی پیســی و چــەپەڵی نیزامەکانیان و، کە ئیددیعای دادگەرییان پووچەڵکاتەوە.

لەگــەڵ ئەمەشــدا بەتــەنها ســوو(الربــا)، تاکــە خراپــەی نیزامــی سەرمایەداری ئازادی نیە!! چونکە ئارەزووی قازانـج لەسنورێکدا ناوەستێت و گرنگـی بەتێکـدانی ڕەوشـتی خـەڵك نـادات، مـادام خراپـەکاری لەزەویـدا هەلی زیاتری قازانـج بۆسەرمایەداری بڕەخسێنێ!!.

دوورخستنەوەی بیرو چـەمکی ژیـانی دوایـی لـە بـیرو هۆشـی خـەڵك و، دونیا کردنە گەورەترین وگرنگترین خەم وتاکە مەبەستی هەوڵ بـۆ دان و

تێکۆشان، کاری داگیر کردن و هەڵخەڵەتاندنی خەڵك بە جۆرەها شتی هەڵخەڵەتێنەر، کە دونیایان بۆ دەڕازێنێتەوە، لە کۆتاییدا بەبەرژەوەندی سەرمایەدارەکان کۆتایی دێت.

سەرشێتی(مۆدێلات)بەشێکە لەو شتانەی، کە عەقڵ و دڵ و دەروونی خەڵك تێکدەدات و، لەهەمان کاتدا بە ملیاران ماڵ و سامان دەخاتە گیرفانی سەرمایەداران، کە ئەگەر خەڵکی بۆ ئامانجێك ژیابان و لەژێر چاودێری خودایی بان، حیسابیان بۆ ڕۆژی دوایی کردبا(لە حەشر و حیساب و پاداشت و سزا).

مۆدێلات هەر بە جلی ژنانەوە تایبەت نییە، هەروەکو کە ناوی دێ خەڵکی وا لێی حاڵی دەبن، بەڵکو زۆر جۆری هەن، سەیری مۆدێلاتی ئۆتۆمبێل بکەن ئەگەر خەڵکی، خۆشی دونیا لە ڕۆژی دواییان بێئاگایان نەکات، جیاوازی لە نێوان ئۆتۆمبێلی ساڵی پار و ئەمساڵ چیە؟ئایا ئەندازیاران و داهێنەران لە چیدا داهێنان دەکەن، کە خەڵکی وا لێبکەن واز لە ئۆتۆمبێلی کۆن بێنن و هەوڵی وەدەستخستنی ئۆتۆمبێلی نوێ بدەن؟سەرەڕای ئەو فێڵ و تەڵەکانەی، کە سەرمایەداران دوای جەنگی جیهانی دووەم پەیڕەویان دەکردن، لە وەبەرهێنانی دەزگاو ئامڕازی وا، کە ماوەی کارکردنی دیاریکراو(محدود)بێت، خەڵکی ناچارکەن، کە بەردەوام بیانگۆڕێت، تا کارگە بەرهەمهێنەرەکان قازانج بکەن و بەردەوام ڕەواجیان هەبێت، تەنانەت لە داوو دەرمانیشدا ئەم فێڵ و تەڵەکانە دەکەن و وایان دروست دەکەن، تا بە تەواوی نەخۆشیەکە چارەسەر نەکات، تا کارگەکانی دەرمان لە بەرهەمهێنان و دابەش کردن و قازانج کردن بەردەوام بن!

هەروەها بڵاو كردنـەوەی هۆكارەكانی ڕابـواردن لـە ژیـانی خەڵكدا، بـە بیانووی ئاسوودەیی دەروونی خەڵك و ماندوبوون دەركردن و حەسانەوەی زیاترو زیاتر تام و چێژ وەرگرتن!

ئایا ئەمە لەپێناو خوادایە یاخود لە پێناو شەیتان؟ هیچ كـەس نكۆڵی كـاری پیشەسـازی ناكـات، یـاخود ئـەوەی، كـە تـەكنیك لـە پێنـاو خزمـەتی مرۆڤایەتیـدا دەیكـات، ئەگـەر ئـەو هەوڵـە زانسـتی و تەكنیكیانـەو، ئـەو خزمەتگوزاریانــەی، كــە پێشكەشــی خــەڵكی دەكــەن بــەس بوایــەن و، سـەرمایەداران بەوەنـدە قەناعـەتیان كردبـا، كە بە حـەڵاڵی لـە بـری ئـەو هەوڵانـە وەری دەگـرن، ئـەوا زۆر لـە سـیفات و خاسـیەتی ئـەو فەسـادی و خراپەكاریــەی دەگــۆڕین، كــە ئــەمڕۆ زەوی داگرتــوەو، دیموكڕاســی سـەرمایەداری ڕیبـاخۆر پشـتگیری دەكـات، بـە دانـانی ئـەو یاسـایانەی، كـە بەڕێگایەكی ڕاسـتەوخۆ، یـان نـا ڕاسـتەوخۆ خـاوەن بەرژەوەندیـەكان هـان دەدات كە فەسادی و خراپەكاری بڵاو بكەنەوە.

****

خاوەنداریەتی تاكەكەسی لە ڕێبازی خوایی دا بەهۆی ئەو شەریعەتەی، كـە لـە لایـەن خـواوە هـاتووە، پـارێزراوە، بـەڵام لەهـەمان كاتـدا ڕێگـری لێدەكات لە خراپەكاری و خراپبوون، بەهۆی ئـەو كۆت و مەرجانـەی، كە بۆی دانـاون تـا لەنێویـدا سـەرمایە گەشـە بكـات، هـەروەها لەهـەمان كاتـدا ئاراستەی خەڵك دەكات بەرەو پەرستنی خـواو نـزیكبوونـەوە لێـی بـەهۆی پەرستشــەكانەوەو، هەســت كــردن بەچــاودێری خــوا لەهــەموو گــەورەو بچوكێكدا، والەڕۆژی دوایی دەكات، كـە بـەردەوام لـە دڵـی خەڵكیـدا بـوونی هەبێت.

ئێمە ناڵێین خەڵك لەژێر سایەی ڕێبازی خواییدا دەبنە فریشتەو، جگە لە چاکە هیچی تریان لێنابینرێت!نەخێر!چونکە مرۆڤ هەر مرۆڤەو لە مرۆڤایەتی خۆی ناشۆرێ. بەڵام جیاوازییەکی زۆریش هەیە لەنێوان کۆمەڵگەیەك، کە پەیرەوی شەرعی خوا دەکات و، کۆمەڵگەیەك بێ کۆت و مەرجە و، تەنها بەدوای هەواو ئارەزووەکانیدا عەودالە، کە ئارەزووی قازانجیش بەهەر ڕێگەیەك بێت، هەرچەندە ببێتە هۆی تووڕەبوونی خواش، یەکێکە لەو ئارەزوانەو، هەر شتێك دەبێتە هۆی توڕەبوونی خوای پەروەردگار، بیکاتە بنچینەیەك لە بنچینەکانی ژیان!

بێگومان ڕێبازی خوایی ڕێبازێکی تێر و تەواوە، بیرو باوەڕو شەریعەت تیایدا، ئاراستە کراون بۆ دروست کردنی(مرۆڤێکی چاك)، کە لەژیانێکی خۆش و باشدا لەسەر زەویدا بژیت و، لە دوارۆژدا بکەوێتە ناو نازو نیعمەتەکانی خواوە.

﴿ وَٱبۡتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنۡيَاۖ وَأَحۡسِن كَمَآ أَحۡسَنَ ٱللَّهُ إِلَيۡكَۖ وَلَا تَبۡغِ ٱلۡفَسَادَ فِي ٱلۡأَرۡضِۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴾ القصص: ٧٧. واتە:هەوڵبدە بەو ماڵ و سامانەی خوا پێی بەخشیوی ماڵی قیامەت و بەهەشتی بەرین بکڕەو، بەشی خۆیشت لەدونیادا بەحەڵاڵی فەرامۆش مەکە، چاکە لەگەڵ بەندەکانی خوادا بکە هەروەك خوا چاکەی هێناوەتە ڕێت، نەکەی هەوڵی فەسادو گوناه و تاوان بدەی لە زەویدا، چونکە بەڕاستی خوا ئەو کەسانەی خۆش ناوێت، کە تۆوی خراپە دەچێنن﴿ مَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ

﴿فَلَنُحۡيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةٗ طَيِّبَةٗۖ وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ﴾

النحل: ٩٧ واتە: ئەوەی كارو كردەوەی چاكی كردبێت، پیاو بێت یان ئافرەت، سوێند بەخوا بەژیانێكی كامەران و ئاسوودە لە دنیادا دەیژبێنین، لە قیامەتیشدا پاداشتیان بە جوانتر دەدەینەوە لەوەی، كە ئەوان دەیانكرد. هەر بەشێكی ئەو ڕێبازە-شوێنی تایبەتی خۆی هەیە و، تەواو تۆكمە لەگەڵ بەشەكانی تریدا دەیگونجێت، بیر و باوەڕو سیاسەت وئابوری و ڕەوشت.. هەر كامێكیان ڕۆڵی خۆی دەبینێت و لەكۆتاییشدا لەشوێنێكدا بە تێر و تەسەلی بەیەك دەگەن پێی دەگوترێت(پەرستنی خوا). كە هەموو بوارو لایەنەكانی ژیان لەخۆ دەگرێت﴿قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٦٢ لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾

الأنعام: ١٦٢ - ١٦٣ واتە: بڵێ:بەڕاستی نوێژ و حەج و درووشمەكانی و، ژیان و مردنم تایبەتە بۆ خوای پەروەردگاری جیهانیان. ئەو زاتە هیچ هاوەڵ و هاوبەش و شەریكێكی نییە و من بەوە فەرمانم پێ دراوەو، من یەكەم كەسی موسوڵمانانم.

دادگەری کۆمەلآیەتی لە ئیسلامدا

پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی :(انتم بنو آدم، وآدم من تراب)رواه الترمذي وابو داود. واتە:ئێوە هەمووتان وەچەی ئادەمن و، ئادەمیش لە خۆڵە.

((المسلمون تتكافأ دماؤهم ويسعى بذمتهم أدناهم))رواهابو داود. واتە:خوێنی موسوڵمانان وەکو یەکە، ئاساییترین کەسی موسوڵمان توانای دالدەدانی هەیە.

((الا لا فضل لعربي على اعجمي، و لا لأبيض على أسود، الا بالتقوى)). واتە:بێگومان عەرەبێك گەورەیی نیە بەسەر کەسێکی غەیرە عەرەب، نە سپی پێست بەسەر ڕەشپێستەوە هەیە، تەنها بە تەقوا نەبێت.

((انما اهلك الذين من قبلكم انهم كانوا اذا سرق فيهم الشريف تركوه، و اذا سرق فيهم الضعيف أقاموا عليه الحد. وايم الله لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها))رواه مسلم. واتە:لەناوچوونی گەلانی پێش ئێوە، بەوە بوو، کە ئەگەر خاوەن پایە دزی کردبا، وازیان لێدەهێنا، ئەگەر بێهێزێکیش دزی کردبا، سزایان دەدا، سوێند بە خوا، ئەگەر فاتیمەی کچی موحەممەد دزی بکات، دەستی دەبڕم.

((القوي فيكم ضعيف حتى آخذ الحق منه، و الضعيف فيكم قوي عندي حتى آخذ الحق له))واتە:بەهێزتان لای من بێهێزە، تا مافی لێوەردەگرم،

بێهێزیشتان لای من بەهێزە، تا مافی بۆ وەردەگرم. (ئەمە بەشێکە لە ووتاری ئەبوبەکر(ڕەزای خوای لێبێ)، کاتێك خەلافەتی گرتەدەست).

****

ئەمانەو چەندین نموونەی تر کۆڵەگەکانی دادگەری کۆمەڵایەتین لە ئیسلامدا.

لە ئیسلامدا چینێك نیە، کە تایبەتمەندی وای هەبن، لە چینەکانی تری جیابکاتەوە. لەکۆمەڵگەی ئیسلامیدا وەکو هەموو کۆمەڵگەکانی تر، دەوڵەمەند و هەژار هەن، بەڵام لە ئیسلامدا چینێك نیە وەکو مانای چینایەتی، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ هۆیەکی سادە، ئەویش ئەوەیە، کە لە ئیسلامدا مرۆڤ یاسا دانانێت، هەروەها بەهۆی هەژاری و دەوڵەمەندییەوە، هیچ جیاوازییەکیان نیە لە شەریعەتدا(هەروەکو لە هەموو ئەو نیزامانەدا هەیە، کە مرۆڤ تیایاندا یاسا دادەنێت، ئیتر چینێك لەبەرژەوەندی خۆی لەسەر حیسابی بەرژەوەندی چینێکی تردا یاسا دادەنێت).

ئەم ڕاستییە گەورەیە، ئەوەیە کە یاسادانەر لە ئیسلامدا خوایە نەك مرۆڤ، کاریگەری لەسەر هەموو لایەنەکانی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و فیکری.. هتد. ی ژیان هەیە.

لەوانەیە یەکەم جار هەست بەم کاریگەریانە نەکرێت لە بوارە جیاجیاکانی ژیانداو، لەبواری شەریعەتدا، لە هەموو لایەنەکانی تردا ڕۆشنتر دەرکەوێت، بەڵام لەڕاستیدا هەرچەند قووڵتر بچینە ناخی بووارە جیاجیاکانی ژیان، خۆمان بەرانبەر ڕاستییەك دەبینینەوە، کە هەردەم بەرەو ڕوومان دەبێتەوە، کە بەڕاشکاوی پێمان دەڵێت:دادگەری ئا لێرەدایە، چونکە لەلای خواوەیە!

ئەمە ڕاستییەکە، کە هەموو نەفامیەتەکانی مێژوو ئینکاری دەکەن، کە مروڤ تیایاندا لەجیاتی خوا یاسادانان دەگرێتە دەست، جا چ نەفامیەتە کۆنەکان بن یاخوود نەفامیەتی هاوچەرخ.

هەر کاتێك مرۆڤ خۆی کردە خوا و لەجیاتی خوا، ئیددیعای یاسادانانی کرد، ئەوا زوڵم و ستەم سەراپای هەموو بوارەکانی ژیان دادەگرێ، بەئەندازەی دوری یاسای مرۆڤ لە یاسای خوا.

نەفامییەتی نوێ لە ڕۆژئاوادا، گەورەترین نەفامییەتە لە مێژوودا، کە مرۆڤی کردووەتە خوا لەبری خوا، لەبەر ئەوە﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ الروم: ٤١. واتە:تاوان و خراپە دەرکەوتووەو هەموو سەرزەوی و دەریاکانی گرتۆتەوە، بەهۆی ئەو تاوان و گوناهانەوە، کە خەڵکی دەستییان داوەتێ، سەرئەنجام دەبێت تاڵاوی هەندێ لەکردەوەکانیان بچێژن، بۆئەوەی بگەڕێنەوە بۆ ڕێبازی پاکی و خواناسی. (الظهور)لێرەدا بەمانای توانایی و بڵاوبوونەوە دێت.

****

پێغەمبەری بەرز و بەڕێز(ﷺ)دەفەرموێت: (انتم بنو آدم وآدم من تراب) الترمذي و ابو داود، واتە:ئێوە وەچەی ئادەمن و ئادەمیش لە خۆڵە.

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)لێرەدا مەبەستی کەمکردنەوەی پلەوپایەی ئینسان نیە، چونکە مرۆڤ ئەو درووستکراوەیە، کە خوالە قوڕی زەوی درووستی کردووە :﴿ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَـٰٓئِكَةِ إِنِّى خَـٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن

طِينٍ ﴾ص: ٧١. واتە:کاتێك پەروەردگارت فەرمووی:من دەمەوێت مرۆڤێك، لە قوڕ درووست بکەم.

هەر هەمان ئەو درووستکراوەیە، کە خوا بەسەر زۆر لە درووستکراوەکانی تریدا بەرزی کردۆتەوە﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴾ الإسراء: ٧٠. واتەبەڕاستی ڕێزمان لە نەوەی ئادەم گرتووە و بەسەر وشکانی و دەریادا(بەجۆرەها هۆکاری گواستنەوە)هەڵمان گرتوون و لە ڕزق و ڕۆزی پوخت و چاکی و جۆراو جۆر بەهرەوەرمان کردوون(لەخۆراك و پۆشاك و ماڵ و ناوماڵ و.. هتد)بەڕاستی ئێمە ڕێزی زیادەی ئەوانمان داوە بەسەر زۆربەی ئەو بەدی هێنراوانەدا، کە دروستمان کردن و(لەهەموو ڕوویەکەوە، تا قەدرو ڕێزی خۆیان بزانن).

بەڵکو ئەم قسەیە بەئاراستەی ئەوکەسانەیە، کە زوڵم و ستەم دەکەن بەبێ حەق و، بیریان دەخاتەوە، کە لەچی درووست بو ون، تا خۆیان بە زل نەزانن و ملکەچی فەرمانەکانی خوابن.

مرۆڤ کاتێك لە بوندا شوێنی ڕاستی خۆی دەزانێت، لە باشترین بارودۆخدا دەژی: کەوا بەندەی خوایەو لەسەر زەوی گەورەیە، ئەوەی کە لە ئاسمانەکان و زەویدا هەن بۆی مەیسەر و ڕام کراون: ﴿ إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴾ مریم: ٩٣ واتە: هیچ کەسێك نیە لە ئاسمانەکان و زەویدا، کە بەندەی ملکەچی خوای میهرەبان نەبێت ﴿ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأَيَٰتٍ لِّقَوْمٍ

يَتَفَكَّرُونَ ﴾ الجاثية: ١٣ واته: هەرچی لـه ئاسمانـەکان و زەویدا هەیـه بـۆ ئێوەی ڕامهێناوە، بۆ خزمـەتگوزاری ئێـوە فەراهـەمی هێنـاوە، هەموویشـی تێکرا بەخششن لەلایەن ئەو زاتەوە، بەڕاستی ئا لەو بەخشش و دیاردانەدا بەڵگەو نیشانەی زۆر هەن بۆ کەسانێك کە بیر بکەنەوەو، تێفکرن.

نــە بەندایـەتی مرۆڤـ بـۆ خـوا گـەورەیی مـرۆڤ لەسـەر زەویـدا ڕەتدەکاتــەوە، نەگـەورەیی مــرۆڤ لەســەر زەوی بەندایــەتی بــۆ خــوا ڕەتدەکاتەوە. ئیتر کاتێك دەرك بەم ڕاستییە دەکات، دەبێتـە ئـەو مرۆڤـە هۆشیارەی، کە دوو ئایەتەکەی سوڕەتی (الحجرات) مەبەستیانە ﴿ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ٧ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴾ الحجــرات: ٧ - ٨. واتە: ئێوە دڵنیا بن و بزانن، کە پێغەبەری خوا(صلی الله علیـه وسـلم)لـە ناوتاندایە(پرس و ڕای پێبکەن) زۆر شت هەیە ئەگـەر ئـەو بـەڕای ئێـوەی بکردایە تووشی گیرو گرفت و ناخۆشی دەبوون:بەلأم خوا ئیمان و بـاوەڕی لــەلا خۆشەویسـت کــردوون و لــە دڵ و دەروونتانــدا ڕازاندوویەتیــەوە.. لەولایشەوە کوفر و بێباوەڕی و گونـاه و یـاخیبوون لـە فـەرمانی خـوای لا تــاڵ و ناشــیرین کــردوون، ئــا ئەوانــە هــەر خۆیــان ڕێگــەی ژیــری و سـەرفرازییان گرتۆتـە بـەر، ئەمـەش خـۆی ڕێـز و بەخششـێکی تایبـەتی و نــازو نیعمەتێکــە لەلایــەن خــواوە پێیــان دراوە، خــواش زانــا و دانــاو کاربەجێیە .

مـرۆڤ لـە دوو بارانـدا حـاڵی بـەرەو خراپـی دەچـێت:کاتێـك زاڵمـان و سـتەمکاران بـە کـەمی دەزانـن و دەیکەنـە بەنـدەی خۆیـان و ئـەمیش بەبەندایـەتیان ڕازی دەبێـت، کـاتێکیش خـۆی سـتەم دەکـات و سـنور دەشکێنێ و خۆی دەکاتە هاوبەشێك بۆ خـوا، خـۆی دەکاتـە هاوبەشـێك بـۆ خـوا، یـاخود خـۆی دەکاتـە خـوا لـەبری خـوا، ئـیتر لـەجیاتی خـوا یاسـا دادەنێت، پێوانەکان بۆخۆی دادەڕێژێت لەبری خوا، هەر ئەوانەن، کـە بـێ دەسـەلاَت کـراون و زوڵـم و سـتەمیان کـردووە، قورئـانی پـیرۆز لـە زۆر لـە ئایەتەکانیـدا کاتێـك حـاڵی نەفامـەکان لـە دوارۆژدا دەردەخـات و لەبارەیانـەوە دەفـەرموێت:﴿ وَبَرَزُواْ لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ ٱلضُّعَفَٰٓؤُاْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓاْ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ قَالُواْ لَوْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ لَهَدَيْنَٰكُمْ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴾ إبـراهیم: ٢١. واتـە: (ئـەو ڕۆژەی کـە قیامـەت بـەرپا دەبێت)هەموان لە بەردەم دەسـەلاَتی خـوادا دەردەکـەون، ئینجا لاوازو بـێ دەسەلاَتەکان (ئەوانـەی کوێرانـە شـوێنی ملهوڕ و سـتەمکاران کـەوتبوون) دەڵێن بەوانـەی، کـە خۆیـان بـە زل و گـەورە دانـابوو، بێگومـان خـۆ ئێمـە شوێنی ئێوە کەوتبووین!(ئێمە گوێڕایەڵ و فەرمانبەرداری ئێـوە بـووین!)، جا ئایـا ئێـوە ئـەمڕۆ نـاتوانن هـەوڵێك بـدەن، تـا ئەندازەیـەك سـزای خـوا لەسـەرمان کـەم ببێتـەوە، لـە وەلاَمیانـدا ووتیـان:ئەگـەر خـوا هیدایـەتی ئێمەی بدایە، ئێمەش هیدایەتی ئێوەمان دەدا، (ئەڵبەت ڕوون و ئاشکرایە، کە ئەوانە بە دەسەلاَتدار و بێ دەسەلاَتیانەوە لە دونیادا، نەك هیدایەتیان نەدەویست، بـەڵکو دژی دەوەسـتان و پیلانیـان دەگێـڕا، ئـیتر چـۆن خـوای

گەورە هیدایەتی ئەو جۆرە کەسانە دەدات، خۆ هیدایەت بە زۆر نیە) ئێستاش بۆ ئێمە چوونیەکە، هاوارو ئاه و ناڵە بکەین، یان دان بەخۆدا بگرین، چارمان نیەو ڕزگار بوونمان ئەستەمە﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَلَا بِٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُواْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُواْ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُواْ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓاْ أَنَحْنُ صَدَدْنَٰكُمْ عَنِ ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَآءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُواْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُواْ بَلْ مَكْرُ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَآ أَن نَّكْفُرَ بِٱللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُۥٓ أَندَادًا ۚ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُاْ ٱلْعَذَابَ وَجَعَلْنَا ٱلْأَغْلَٰلَ فِىٓ أَعْنَاقِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴾ سبأ: ٣١ - ٣٣. واتە:ئەوانەی بێ باوەڕ بون ووتیان: هەرگیز باوەڕ بەم قورئانەو بەو هەواڵەش ناکەین، کە باسی دەکات(کە قیامەتە)، خۆ ئەگەر دەبینیت کاتێك ستەمکاران وەستێنراون لەبەردەم دادگای پەروەردگاریاندا قسە دەڵێن بە یەکتر و یەکتری تاوانبار دەکەن، بێ دەسەڵات و لاوازەکان بە زۆردار و دەسەڵاتدارەکان دەڵێن:ئەگەر ئێوە نەبوونایەتە کۆسپ، ئەوا ئێمە باوەڕدار دەبووین. دەسەڵاتدارو زۆر دارەکانیش بەلاوازکراو و ژێر دەستەکان دەڵێن: ئایا بۆچی ئێمە ڕێگەی هیدایەتمان لێبەستبوون و نەماندەهێشت دوای ئەو کاتەی، کە هیدایەت هاتبوو بۆتان؟! نەخێر، وانیە، بەڵکو ئێوە خۆتان تاوانبار و تاوانکاربوون. دووبارە لاوازکراو و ژێر دەستەکان ووتیان بە زۆردار و ژێر دەسەڵاتدارەکان:نا، وانییە، بەڵکو پیلان و نەخشەی

شــەوانە و رۆژ بــوو كاتێــك فــەرمانتان پێــدەداين، بڕوامــان بــەخوا نەبێت(شوێنی ڕێگاو ڕێبازی نەكەوین)، هاوەڵی بۆ بڕیار بدەین، (پاشان هەمووان)پەشیمانی لە دەروونیاندا دەشارنەوە، بەتایبەتی كاتێك سزاو تۆڵەیان بینی بۆیان ئامادەیە، ئێمەش چەندەها كۆت و زنجیری ئاگرینمان كردە گەردنی ئەوانەوە، كە بێ بڕوا بوون، ئایا پاداشت دەدرێنەوە جگە لەوەی، كە دەیان كرد؟ ﴿ وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي ٱلنَّارِ فَيَقُولُ ٱلضُّعَفَٰٓؤُاْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓاْ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ ٱلنَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓاْ إِنَّا كُلٌّ فِيهَآ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ ٱلْعِبَادِ ﴾ غـافر: ٤٧ - ٤٨. واتــە:ئــەو كاتــە ئــيتر شــەڕو كێشــە دەستپێدەكەن لەناو ئاگری دۆزەخدا، لاواز و چەوساوەكان بە دەسەڵاتدار و لووت بەرزەكان دەڵێن:خۆ بەڕاستی ئێمە شوێنكەوتەی ئێوە بووین، ئایا ئێوە ناتوانن تۆزێك سزای ئاگرمان لەسەر كەم بكەنەوە؟لە وەڵامیاندا لووت بەرزەكان دەڵێن :ئێمە هەموومان لەناو ئاگردا گیرمان خواردووە، بێگومان خوای گەورە داوەری كردووە، لەنێوان بەندەكانیدا و بڕیارەكانی بڕاوەتەوە.

لەهەموو نەفامیەتەكانی مێژوودا، كەسانێك هەبوو ون، كە یاساو شەریعەتیان داناوەو، كەسانێكیش هەبوو ون، كە ملكەچی یاساكانی زاڵمان بو ون، نەفامی هاوچەرخیش لەم حوكمە بەدەر نیە، تەنها لەیەك شتدا لەوان جیاوازە، ئەویش ئەوەیە، كەوا دەزانرێت پیاوی سەرشەقام (رجل الشارع)، یاساو شەریعەت دادەنێت و هەرئەوە، كە حوكم دەكات و

خەڵکیش بەڕاستی دەزانـن!لەکاتێکـدا ئـەوەی حـوکم دەکات، سـەرمایەیەو هەموو کارەکان بە ئارەزووی ئەو هەڵدەسووڕێن!

تـەنها لـە ئیسـلامدا مـرۆڤ لـە حـاڵێکی باشـدا دەبـێ، چونکە لەشـوێنی تەواوی خۆیدا دەبێت بە بەندەی خوا، گەورەی زەوی‌بەو ئەندازەیەی، کە خوا مافی گەورەیی لە زەویدا داوەتـێ‌و، هەرچـی لـە ئاسمانـەکان و زەویـدا هـەن بـۆی مەیسـەر کـردوون، تـا بتوانێـت بـەو کـارەی هەڵبسـتێ، کـە جێنشینایەتی خوایە، کاتێك خوا بە فریشتەکانی فەرموو:من جێنشینێك لــە زەویــدا دادەنــێم ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَـٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۖ قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ البقرة: ٣٠ واتە: کاتێـك پەروەردگارت بە فریشتەکانی فەرموو:بەڕاسـتی مـن دەمـەوێت لـە زەویـدا جێنشینێك دابنێم.

هـەموو ئەوشـتانەی، کـە پێویسـتن بـۆ گێڕانـی ئـەم ڕۆڵـە بـۆی دابـین کــردوون﴿ وَٱللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَـٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ النحـل: ٧٨ واتــە: خــوا ئێوەی لە سکی دایکتـان دەرهێنـاوە بـێ ئـەوەی هـیچ شـتێك بـزانن، ئینجا دەزگـای بیسـتن و بیـنین و تێگەیشـتنی بـۆ دابـین کـردوون، بـۆ ئـەوەی سوپاسگوزاری بکەن.

خەڵکی نەفامی نوێ، لەهەموو کەس لەپێشترن کە ئەم ڕاستییە بـزانن، کـە لـەبیری ئەوانـدا وون بـووەو، لـە هـەمان کاتـدا دەبـێ بـزانن، کـە لـە

ئیسلامدا نەبێت بەدەستیان ناکەوێت و، بزانن کە لە گەورەترین سیماکانی ئیسلامە.

****

پێغەمبەرمان(ﷺ)، فەرموویەتی:(المسلمون تتكافأ دماؤهم، ويسعى بذمتهم أدناهم. (أبو داود). واتە:مسوڵمانان خوێنیان هاوتا و یەکسانە، ئاساییترین کەسی موسوڵمانان مافی داڵدەدانی هەیە.

هەموو کەس لە تەرازووی ئیسلامدا یەکسانن، نە ڕەگەز، نە نەتەوە، نە ڕەنگ، نە زمان، نە شوێن، پێوەری گەورەیی و سەروەری نین لە ئیسلامدا، بەڵکو تاکە پێوەری گەورەیی پارێزکاری(التقوى)یە، (سەروەریو گەورەیی بۆ عەرەب نیە بە سەر غەیرە عەرەب و، نە سپی بەسەر ڕەشدا، تەنها بە تەقوا نەبێت). ئەم مەفهومە لەو سەردەمەی کە ئیسلام وەکو خۆی جێبەجێ دەکرا-تەنها درووشمێك نەبوو، کە لە ڕاستیدا بوونی نەبێت، بەڵکو ڕاستیەکی بەرجەستە بوو، کە هەموو خەڵك بەچاو دەیاندیت. عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت) دەڵێت:(ئەبوبەکر(ڕەزای خوای لەسەربێت) گەورەمانەو، گەورەمانی ڕزگارکردووە!)ئەوە کێیە کە عومەر(ڕەزای خوای لەسەربێت) بە گەورە ناوی دەبات؟بیلال(ڕەزای خوای لەسەربێت)ە، بەندەی ڕەشی حەبەشی!عومەری عەرەبی قوڕەیشی و یەکێ لەسەردارانی قوڕەیش، دەربارەی بیلال گوتوویەتی(گەورەمان بیلال!)، ئایا ئەمە لوتکەی دادگەری کۆمەڵایەتی نیە؟ ئایا نموونەی وەکو ئەمە جگە لە ئیسلام-کاتێك کە وەکو خۆی جێبەجێ دەکرا-لە مێژوودا هەیە؟!

مسوڵمانان خوێنیان هاوتایە و، ئاساییترین کەسی مسوڵمانان مافی داڵدەدانی هەیە.. لەبری هەموو ئوممەت قسە دەکات، پەیمانی لە جیاتی

دەبەستێت و، کارەکان توند و تۆڵ دەکات کاتێك ئوممەت پێویستی پێیەتی، بێ گرنگیدان بەڕەچەڵەك و ڕەنگی پێستی، یاخوود هەژاری و، هیچ لەو دەستەواژانە، کە پێگەی خەڵك لە نەفامیەتەکان(الجاهليات)دا دەردەخات.

کێ بوو کە پێغەمبەر(ﷺ)کردبوویە سەرکردەی سوپا، کاتێك کە پێش ئەوەی سوپاکە وەڕێ کەوێت، پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد؟ ئوسامەی کوڕی زەید(ڕەزای خوای لەسەربێت) تەقوا وای بەرز کردەوە، کە سەرکردایەتی هاوەڵە بەرزو بەڕێزەکانی بکات ((ڕەزای خوایان لەسەربێت). ئەبو بەکر(ڕەزای خوای لەسەربێت) خەلیفەی موسوڵمانان، داوای ئەوەی لێدەکات، کە عومەر یەکێك لە سەربازانی سوپا بهێڵێتەوە، تا لە کاروباری خەلافەتدا یارمەتی ئەبوبەکر بدات، پێی دەڵێ:(ان رايت ان تعينني بعمر فافعل!!).

ئەم گەورەییە لە مێژوو ڕوینداوە، تەنها لە ئیسلامدا ڕویدا، ئەو ڕۆژەی، کە ئیسلام وەکو خۆی پیادەکرا!

****

خەلیفەی یەکەمی مسولمانان ئەبوبەکری سددیق(ڕەزای خوای لەسەربێت)گووتویەتی: (القوي فيكم ضعيف حتى آخذ الحق منه، الضعيف فيكم قوي عندي حتى آخذ الحق له) واتە:بەهێزتان لای من بێهێزە، تا مافی لێوەردەگرم، هەروەها بێهێزتان لای من بەهێزە، تا ماف بۆ وەردەگرم.

ئەمەش گەورەییەکی تری ئیسلامە لەلایەنێکی ترەوە.. لایەنی دادوەری.. لایەنی ماف خەڵك لە بەرانبەر یەکتری.

پێشتریش پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی، کاتێـك ئوسامە چووە لای، تـا بۆ ژنێك شەفاعەت بکات کە دزی کردبوو، پێی فەرموو:(ئایا بۆ سنوورێك لە سنوورەکانی خوا شـەفاعەت دەکـەن)؟ بەهیلاکـەت چوونی قەومـەکانی پێش ئێوە بەهۆی ئەوەبوو، کە ئەگەر گەورەکان و پایەداران دزیـان کردبـا وازییـــان لێـــدەهێنان، ئەگـــەر بێهێـــزیش دزی کردبـــا، ئـــەوا حـــەددیان لێـدەردەکرد. سوێند بەوکەسـەی گیـانی موحەممـەدی بەدەسـتە، ئەگـەر فاتیمەی کچی موحەممەد دزی بکات، دەستی دەبڕم.. (مسلم).

لە هەندێ نەفامیدا، کـە لایـان وایـە پایـەدارترین ئاستە، کـە تـا ئێستا مرۆڤایەتی پێی گەیشتبێت، ملیۆنێرەکان بە ملیۆنـان پـارە دەدزن، کەچی یاسا بۆیان دەشارێتەوە، چونکە دەزانـن چۆن زاری ئـەو کەسـانە ببەسـتن، کە ئاگاداری دزیەکەیانن،، تـەنها ئەگـەر ملیۆنێرەکـە کارێکی وا بکـات، کـە نەتوانرێت بۆی بپۆشرێت، ئیتر دەست لـەکار دەکێشێتەوە ئەگەر خـاوەن دەسەڵاتێك بێت، (یان وای لێ دەکرێ کەدەست لـەکار بکێشێتەوە)و، ئـەو ملیۆنانەی، کە دزیویەتی هەر بۆ خۆی دەمێنێتەوە .. کەم وایە دەستکاری بکرێت! لەهەمان کاتـدا یاسـا زۆر بـە تونـدی بەسـەر ئـەو دزەدا جێبـەجێ دەکرێـت، کـە چـەند دینـارێکی دزیـوە! جـا ڕۆژنامـەکان لـەژێر ناونیشـانی (ئابڕۆچـوونی...) هەواڵەکـەیان بـڵاو دەکەنـەوەو، ماوەیـەك لەبەرچـاوان وون دەبن و دواتر دەگەڕێنەوە!

★★★★

لەو کۆمـەڵگایەی کە ئیسلامی وەکو خـۆی-کـەخوا ناردوویەتیـە خـوارێ- تێـدا جێبـەجێ دەکرێـت، خـەڵك هـەموویان لەبەرانبـەر شـەرعی خـوادا بەیەکسانی دەوەستن. ئەم نموونەیەی مێـژوو وەرگـرە. عـەلی کوڕی ئـەبو

تالیب(ڕەزای خـوای لەسـەربێت) قەڵغانەکـەی وون کردبـوو، دواتـر لـەلای جولەکەیـەك دۆزییـەوە و، لەگـەڵ کـابرای جولەکـە چـونە لای شـورەیحی دادوەرو، سکاڵای خۆی پێشکەش کـردوو گـووتی:قەڵغانەکـە قـەڵغانی منـەو نەفرۆشتوومە، نە بەخشیومە. دادوەریـش ڕووی لەجولەکەکـە کردووپێـی گوت: دەربارەی قسەکانی ئەمیری موسوڵمانان چـی دەڵێـی ؟ گـوتی: قـەڵغان قـەڵغانی منـەو ئـەمیری ئیمانـدارانیش بـەدرۆ نـازانم (وەکـو عـادەتی هەمیشـەیی جولەکـەکان کـە گۆچـان لـە ناوەڕاسـتدا دادەگـرن!)دادوەریـش گـووتی:شـایەتت هەیە؟عـەلیش(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)گـووتی:شـورەیح ڕاست دەکـات چـونکە مـن هـیچ بەلگەیـەکم نیـە! ئـیتر دادوەر حـوکمی بـۆ جولەکەکەدا، کە قەڵغانەکە هـی ئـەوە، بـەپێی کـارکردن بـەو بنچـینەیەی، کە دەڵێت(لەلابوون(پێ بوون)سەنەدی خاوەندارییەتیە!).

ئـیتر جولەکەکـە قەڵغانەکـەی بـردو، چـەند هـەنگاوێك دوور کەوتـەوە، پاشان گەڕایەوەو گوتی:ئـەمیری ئیمانـداران لـەلای دادوەری خـۆی حـوکمی بەسـەردا دەدرێـت؟!بەڕاسـتی ئـەوە ڕەووشـتی پێغەمبەرانـە!ئینجـا گـووتی:(اشـهد ان لا الـه الا الله واشهد ان محمـدا رسـول الله)! پاشـان گـووتی ئەی ئەمیری ئیمانداران قەڵغان قەڵغانی تۆیـە، هیچـم دەسـتنەکەوت بۆیـە ئەوەم برد، پاشان عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)، پێی گوت:مـادام ئیسـلام بوویت، ئەوە بۆتۆبێت!.

ئەوەی شایەنی ئەوەبیت، کە دەرسی لێوەربگیرێـت، تـەنها ئـەوە نـەبوو کـە عـەلی(ڕەزای خـوای لەسـەربێت) ئـەمیری ئیمانـداران و فەرمانڕەوایـە، بەزۆرەملێ قەڵغانەکەی وەرنەگرتەوە، لە کاتێکدا کە دڵنیا بوو هـی ئـەوەو جوولەکەکە دزیویەتی، یـاخود ئـەوە، کـە عـەلی(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)

پەنای بردۆتە بەر دادگا، تا ماڤ خۆی وەربگرێتەوەو، دواتر دادوەر بە دژی ئەو حوکم دەكات(سەرەڕای ئەوەی، كە دادوەر دڵنیا بوو عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)لە سكاڵاكەی ڕاستگۆیە)، بەڵكو لە هەموو ئەمانە گرنگتر ئەوەبوو، كە ئەو كەسەی دزییەكەی كردبوو جوولەكەبوو، نەوەكو موسوڵمان.. ئەمە ئەوپەڕی گەورەییە!چونكە جوولەكەكان ئەوەی پێیان كرا دژی ئیسلام كردیان، چەندین پیلانیان لە دژی ئیسلام گێڕا، تا كار گەیشتە ئەوەی، كە ژەهر بۆ پێغەمبەر(ﷺ) تێبكەن، هەروەها هەوڵیاندا لەسەرەوە بەردی بەسەردا بدەن(تا جبریل(علیە السلام)) ئاگاداری كردەوەو، پێش ئەوەی ئەمە ڕوو بدات لەشوێنی خۆی هەستا)، سەرەڕای ئەو مێژووە ڕەشە، عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)بیری لە تۆڵە سەندنەوە نەكردەوەو بۆوەرگرتنەوەی مافێكی، كە دڵنیا بوو لێی، هێزی بەكار نەهێنا، بەڵكو پەنا دەباتە بەر دادگاو، ئەویش پشتگیری ناكات و، مافە زەوت كراوەكەی بۆ ناگێڕێتەوەو، دەڵێت جولەكەكە ڕاست دەكات، من هیچ بەڵگەیەكم نیە!

ئەمە لەگەڵ حاڵی موسوڵمانان لە(گوانتانامۆ)بەراوورد بكە، كەئەگەر سەیری هۆكاری بەندكردنیان بكەین، لەوانەیە تەنها ئەوە بێت لە دوور، یان نزیك بەشدارییان لەتاوانێكدا كردبێت، كە لەهەموو لایەكەوە پیلانی بۆ كێشراوە! دواتر سەیری كاری لێكۆڵینەوەبكە كاتێك، كە دەیانەوێت بەزۆری وایان لێبكەن، كەدان بەتاوانەكەیاندا بنێن و، پارێزەریان بۆ نەگیرێت یان نوێكردنەوەو تێهەڵچوونەوەی ئەو حوكمانەی، كە دەرهەقیان دەردەكرێ!

****

ئیسلام بانگەواز دەکات بۆ ڕەفتاری چاك لەگەڵ خاوەن کتێبەکان(أهل الکتاب)، ئەگەر دژایەتی ئیسلام نەکەن. خوای بەرزو توانا دەفەرموێ﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓاْ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴾ الممتحنة: ٨ واتە: خوا قەدەغەی ئەوەتان لێ ناکات، کە چاك ڕەفتار و دادپەروەری بکەن، لەگەڵ ئەو کەسانەدا، کە جەنگیان دژ نەکردوون و، دژایەتی ئاینیان نەکردوون و، لە زێد و وڵاتی خۆتان دەریان نەکردوون. ﴿ وَلَا تُجَٰدِلُوٓاْ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنْهُمْ ۖ وَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴾ العنكبوت: ٤٦. واتە:موجادەلە مەکەن لەگەڵ خاوەنی کتێبە ئاسمانیەکاندا، مەگەر بە جوانترین شێوە نەبێت، جگە لەوانەیان، کە ستەمیان کردووە(ئەوە ڕەفتارتان لە بەرانبەریان دەبێت جیاوازبێت)پێشیان بڵێن ئێمە باوەڕمان هێناوە بەوەی بۆ ئێمەو ئێوە دابەزێنراوە، خوای ئێمەو خوای ئێوە تەنها یەکێکە، ئێمە فەرمانبەردارو ملکەچی ئەو زاتەین.

بەڵکو بازنەی خۆشەویستی نێوانیان (موسوڵمانان و خاوەن کتێبەکان)ئەوەندە فراوان بووە، کە بووەتە پەیوەندییەکی گەرم و گوڕ و دۆستایەتیەکی پتەو، بەبێ کۆت و مەرج ﴿ ٱلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ ۖ وَطَعَامُ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ

مُسَٰفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِيٓ أَخۡدَانٖۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلۡإِيمَٰنِ فَقَدۡ حَبِطَ عَمَلُهُۥ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴾ المائـدة: ٥. واتـە: لـەمڕۆوە هەرچـی خـۆراکی چـاك و پاکـە بۆتـان حـەلاڵ کـراوە و خـواردنی ئەوانـەی، کـە کتێبـی ئاسمانیـان پێدراوە بۆتان حەڵاڵە، خواردەمەنی ئێوەش حەڵاڵـە بـۆ ئـەوان، ئافرەتـانی داوێن پاك لە ئیمانداران و ئافرەتانی داوێن پاك لەوانەی کتێبیان پێدراوە پێش ئێوە(بۆتان حەڵاڵە)کاتێك مارەییان پێبـدەن، بەمـەرجێك ئێـوە پـاك داوێن بن و داوێن پیس نەبن بەئاشکرا دوورە پەرێزبن لـە دۆسـت گرتنـی نهێنی بۆ داوێن پیسی.

لەبەرئـەوە ئـەهلی کیتـاب زۆر بـە دڵنیـایی و ئارامیـەوە دەژیـان، بـێ ئەوەی کەس ڕێ بـە چالاکیەکانیان بگرێت، چ بیروباوەڕو چالاکیەکانیان بـن، یـان چالاکیەئابووری و کۆمەڵایەتیـەکانیان بـن، هـیچ کـەس دەسـتی نەدەخستە ناو کارە تایبەتیەکانیانەوە، سەرەڕای ئەوەی، کـە بیروباوەڕیـان جیاوازییەکی زۆری هەیـە لەگـەڵ بیروبـاوەڕو پەرستشـەکانی موسـوڵمانان، هـەروەها کـەس لەسـەریان پێویست (فـرض)ناکـات، کـە هـیچ لـە کلتـور و شێوازی ژیانیان بگۆڕن، تا لەگەڵ کۆمەڵگەی موسوڵماندا بگونجێن.

مێــژوو بــاس دەکــات، کــە جوولەکــەکان، بــە چ شــێوەیەك لەلایــەن خاچپەرستـانی ئـەوروپاوە، بـەهۆی ئـەو بیروباوەڕەیـان دەچەوسـێنرانەوە، کە لایان وایە ئەوان مەسیحیان لە خاچ داوە! بۆیە شوێنێکیان نـەبوو، کـە لەژێر سایەیدا بحەسێنەوە، تەنها دەوڵەتی ئیسلامی ئەندەلوس نـەبێت، تا ئـەو کاتـەی موسـوڵمانان لـە ئەنـدەلوس وەدەرنـران و، خاچپەرسـتان ئـەو قەسابخانەیەیان لەوێـدا بـۆ موسـوڵمانان وەگەڕخسـت، دواتـر جولەکـەکان

لەگەڵ ئەوان وەدەرنران و چوونە وڵاتی مەغریب و، تا ئێستاش هەر لەوێدا دەژین.

ئەمە بەراوورد بکە لەگەڵ ئەو ڕەفتارەی، کە ئەورووپای خاچپەرست لەدژی ئافرەتە باڵاپۆشەکاندا دەیکات، سەرەڕای ئەوەی، کە باڵاپۆشی بەشێکە لە بیروباوەڕی ئیسلامی و ئایینی ئیسلام، دەبینین، کە چۆن هات و هاواری خاچپەرستان بەرزدەبێتەوە بۆ وەدەرنانی موسوڵمانان، یاخود ناچارکردنیان بە وازهێنان لە کلتوور و، داب و نەریتیان، تا لەگەڵ کۆمەڵگەی ڕۆژئاوادا بگونجێن!

سەیری ئەم دادگەرییەکە، کە دیموکراسی ڕۆژئاوا بۆ مرۆڤایەتی دابین کردووە!!.

دادگەری ئیسلام لە نێوان
هەردوو ڕەگەزی (نێر و مێ)دا

﴿ فَٱسۡتَجَابَ لَهُمۡ رَبُّهُمۡ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٖ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰۖ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖ ﴾ آل عمران: ١٩٥. واتە:ئینجا پەروەردگاریان وەڵامی نزاکانی دانەوە، فەرمووی:بێگومان من زایە ناکەم کردوەی هیچ خاوەن کردەوەیەك لە ئێوە لە نێر یان مێ، هەندێکتان لە هەندێکی ترتان بووون ﴿ مَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَنُحۡيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةٗ طَيِّبَةٗۖ وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴾ النحل: ٩٧. واتە:هەرکەس لە نێر یان لە مێ کردەوەی چاکی کردبێ و بڕواداریش بووبێت، ئەوا سوێند بەخوا، بە ژیانێکی خۆش دەیانژیێنین و سوێند بێ پاداشتیان دەدەینەوە بە چاکتر لەوەی، کە ئەوان دەیانکرد .

یەکسانی ڕەگەزی نێر و مێ لە مرۆڤایەتیدا لە کتێبی خوادا(قورئان)، زۆر باش ڕون و ئاشکرایە، دەتوانین بڵێین، کە ئەوەی لە قورئاندا لەم بارەیەوە هاتۆتە خوارێ، یەکەم بڕیار بوە لەبارەی یەکسانی هەردوو ڕەگەز لە مێژووی مرۆڤایەتیدا. ئەمەش دوانزە سەدە بەر لەوەی ئەورووپا بەلای ئەو بابەتەوە بچێ!ئەوکاتەی ئەورووپیەکان پرسیاریان دەکرد:ئایا ئافرەت ڕۆحی هەیە یان نا؟! ئەگەر ڕۆحی هەیە ئایا ڕۆحێکی ئاژەڵییە،

یان مرۆڤی (انسانی)؟ئەگەر رۆحەکەی رۆحێکی مرۆڤییە، ئایا لە هەمان پلەی پیاودایە، یان لە پلەیەکی کەمتردایە؟!

چەندان سەدە پێش ئەمانە هەمووی، خوای پەروەردگار لە قورئاندا ئەوەی روون کردبووەوە، کە لە هەمان بنچینەو رەگەز و هەمان پلەی مرۆڤایەتیــــــدان﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ﴾ النساء: ١. واتە:ئەی خەڵکینە خۆتان بپارێزن، لە سزای پەروەردگارتان، ئەوەی کە درووستی کردوون لە یەك کەسەوە، کە (ئادەم)ە، هەر لە ئەویش هاوسەرەکەی درووست کردووەو بڵاوی کردۆتەوە، لەو دووانە پیاوانی زۆر هەروەها ئافرەتان، خۆتان بپارێزن لەو خوایەی، کە بەناوی ئەوەوە داوا دەکەن لە یەکتر، خۆتان بپارێزن لە پچڕاندنی خزمایەتی .

هەروەها هەمان ئەرکی پێسپاردوون﴿ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡجَارِ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡجَارِ ٱلۡجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلۡجَنۢبِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخۡتَالٗا فَخُورًا ﴾ النساء: ٣٦. واتە: بەس خوا بپەرستن و هیچ شتێك مەکەن بە هاوبەشی، هەروەها لەگەڵ دایك و باوکتاندا چاك بن، لەگەڵ خزم و نزیکان و هەتیوان و هەژاران و هاوسێی خزم و هاوسێی بێگانە، یا دوور و هاوڕێی هەمیشەیی یا هاوڕێی سەفەر و

ڕێبوار و ئەوانەی بوون بە موڵكتان چاك بن لەگەڵیاندا، بەڕاستی ئەو کەسەی کە خۆبەزلزان و شانازیکەر بێ خوا خۆشی ناوێت .

هەمان بەڵێنیشی پێداون، کاتێك کە بەم کارە هەڵدەستن﴿ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ ﴾ النساء: ١٢٤. واتە: کەسێکیش کردەوە چاکەکان جێبەجێ بکات لەنێر یان لەمێ، لەهەمان کاتدا ئەو کەسە بڕواداربێت، ئەوا ئەوانە دەچنە بەهەشتەوەو، بچووکترین ستەمیان لێ ناکرێت، گەر هێندی توێکڵی ناوکە خورمایەك بێت .

هەمان کاریشی لەسەر پێویست کردوون﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا۟ مِنْ أَبْصَـٰرِهِمْ وَيَحْفَظُوا۟ فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾ النور: ٣٠. واتە: (ئەی موحەممەد(ﷺ))! بە پیاوانی ئیماندار بڵێ چاوی خۆیان لە سەیرکردنی نامەحرەم دانەوێنن و بپارێزن، عەورەتیشیان لە داوێن پیسی بپارێزن، ئەوە چاکتر و پاکترە بۆ ئەوان، بێگومان خوا ئاگایە بەهەموو کردەوەیەك کە دەیکەن﴿ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَـٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَـٰرِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ﴾ النور: ٣١. واتە: بە ئافرەتانی ئیمانداریش بڵێ چاویان دانەوێنن و بپارێزن لە سەیر کردنی نامەحرەم، عەورەتیان لە داوێن پیسی بپارێزن . هەمان سزاشی بۆ ئامادەکردوون، لەکاتی کردنی هەمان تاوانـدا:﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓا۟ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَـٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ ﴾ المائدة: ٣٨. واتە: پیاو و ئافرەتی دز

دەستیان ببڕن، لە تۆڵەی ئەو دزییەی کردوویانە، ئەمە تۆڵەو تەمێکردنێکە لەلایەن خواوە، خوا بالآدەست و کاردرووستە﴿ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِي فَٱجْلِدُواْ كُلَّ وَٰحِدٖ مِّنْهُمَا مِاْئَةَ جَلْدَةٖۖ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٞ فِي دِينِ ٱللَّهِ ﴾ النور:٢ واتە: ژن و پیاوی زیناکەر، هەریەکیان سەد دار(شەلاق)یان لێ بدەن، لە جێبەجێکردنی فەرمانی خوادا بەزەییتان پێیاندا نەیەتەوە.[١]

نەفامییە کۆنەکان(الجاهليات القديمة) هەموویان سزایان لەسەر ئافرەت توند دەکرد، کاتێك کە هەڵەیەکی دەکرد، بەلآم چاوپۆشیان لە پیاو دەکرد، کاتێك کە هەمان هەڵەی دەکرد، لەسەر ئەو بنەمایەی، کە ئافرەتی زیناکار شوێنەواری تاوانەکەی لە جەستەیدا هەڵدەگرێ و، دواتر دەبێتە جێگای شەرمەزاری بۆ خزم و کەسی و، تێکەڵ بوونی ڕەچەڵەك، بەلآم ئەمە لە پیاودا ڕوونادات. دەکرێ بەهۆی بۆچوونێکی لەم جۆرەش بێت، کە ناوی ئافرەتی زیناکار لەپێش ناوی پیاوی زیناکارەوە هاتووە لەسورەتی(النور)دا، لەکاتێکدا ناوی پیاو لەهەموو بۆنەکانی تردا، چ بۆ مەتح کردن بێت، یان بۆ زەم کردن، هەر پێش خستراوە ﴿ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ بَعْضُهُم مِّنۢ بَعْضٖۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْۚ نَسُواْ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمْۚ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾ التوبة: ٦٧ واتە:پیاوانی دوو ڕوو و ئافرەتانی دووڕوو هەندێکیان لە هەندێکیانن، فەرمان دەکەن بە خراپەو، جڵەوگیر دەکەن لە

---

[١]) لە بەشی داهاتوودا باسی سەپاندنی سزا بەوجۆرەی پەروەردگار دایناوە دەکەین.

چاکه و دەستیان دەقووچێنن، خوایان لەبیرچۆتەوە، بۆیە خواش ئەوانی فەرامۆش کردن و وازی لێهێناون، بەڕاستی دووڕووەکان هەرئەوانەن، کە لە سنوور دەرچوون.

﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ ٱللَّهُ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّٰتِ عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴾ التوبة: ٧١ – ٧٢.. واتە:خاوەن ئیمانەکان ژن و پیاویان هەندێکیان دۆستی هەندێکیانن و یەکتریان خۆش ئەوێ. ئەمر ئەکەن بە چاکە و نەهی ئەکەن لە خراپە و، نوێژ ئەکەن و زەکات ئەدەن بەگوێی فەرمانی خودا و پێغەمبەری خودا ئەکەن. ئەمانە خودای گەورە ڕەحمیان پێدەکات. خوا غالبە بەسەر کاری خۆیدا و کارەکانی پڕ حیکمەتن. خودا بەڵێنی داوە بە خاوەن ئیمانەکان لە پیاو و لە ژن بەچەند بەهەشتێ، کە جۆگا بە ناویاندا ئەڕوا و، هەتا هەتایە تیایاندا ئەمێننەوە، هەروەها بەچەند ڕێگا و جێگاو خانوی جوان و پاك لە جەنناتی عەدندا، لەگەڵ ڕەزامەندی خودای گەورە، کە گەورەترە لە هەموو پایەیەك، ئەوە سەرکەوتن و سەرفرازی گەورەیە.

بەڵێ.. بەلام دادگەری خوا قەبووڵی ئەوە ناکات، کە ئافرەت سزایەکی توندتری هەبێت لە پیاو، لەکاتی ئەنجامدانی هەمان تاواندا، چونکە

پاڵنەری تاوانەکە لە دەروونی هەردوو ڕەگەزدا، هەرهەمان پاڵنەرە و سزا بەسەر ئەو پاڵنەرەدا دەسەپێنرێ، بەچاوپۆشین لەو شوێنەوارانەی، کە بەبێ ویست لێی دەکەونەوە.

بەڵام نەفامی نوێ لە ڕۆژئاوادا، یاخود ئەو کەسانەی، کە بەفیتی ئەوان هەڵدەسوڕێن و هەڵگری ناسنامەی ئیسلامین، لە پیاوان و ئافرەتان، دەڵێن سزای ئافرەت و پیاو لە کۆمەڵگادا زوڵمە و دەبێ نەمێنێت و، لە بەرانبەردا بە یەکسانی مافی فەسادی و خراپەکاری بە هەردوو ڕەگەز بدرێ و سزا لەسەر هەردوکیان هەڵگیرێ بۆ وەدیهێنانی دادگەریی!!

بەڵێ.. دەبێ جیاوازی سزای پیاو و ئافرەت لەسەر ئەنجامدانی هەمان تاوان هەڵبگیرێت، بەڵام ئەوەی، کە سزا لەسەر خراپەکاران هەڵبگیرێت، تا لە مافی فەسادی و خراپەکاریدا یەکسان بن، تا ئێستا بەدرێژایی مێژوو کەسێك ئەمەی نەگوتووە، جگە لە نەفامییەتی نوێ، کە پێشڕەوی دەکات و گەلی شەیتانیش لە ناخیدا ئەم مانایە قووڵتر دەکاتەوە!!

****

دوای یەکسان بوونی پیاوو ئافرەت لەو هەموو بوارانەی، کە پەیوەستن بە گەشەسەندن و چارەنوس، خوای پەروەردگار لە کارو فەرماندا جیاوازی خستۆتە نێوانیانەوە، کە هەندێ کاری تایبەت کردوون بە ئافرەت، کە پیاو بەپێکهاتەی ئەوەی بە پیاو دروست بوە ناتوانێ بەکاری ئافرەت هەڵسێ، هەروەها هەندێ کار و فەرمانی تایبەت کردوون بە پیاو، کە ئافرەت بۆ ئەم کارە دروست نەبوە و بۆ ئەم ساز نەبوە. بەڵام نەفامی نوێ(الجاهلية المعاصرة)ئیددیعای ئەوە دەکات، کە ئافرەت توانای ڕاپەڕاندنی ئەم جۆرە کارانەی هەیە، ئەگەر هەلی وەکو پیاوی بۆ

برەخسێ، بەڵام زانست بەشێکی گەورەی ئـەم قسـەیە بـەدرۆ دەخاتـەوەو، بەشـەکەی تریشـی بـەهۆی ئـەزموونی ڕۆژئاواییـەوە چـەندین ساڵە وەدرۆ خستراوەتەوە، لەڕۆژهەڵاتیشدا بەهـەمان شێوە، کـە ڕۆژئـاوا بـە چـەمك و بیرۆکەکانی دەستی بەسەردا گرتووە.

بەرلەوەی بەدرێژی لەوبارەیەوە بدوێین و، حیکمەتی خوای کاربزان لـە درووسـت کردنـی پێکهاتەیـەکی زینـدووی _بـایۆلۆجی و فسـیۆلۆجی بۆ هەریەك لە پیاو و ئافرەت، کە لەگەڵ ئەرك و فەرمانـەکانیان گونجاوبێت بەدیاربخـەین، سـەرەتا دەڵـێین، کـە جیـاوازی ئـەرك و فەرمانـەکان هـیچ پەیوەندییـەکی بـە یەکسـانی مرۆڤایەتییـەوە نیـە، هەرچـەندە جیـاوازی زۆریشـی لـە واقیعـی ژیانـدا لێبکەونـەوە. چـونکە ئـەو کرێکـارەی، کـە بـە دەستەکانی کار دەکات، لەڕووی ئەرك و فەرمانەوە جیاوازییـەکی گـەورەی هەیە لەگەڵ بیرمەندێك، کە بە بیرۆکەکانی کێشەکان چارەسەردەکات، یان لـــەو پزیشـــکەی، کـــە چارەســـەری نەخۆشـــەکان دەکـــات، یـــاخود لـــەو ئەندازیارەی، کە ئـەرکی درووسـتکردنی بیناکـان دەگرێتـە ئەسـتۆ، یـاخود لـەو وەزیـرەی، کـە لـەکاروباری دەوڵەتـدا بەشـداری دەکـات، یـاخود لـەو سەرۆکەی، کە سەرکردایەتی دەوڵەت دەکات، ئایا ئەمانـە هـەموویان وا لـە کرێکارەکە دەکەن، کە لەڕووی پلەی مرۆڤایەتییەوە کەمتر و بێڕێزتـر بـێ لـەو کەسـانە؟! یـان ئایـا پێویسـتە هـەموو خـەڵك پزیشـك و ئەنـدازیار و بیرمەنـد و وەزیـر و سـەرۆك بـن، تـا لـە مرۆڤایەتیـدا یەکسـان بـن؟!بـە دەسـتەواژەیەکی تـر:ئایـا کـار و فرمـان ئاسـتی مرۆڤایـەتی مـرۆڤ دیـاری دەکەن؟!

نموونەمان بۆ جیهانی پیاوان هێنایەوە، دوور لەو حەساسیەتەی، کە لەنێوان هەردوو ڕەگەزدا هەیە لەسەر دیاریکردنی ئەرك و فەرمانی هەر یەکێکیان، کە بۆخۆی داینـاون تـا ڕایـان پـەڕێنێت، هـەروەها دوور لـەو تەوژمە پیس و چەپەڵەی، کە تووشی زۆر خـەڵك هـاتووە لـە ڕۆژهـەلات و ڕۆژئـاوادا دەربـارەی((یەکسـانی تـەواوی پیـاو و ئـافرەت لەهـەموو بوارەکاندا))!

خوای کاربەجێ ویستوویەتی هەردوو ڕەگەزەکە تەواوکەری یەکتر بن، نەوەکو وەکو یەك، تا بە هەردووکیان کوتلەیەکی هۆگر و لەگەڵ یەك گونجاو و خۆشەویست و بەبەزەیی لێ پێك بێت، کە(خێـزان)ەو، بۆیەش خوای پەروەردگار کردوویەتی بە یەکێك لە بەڵگەو ئایەتەکانی﴿ وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ الـروم: ٢١. واتـە:وە لـە نیشـانەکانی خوایـە، کـە لـە ڕەگـەزی خۆتـان هاوسـەرانێکی بـۆ دروست کردون، بۆ ئەوەی ئارام بگرن لەلایانـدا، خۆشەویسـتی و بـەزەیی خسـتۆتە نێوانتان، بەڕاستی لەوەدا نیشانە هەیە بۆ کەسانێ کە بیر دەکەنەوە .

لەناو ئەم کیانە هۆگر و بەبەزەیی و گونجاو بەبەزەیی و خۆشەویستە، خـوای وەدیهێنـەر، کـارو فەرمانـەکانی لـە نێـوان هـەردوو ڕەگـەزدا دابەشکردوە، ئافرەتی تایبەتکردووە بەهەندێ کاری وەکو منـداڵ بـوون و شـیر پێـدان و دایـەنی کردنـی منداڵـەکان و، لـە خـودی ئافرەتـدا هۆکـاری گونجـاوی بـۆ ئـەم کارانـە بەبـەردا کـردووە، هـەر لەشـێوازی پێکهاتـەی

جەستەیی و هەست و سۆزی و بیرکردنەوەی و، تێڕوانینی بۆ هەموو ئەو کارانەی، کە لە دەوروبەری ڕوودەدەن.

ئەمە مانای ئەوە نییە، کە پیاو و ئافرەت لە هەموو شتێکدا لەیەکتر جیاوازن، بەڵکو ئەندازەیەکی هاوبەش هەیە لە دروستکردنی هەردووکیان، بەڵام ئێمە لێرەدا مەبەستمان ئەو لایەنە تایبەتانەن، کە خوای کاربەجێ، بەبەر هەریەکێك لەدوو ڕەگەزەکەیدا کردوون.

لێرەدا پێویستە سەرنجی خوێنەر بۆ باسێکی تر ڕابکێشین، کە لەبیر و زەینی هەندێ کەسدا تێکەڵ و پێکەڵ بووە، ئەویش بوونی هەندێ ئافرەتە، کە بەباشترین شێوە بەو کارانە هەڵدەستن، کە تایبەتن بە پیاوان، نموونەش بە ئافرەتە ئاسنینەکە تاتشەر دێننەوە، یان هەر ئافرەتێك، کە لە وولاتەکانیاندا بوونەتە سەرۆك، دەڵێن:سەیرکەن! ئەوەتا ئافرەت توانی هەموو ئەو ئەرکانەی تایبەتن بە پیاو ڕاپەڕێنێت و، توانی لەگەڵیدا یەکسان بێت، یاخود لەهەندێ کاتدا بەسەریشیدا سەرکەوێت!

پێشینان گوتوویانە: ڕیزپەڕ یاسا پشتڕاست دەکاتەوەو ڕەتی ناکاتەوە!

خوێندن و فێرکاری بۆماوەی یەك سەدە لە ئەوروپادا بۆ کوڕو کچانی منداڵ و گەنج وەکو یەك بوو، ئیتر لەوماوە دوورو درێژەدا چەند (تاتشەر) هاتنە گۆڕەپانەوە!!سەرەڕای ئەوەی، کە بوارەکە بۆ هەردوو ڕەگەزەکە وەکو یەك ڕەخسابوو، تا هەمان فێربوون و زانین وەربگرن و، هەمان ڕاهێنان بکەن و، بۆ هەمان ئامانج ئاراستە بکرێن؟!

تاتشەر تەنها ئافرەت نیە لە مێژوودا، کە توانای ئەو کارەی هەبووبێت، بەڵکو لەپێش ئەودا(حەتشبسوت)و(شجرة الدّر) و چەندان ئافرەتی تر

هەمان کاریان کردووە، بەلام ئایا ئەم حالەتە ڕیزپەڕانە، ئەو یاسا گشتییەی ملیۆنەها ئافرەتی بەدرێژایی مێژوو گۆڕی؟!

لە بەرانبەردا هەندێ پیاو هەن، کە لەگەڵ ئافرەتدا هاوبەشن، لە خێرایی ڕاگۆڕانیان، یان لەلایەنی زاڵبوونی هەست و سۆزیان —نەوەکو عەقڵ و مەنتیقیان-لە بڕیاردان بەسەر کاروبارەکاندا، یاخود لە وەرگرتنی هەڵوێست لە بەرانبەر ڕووداوەکاندا.. ئایا ئەو حالەتە ڕیزپەڕانە ئەو یاسا گشتییە ڕەتدەکەنەوە، کە دەڵێت:پیاوان کەمتر بەدەنگ هەست و سۆزیانەوە دەچن و، هێواشترن لە هەڵچوونیان و، زیاتر ویستی هێمنی لە بڕیاردان بەسەر کارەکاندا و دوور لە هەست و سۆز لە پێکهاتەیاندا هەیە؟!

خێرایی وەلامدانەوەو بەدەنگەوەهاتنی هەست و سۆز بەدایک بەخشراوە لەلایەن خوای پەروەردگارەوە، تا بەدەم داواکاری منداڵەکەیەوە بچێت، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ-بە هەست و سۆز و بێ بیرکردنەوە-. بەلام ئەگەر پیاو ئەو ئەرکەی پێ بسپێردرێت، هەموو جارێك بیر دەکاتەوە:ئایا بەدەمیەوە بچێت یان نا؟! ئایا کامەیان ڕاستتر و باشترە؟!بەمەش ئازارێکی زۆر بە منداڵەکە دەگات!بەلام دایك-بە هەست و سۆزی —ڕاستەوخۆ، بەبێ بیر کردنەوە بەدەم داواکاریەکەیەوە دەچێت!!

بەهەمان شێوە.. ئەگەر کار و باری دەوڵەت و، کۆمەڵگەو، ژیان و، بەرەوڕوبوونەوەی تەنگ و چەڵەمە قورسەکان، بکەونە ژێر ڕکێفی گۆڕانی خێرای هەست و سۆزی ئافرەت، ئیتر کار و بارەکان چۆن دەبن؟!

هەموو ئەمانە ئەو بڕە هاوبەشەی نێوان هەردوو ڕەگەزەکە بەرێژەی هاوشێوەو جیاواز ڕەت ناکەنەوە. بەلکو هەردەم کاروبار بەپێی زۆرینە

دەڕوا بەڕێوە، ئەگەر حاڵەتێکی ڕیزپەڕ(شاذ)یش هەبوو، ئەوا خۆی بەسەر هەڵوێستەکەدا فەرز دەکات، بەڵام یاساکە(القاعدة)، ناگۆڕێت!

****

نەفامییـەتی نـوێ قسـەی چـڕو پـڕ دەربـارەی جیـاوازی پشـکی پیـاو و ئافرەت لە میراتدا کردووە لە شەرعی خوادا.

هەرچەنـدە پێویست بەوە ناکات، کە ئەو جیاوازییەی لە قسـەکانی ئـەو نـەفامییەتـە دەربـارەی ئـەم باسـە هـاتووە دەربخـەین، لەکاتێکـدا کـە زۆر لە(دیموکراسی)یەکان، تا ئێستاش مووچەیەکی کەمتر لە پیـاوان دەدەن بـە ئافرەتـان لـە بەرانبـەر ئەنجامـدانی هـەمان کـاردا، کـە چـەندین بیـانووی جۆراوجۆری بۆ دێننەوە. بەڵام پێویستە ئەوە بڵێین، کە ئەو جیاوازییـەی لـە شـەرعی خـوای کاربەجێـدا هەیـە، تـەنها لـە بـارەی پـارەو سـامانی بـە میراتگـیراوەو، هـیچ پەیوەنـدی بـە سـامانی وەدەسـتهاتووەوە نیـە، کـە لەشەرعی خوای کارزاندا هیچ جیاوازییەك نیە لە نێوان هەردوو ڕەگەزدا. حیکمەتی جیـاوازی پارەوسـامانی بـە میراتگیراویـش، جیـاوازی خـەرجی و ئەرکەکانە. چونکە پیاو-لە شەرعی خوادا-ئەرکی خەرجی پێ سـپێردراوەو خەرجی خێزان دەکات-کە هاوسەر(ئافرەت)یش تاکێکە لـەو خێزانـە-بـەڵام هەرچی ئافرەتـە(حاڵەتی وایـە)نیـوەی میراتـی پیـاو دەگرێـت و، خـەرجی هیچ کەسیشی لەسەر پێویست نـەکراوە-مەگـەر بـە ئارەزووی خـۆی بێـت-هەرچەنـدە سەروەت و سامانیشی زۆربێت.

دەربـارەی جیـاوازی شـایەتیدانی پیـاو و ئـافرەتیش، کـە لـە ئایـەتی قـەرز(الـدَین)ی سـوڕەتی (البقـرة) دا هـاتووە﴿ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ

وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ ﴾ البقرة: ٢٨٢. واتە:ئینجا ئەگەر دوو پیاو نەبوون، ئەوا با پیاوێك و دوو ژن بن، لەوانەی، کە پەسەندیان دەکەن لە شاهێدەکان، بۆ ئەوەی ئەگەر یەکێکیان، لەبیری چوو ئەوی تریان بیری بخاتەوە .

ئایەتەکە خۆی باسی هۆکارەکەی تێدا هاتووە، ئەویش پاراستنی مافەکانە لە ناو خەڵکدا، نەوەکو باروودۆخێك کار لە ئافرەت بکات و لەبیری بچێتەوە، یاخود لێی تێك بچێت. هەروەکو لە ئایەتەکەدا هاتووە، ئیتر مافی خاوەن مافەکان بفەوتێت.

بەڵام دەربارەی جیاوازی خوێن بایی کوژراوان، خوێن وەرگرتن بەپێی پلەی مرۆڤایەتی مردووەکە نیە، تا بگووترێت مرۆڤایەتی ئافرەت نیوەی مرۆڤایەتی پیاوە لە شەرعی خوادا، پێشتریش ئەوەمان خستەڕوو، کە کتێبی خوا پیاو و ئافرەتی لەڕووی مرۆڤایەتییەوە یەکسان کردوون(بَعضهم من بَعض)(وَخَلَقَ منها زَوجَها).

بەڵکو ئەم خوێن باییە قەرەبووکردنەوەیەکی ماددیە لە بەرانبەر کەسێك، کە بەچەند کار و فەرمانێکی دیاریکراو هەڵدەستا لەماوەی ژیانیدا-یاخود شیاو و لەبار بۆ ئەنجامدانی-.

ئیتر ئەندازەی خوێنباییەکە گونجاوە لەگەڵ ئەو ئەو کارو فەرمانانەی، کە کوژراوەکە دەیتوانی لەماوەی ئەنجامیان بدات، چ پیاو بێت، چ ئافرەت.

****

پوختەی قسان ئەوەیە کە حیکمەت لەو بەرنامە خواییەی، کە ناردوویەتی ڕۆشنە و ئاشکرایە، بەڵام ئەم سەرلێشێواویەی ئەمڕۆ لە نەفامییەتی نوێدا هەیە و، کۆنگرەکانی ((نەتەوە یەکگرتووەکان))و ((پەیمانەکانیان))و ((بڕیارەکانیان)) دەری دەخەن، ئاسانە مانا بکرێن، بەڵام مانا کردنەوە جیاوازە لە پاکانە بۆ کردن!!

ماناکردنەوەی بەوەی کە(بزوتنەوەی سەرخستنی ئافرەت و دابینکردنی مافەکانی)، لە ڕۆژئاوادا وەکو کاردانەوەیەك بوو بۆ ئەو زوڵم و ستەمەی، کە پیاوی ڕۆژئاوایی لە سەردەمی نەفامییەتی یەکەمیدا دەیکرد! هەموو کاردانەوەیەکیش لە مێژوودا، لەوانەیە زوڵم و ستەمێکی چارەسەرکردبێت، بەڵام لەبەرانبەریشدا لایەنێکی تری تێکداوە.. سرووشتی کاردانەوە وایە، کە نە عەقڵی، نە مەنتیقی نابێت، هەرچەندە ئیددیعای ئەوەش بکات! بەڵکو تەکانێکە، کە هەرگیز لە خاڵی هاوسەنگدا ناوەستێت، بەڵکو تێدەپەڕێنێ بەهۆشیارییەوە بێت، یان بەبێ هۆشیاری- وەکو تۆڵە سەندنەوە لەو بارودۆخە خراپەی، کە پێشتر هەبووە، ئیتر هەڵە بەهەڵە و، خراپە بە خراپە دەگۆڕێ!

بەڵام شەرعی خوای کاربەجێ کاردانەوە نیە بۆ هیچ ڕووداوێك، کە لە جیهانی مرۆڤدا ڕوودەدەن، بەڵکو لەلای خوای جیهانیان هاتۆتە خوارێ، بۆ بەرپاکردنی ژیانی مرۆڤ لەسەر ئەو یاسایەی، کە خوای مرۆڤ دەزانێت، کە هەر ئەویاسایە بۆ ئەو درووستکراوەی گونجاوەو دەشێ، ئەو خوایەی، کە خۆی مرۆڤی دروست کردوەو، بەر لە درووستکردنی هەموو شتێکی لەبارەوە دەزانێ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ الملك: ١٤.

واتە: ئایا ئەو خوایەی، کە مەردومی دروست کردووە ئاگای لە نهێنییان نییە، لە کاتێکدا ئەو ووردبین و ئاگادارە؟!. ﴿ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۖ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴾ الحديد: ٢٥ ﴿ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ﴾ الحديد: ٢٥. واتە: ئێمە پێغەمبەرانی خۆمانمان ناردووە بە بەڵگەو موعجیزەی ڕوونەوە، کتێبی-ئاسمانی-تەرازووی دادمان لەگەڵدا ناردن، بۆ ئەوەی خەڵکی لەناوخۆیاندا بە دادگەری ڕەفتاربکەن .

لەڕاستیدا هەندێ خەڵك لە جیهانی ئیسلامیدا، پەیڕەوی ئەو شەریعەتە ناکەن، کە خوای کاربەجێ ناردوویەتیە خوارێ و، زوڵم و ستەمی وا لە ئافرەت دەکەن، کە هاوشێوەی نەفامییەتی عەرەبە پێش هاتنی ئسلام، ئیتر دەبێ کێ لۆمەی بکرێ؟ چارەسەریش چیە؟

ئیسلام-هەروەکو چەند جاران گووتومانە-بەڵگەو بیانوو(حجّة)یە بەسەر ئوممەتداو، هیچ کاتێك ئوممەت بەڵگەو بیانوو نیە بەسەر ئیسلامدا، ئەگەر ئوممەت لەسەر ئەمری خوا جێگیر بوو، ئەوا لەسەر ڕێگای ڕاستەو، ئەگەر لێشی لادا، ئیتر گومڕاو سەرلێشێواوەو ئایینی خوا، هەروەکو خۆی دەمێنێتەوەو، گومڕایی ئوممەت کاری تێناکات.

چارەسەریش، تەنها ئەوەیە کە خەڵك بگەڕێنەوە بۆ ئیسلام-بەوشێوەیەی کە خوا ناردوویەتی-هەروەها ئەرکی بانگەوازخوازانە، کە

بەڕوونكردنەوەو پەروەردەكردنى بـەردەوام و بـێ پچڕان، خـەڵكى بـۆ لاى شـەرعى خـوا بـانگ بكـەن، بـۆ ئـەوەى ژيانيـان لەسـەر زەوى ڕێـك و پێـك بێت..

بەڵام ئەو خراپەو سەرلێشێواويەى، كە ڕۆژئاوا تێى كەوتووە و، هەندێ كەسـى هـەڵگرى ناسـنامەى ئيسـلامى بانگـەوازى بۆدەكـەن بـە قسـەى شەيتانانى زەوى بێت يان نا-پياو و ئافرەتى خەڵەتانـدووەو، هـەموو بەنـد و بارێكى لەبەردەم لاداون، بۆ ئەوەى بە ئاسانى لـەلاى خـۆى بەدەسـتبێنێ و، بـۆ كـارى خـراپ و حـەڕام سـوودى لێـوەربگرێ، ئـەميش بخاتـە نـاو حەڕامەوە!!

ئـايينى خـوا بـۆ ئـەوە نـەهاتووە تـا مـرۆڤ لەسـەر لاڕێـى بـڕوێنێ، يـان لەسەرى بەردەوام بێت، بـەڵكو بـۆ چاكردنەوەو، نەهێشـتنى ئـەو لاڕێـى و ئينحيڕافە هاتووەو، بـۆ چارەسـەركردنى ئـەو كەسـانە هـاتووە، كـە تووشـى چەندين نـەخۆشى هاتوون!!

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٞ لِّمَا فِي ٱلصُّدُورِ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ يـــونس: ٥٧. واتـــە :ئـــەى خەڵكينـــە بێگومـــان ئامۆژگارى(قورئان)لەلايەن پەروەردگارتانەوە بۆتان هاتووە، شيفاو چارەيە بـۆ ئـەوەى لـەناو دڵ و دەروونتانـدايـە، ڕێنمـوونى و ميهرەبانييشـە بـۆ بڕواداران﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٞ وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّـٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارٗا ﴾ الإسراء: ٨٢. واتە: لـەم قورئانـەدا ئـەوە دەنێرينـە خـوارەوە، كە هۆى شيفاو ميهرەبانييە بـۆ بـڕواداران، بـەڵام هـاتنى ئـەم قورئانـە بـۆ ستەمكاران هيچ زياد ناكات، جگە لە خەسارەتمەندى.

با بەخێرایی سەرنجێکی کۆمەڵگەی ئیسلام بدەین، لە سەرەتای هاتنی ئیسلامدا، کە بە ئیسلام دەژیا و بۆ ئیسلام دەژیا، بۆیە دەڵێین کە کۆمەڵگەیەکی ڕاست و درووستە، ئەو کۆمەڵگەیەی، کە لە ئاسۆی بەرز دەژیێ، گرفت و کێشەکان زۆر کەم دەبێتەوە، چونکە خەڵك ئەگەر لە ناڕەحەتیشدا بژین بێئاگان لە خودی خۆیان، بەهۆی سەرقاڵییان بەو پلەو پایە بەرزانەی، کە باوەڕیان پێ هەن و هەوڵی وەدیهێنانیان دەدەن و لە پێناویاندا دەژین. پاشان ئەگەر لەو ئاسۆ بەرزە دابەزین و، لەوبەهایانەی بەهۆیەوە دەژیان و لە پێناوی بەهاکان دەژیان، سەرقاڵ کران، ئیتر کێشەکان زۆر دەبن و پێویستی بە چارەسەرکردن دەکات، بەمەش گیر و گرفت لە ناو خەڵکدا سەرهەڵدەدەن!

لەو کۆمەڵگەیەدا پیاو و ئافرەت تەواوکەری یەکتر بوون، بەو شێوە دەژیان، کە خوا پیاو و ئافرەتی دروست کردوە، کە دڵنیایی و ئارامی و خۆشەویستی و بەزەیی خستۆتە نێوانیان.

ناڵێین هەرگیز هیچ کێشەیەك ڕووی نەداوە!چونکە ئەمە لە ژیانی دونیادا بۆ خەڵك وەدی نایەت، دونیایەك، کە خوا کردوویەتی بە ماڵی تاقیکردنەوەو زەحمەت و ناڕەحەتی.

﴿إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا﴾

الإنسان: ٢. واتە:بەڕاستی ئێمە ئادەمیزادمان درووست کرد، لە دڵۆپێك ئاوی تێکەڵ لە گڵی توخم، تا تاقی بکەینەوە، ئینجا گێڕامان بە بیسەری بینەر﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَٰقِيهِ ﴾ الانشقاق: ٦. واتە:ئەی ئادەمی! بەڕاستی تۆ هەردەم لە کۆشش کردن دایت بە کۆشش

کردنێکی جددی بۆلای پەروەردگارت، جا پێی دەگەیت لە تێکۆشان دایت ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ فِى كَبَدٍ ﴾ البلد: ٤. واتە: سوێند بە خوا بەڕاستی ئادەمیزادمان درووست کردووە لە ڕەنج و کێشەو ناڕەحەتیدایە.

لە کۆمەڵگەی پێغەمبەری خوادا بوو(ﷺ)، ئەو ژنەی سکاڵای مێردەکەی بردە لای پێغەمبەری خوا (ﷺ)﴿ قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِى تُجَـٰدِلُكَ فِى زَوْجِهَا وَتَشْتَكِىٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَآ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴾ المجادلة: ١. واتە:بەڕاستی خوا ووتەی ئەو ژنەی بیست، کە لەبارەی مێردەکەیەوە، گفتوو گۆی لەگەڵ دەکردی، سکاڵای خۆی بۆلای خوا دەبرد، خوا گوێی لە ووتووێژی هەردووکتان بوو، بەڕاستی خوا بیسەری بینایە.

بەلأم ئەم خاسیەتە بەسەر ئەو کۆمەڵگەیەدا زاڵ نەبوو، کە لە بەرزترین و پایەدارترین سەردەمی مرۆڤایەتیدا ژیاوە.

بەڵکو کۆمەڵگەی موسوڵمان-سەرەڕای ئەوهەموو لادانەی کەتووشی بوو-ماوەیەکی زۆر لە هەموو کۆمەڵگاکانی تر کەم تاوان تر بوو و، لەهەموان کەمتر مەیخواردنەوەی تێدا بڵاو بوو و، لەهەموویان کەمتر خراپەکاری تێدا بوو، تا ئەوکاتەی ڕۆژئاوا هێرشی بۆ هێنا و، میکرۆبەکانی تێدا بڵاو کردەوە، بێ ئەوەی چارەسەری بکات!!

چارەسەریش لە قورئان و، سوننەتی بەپێزی پێغەمبەرەکەی(ﷺ) دایە.

چارەسەر هەر لەوئیسلامە دایە، کە خوا ناردویەتیە خوارێ.

****

تاوان و سزا
له مەنهەج و ڕێبازی خواییدا

ئیسلام له ڕۆژگاری ئەمرۆماندا لـه نـامۆیی و غوربـەتی دووەمـی دایـه، که پێغەمبەر(ﷺ) دەربارەیەوە فەرموویەتی:بـدأ الاسـلام غریبـا، وسـیعود غریبا کما بدأ، فطوبی للغرباء. رواه مسلم. واته:ئیسلام به غەریبی سـەری هەڵدا و، هـەروا دووبـاره غـەریب دەبێتـەوە، خۆشـی و سـەرفرازی بـۆ ئـەو نامۆ و غەریبانەی، که دەست بەو دینەوه دەگرن.

له غوربەتدا زۆر سیما، خاسیەتی گەورەی ئەم ئایینه گەورەیه له بیری خەڵکـدا نـامێنن و، هـەرا و هۆریـای دوژمنـان بـەرز دەبێتـەوەو، لێڵـی دەربـارەی ڕاسـتی و درووسـتی ئـەم دینـه بـڵاو دەبنـەوەو، دڵـی بێئاگایـان بەخێرایی وەری دەگرێ، گومانی ئەوەیان لا درووست دەبێت، که ڕۆژێ لـه ڕۆژان ئەم دینه لەسەر زەویدا فـەرمانڕەوایی ناکات، لەبەرانبەریشدا دڵـی چەندان کەسانی تر سەرسام دەبن و پرسیار دەکـەن:ئایا ئـەوە ڕاسـته، کـه ئەمانه دەیڵێن؟ئەگەر ئەمه ڕاست نیه ئەدی ڕاستییەکه چیه؟

یـەکێ لـەو گووتانـەی کـه بەسـەر زاری ئـەو کەسـه بێئاگایانـەدا دێـت، ئەوانـەی کەهـەر هـات و هاوارێـك لـه هـەر شـوێنێك بێـت، بـۆ دژی دیـن ناراسـتەی دەکـەن، دەڵـێن :ئـەو سـزایانەی ئـەم ئایینـه دایناون، سـزای دڕنـدەیین، گـەر بـۆ خێڵەکیـەکانی بیابـان لـەو سـەردەمه دوورەدا قـەبووڵ دەکرا و، کاری پێدەکرا ئیتر مرۆڤایەتی شارستانی بـووەو قـەبووڵی ناکـات،

بۆیە بابەدوای سەرچاوەیەکی تردا بگەڕێین، کە یاساکانی لێوەربگرین، تا بتـوانین لەگـەڵ ئـەو پێشـکەوتنە بـڕۆین، کـە ولاّتـە پێشـکەوتووەکان پێیگەیشتوون و، دەبێ بڕوامـان بـە (مێـژوو)ییـەتی ئیسلام هـەبێت، واتـە بۆسەردەمی خۆی شیاو بوو و، ئیتر کەڵکی نەماوە!!

★★★★

ئـەو جـۆرە کەسـانە لەڕاسـتییەکی گـەورەی ئـەم دینـە بێئاگـان:کـە مەبەستی یەکەمی ئەم ئایینـە دانـانی سـزا نییـە بـۆ تاوانبـار(دواتـر باسـی تونـدی ئـەم سـزایانە دەکـەین)، بـەڵکو مەبەسـتی یەکـەمی، نەهێشـتن و لەناوبردنی ئەو هۆکارانەن، کە خەڵکی هان دەدەن بۆ ئەنجامـدانی گونـاه و تاوان، بۆ ئەوەی کۆمەڵگایەکی بێ تاوان پەیدا بێت-بە ئەنـدازەی توانـای مـرۆڤ-دواتـر ئەگـەر کەسـێك هـەبوو هـەوڵی ئەنجامـدانی تـاوانی دەدا، بـا سزایەکی توند چاوەڕوانی بکات، کە دامرکێنـەری هەسـتی تاوانکاری بێـت و، چـەند جـار بـەر لـە ئەنجامـدانی تاوانەکـەی، بـیر لـە توونـدی سـزاکەی بکاتەوە!

ئا ئەمەیە بەرنامەی تێر و تەواو، لەیەك کاتدا هەموو لایەنەکان لەخۆ دەگرێت، تەنها تەماشای یەك ڕوو ناکات و، لایەنەکانی تر فەرامۆش بکات، هەروەکو لـەو ڕێچکە مرۆڤیانـەدا ڕوودەدەن، کـە دوورن لـەڕێبازی خـوایی ﴿ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلضَّلَـٰلَةُ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَـٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴾ الأعراف: ٣٠. واتـە: واش دەزانـن، کە ڕێگەی ڕاست و درووستیان گرتۆتەبەر.

★★★★

سـەرنجی کۆمەڵگـە پێشـکەوتووەکان بـدەو، سـەیری ڕێـژەی تـاوان بکـە تیایاندا.

ئامارەکانی ئەو کۆمەڵگایانە دەری دەخـەن- کە لـە ڕاسـتیدا ئـەو چاکە ڕاسـتەقینەی، کـە ئـەوان هەیانــەو ئێمــە تــا ئێسـتا لــە فــەوزای ژیـانی ئێسـتاماندا نیمانــە، ئــەو ئامــارە وورد و ڕاســتانەن، کــە دەربــارەی ڕووداوەکـانی کۆمەڵگـە هەیانـە-ئامارەکانیـان دەڵێن لەهـەر چـرکەیەکدا حاڵەتێکی دزی، یاخود ڕووداوی هەڵکوتانەسەر شوێنان بە مەبەسـتی دزی و جەردەیی، یان ڕووداوی کوشتن، یان ئەو ڕووداوانـەی، کە لەگەڵ کەسـە بێهۆشەکاندا ڕوودەدەن، یان ڕووداوی دەستدرێژی کردنـە سـەر ئافرەتـان و چـەندان ڕووداوی دی ڕوودەدەن، ئەمــە سـەرەڕای ئـەو گرووپانــەی، کـە داهێنان و هونەر دەکەن لە تاوانکاریدا و، نوێترین ئـەو ڕێگـاو هۆکارانـەی، کە زانست پێی گەیشتووە، لەو تاوانانەدا بەکاری دێنن.

کۆمــەڵگای ڕۆژئــاوا لــەتاوان و سـزادا بــە چـەندین قۆنـاغی جیـاوازدا تێپەڕیوە. ڕۆژێ لەڕۆژان –پێش شۆڕشی فەڕەنسا -هەژاریی کارەسـات بـوو بـۆ فـەقیر و هــەژاران، بۆیــە هــەردەم گومــانی تاوانکـاری دەخرایەســەر هـەژاران و نـەداران، بـەهۆی هەژاریانــەوە، ئـیتر هـەردەم ئـەو بـە تاوانبـار دادەنرا، تا بێ تاوانی نەسەلمێنرابا و، کاری سەلماندنی بێ تاوانیشی کارێکی ئەسـتەم بـوو، چـونکە هــەژار بــوو! لــە بەرانبەریشـدا پیـاوانی ڕژێمــی دەرەبەگایــەتی و پیــاوانی ئــایین، لــەژێر ســایەی ئــەو یاســایەی، کــە سەرکردەکانیان بۆیان ڕەخساندبوون، خوێنی هەژارانیان دەمژی!

لـەدوای شۆڕشــی فەڕەنســا، بارووودۆخەکـە گـۆڕاو، وورده ووورده مـاف تاکەکەس دابین کرا، بەڵام هەردەم لـەو بەرنامـە مرۆڤییانـەی، کـە دوورن

لە ڕێبازی خوا، دەرگا بۆ زوڵم و ستەم هەردەمێنێتەوە، تا فەرمان بەدەستەکان بە پاساکانیان زوڵم و ستەم لە ژێر فەرمانەکانیان بکەن و، بەتواناکەیان تاوانی گەورە ئەنجام بدەن و لەسەریشیان سزا نەدرێن، لە کاتێکدا هەزاران لەسەر تاوانی زۆر بچووکتر سزا بدرێن!!

پاشان لەسەردەستی فرۆید، دەروونزانی شیکاری هاتەکایەوە، کە لەڕاستیدا زانستی پاساو هێنانەوەبوو بۆ تاوانکاران، ئیتر تێڕوانینەکان بەرانبەر تاوانکاران وورده وورده گۆڕا، تاوای لێهات هەندێ جار وەکو کەسێکی تاوانلێکراو لە تاوانکاران دەڕوانرا!هەروەها سزاکانیش هەنگاو بە هەنگاو سووکتر دەبوون، تا وای لێهات هانی تاوانکاریان دەدا!ئیتر ئەو کۆمەڵگایانە وەکو کارگەی بەرهەمهێنانی تاوانیان لێهات!

لەبەر سێبەری ئەم ڕاستییە، هێشتا هەندێ کەس وا لە سزاکانی ئیسلام دەڕوانن، کە بۆ ئەو بارودۆخەی لە ڕۆژئاوادا ڕوودەدات شتێکی ناشیرین و نابەجێ و دڕندانەیە، کە ناکرێ لە جیهانی شارستانیدا پەیڕەو بکرێن!!

****

هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێدا، کە ئیسلام هەوڵ دەدات بەئەندازەی توانای مرۆڤ لەسەرزەویدا، کۆمەڵگە لە تاوان بپارێزێ، دیاریشە، کە ڕووی زەوی هەرگیز لە تاوان پاك نابێتەوە. لە کۆمەڵگەی پێغەمبەریشدا(ﷺ)، کە بەرز و بەڕێزترین کۆمەڵگەیە، کە مێژوو بەخۆیەوە دیبێ، بە شایەتی خوا و پێغەمبەرەکەی(ﷺ)، پەروەردگار فەرموویەتی: ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ آل عمران:١١٠ واتە: بەڕاستی ئێوە چاکترین ئوممەتێکن

کـــه بـــۆ ســـوودی خـــەڵکی هێنراونەتـــه مەیدانـــەوە. هـــەروەها پێغەمبەریش(ﷺ)، فەرموویەتی: خیر القرون قرنی. رواه الشیخان. واتـە: باشترین سەردەم سەردەمی منە.. لـەم کۆمەڵگەیـەدا کەسـی وا هـەبوو، کـە دزی دەکرد و، هی واهەبوو زینای دەکرد، هی وا هەبوو مەی دەخـواردەوە. بەڵام جیاوازی هەیە لە نێوان کۆمەڵگەیـەك، کـە بەدەگمـەن نـەبێ تـاوانی تێدا ڕوونەدات، لەگەڵ کۆمەڵگەیەك، کە لـە چـرکەیەکدا چـەندین تـاوانی جۆراوجۆری تێدا ڕوودەدەن!

ڕێگاکانی ئیسلام بۆ پاراستنی کۆمەڵگە لە تاوان-بـەو ئەنـدازەیـەی، کـە لە توانای مرۆڤدا هەیە-دوو بەشن، کە لەگـەڵ یـەکتر هاوکـارن و پشـتگیری یـەکتر دەکـەن. یەکـەمیان، چـاندنی تـۆوی باوەڕبوونـە بـە خـوا و ڕۆژی دوایی لە دەروونەکاندا و، قووڵ کردنەوەی ئەو باوەڕە، بـە پـەروەردەکردن لەلایەك، وەبیرهێنانـەوەی بـەردەوام لەلایـەکی تـرەوە ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ ٱلذِّكْرَىٰ تَنفَعُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ الذاریات: ٥٥. واتە:هەمیشە ئامۆژگارییـان بکـە، چـونکە بەڕاستی ئامۆژگاری سوود بـە ئیمانـداران دەگەیـەنێت. ڕێگـای دووەمـیش، دۆزینەوەی ئەو ڕێگا کردەییانەی، کە تاوانکارانیان پێ لە بیری تاوانکـاری لابدەن.

ئەگەر پاڵنەری سەرەکی دزی، برسێتی بێت، هی زینا غەریزەی جینسی بێـت، هـی مەیخواردنـەوە هەوڵـدان بێـت بـۆ هـەڵاتن لـە ڕاسـتی و باروودۆخێکی خـراپ، کـە مـرۆڤ تیایـدا دەژی بـەرەو جیهـانی خـەیاڵ، کـە کێشەی تێدا نین، ئەگەر پاڵنەری تاوانـەکانی کوشـتن تۆڵەسـەندنەوە بێـت لە کەسێکی دیـاریکراو، یـان کۆمەڵگە بـە گشـتی.. ئەگـەر هـەموو ئەمانـە

پاڵنەربن بۆ تاوان، ئەوا ئیسلام لەسەرەتادا هەوڵ دەدات، کە کۆمەڵگەیەك بەرهەم بێنێت، کە ڕێگری بکات لە درووست بوونی ئەم پاڵنەرانە، یاخود هەوڵ دەدات بۆ کەمترین ئەندازە کەمیان بکاتەوە، ئەگەر هەر نەتوانرێ بەتەواوی بنبڕ بکرێن.

سەرەتا بۆ برسێتی-واتە هەژاری بەگشتی-ئیسلام فەڕزی زەکاتی داناوە، ماڵ بەخشینی خێرخوازیشی داناوە، کە ئیسلام پشتگیری دەکات و هانی دەدات و، هاوکاری واجب و هاوکاری خێرخوازی داناوە، نەهێشتنی برسێتیشی لەسەر دەوڵەت پێویست کردوە.

پێشتر ئاماژەمان بەوە کرد، کە چۆن کۆمەڵگەی ئیسلامی لەسەردەمی عومەری کوڕی عەبدولعەزیزدا، گەیشتە ئەو پلە بەرز و نموونەییە، کە زۆر لە مێژوو نووسان بە خەلیفەی پێنجەمی ناوزەد دەکەن.

بەلأم با لێرەدا لەگەڵ عومەری کوڕی خەتتابدا(ڕەزای خوای لەسەربێت) هەڵوەستەیەك بکەین، کە نموونەی هەرە بەرزی ئەو باسەیە، کە ئێمە لەبارەیەوە دەدوێین.

عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت)، عادەتی وا بوو، کە شەوانە دەگەڕا، تا لە حاڵی خەڵك ئاگاداربێ، بەلای(ڕەشماڵ)ێکدا تێپەڕی، گوێی لە گریانی مندالأن بوو و، دیتی کە ئافرەتێك مەنجەڵێکی لەسەر ئاگردا دانابوو، ئەویش لێی پرسی:ئەم مندالأنە بۆچی دەگرین؟گووتی:لەبەر برسێتی. گووتی ئەدی ئەوەی لەسەر ئاگرە چیە؟گووتی:چەند وورده بەردێکە، منداڵەکانی پێ دەخافڵێنم تا دەخەون. هەروەها ئەوەشی لە قسەکانی زیادکرد(عومەریش ئاگای لێمان نیە)!ئەویش گووتی:عومەر لەکوێ بزانێ؟گووتی:ئەدی بۆچی کاری

مسوڵمانانی گرتۆتە دەست؟!پاشان عومەر گریا، تا ڕیشی تەڕبوو و، بەپەلە چووە (بیت المال) و، هەندێ ئارد و ڕۆنی بۆهێنا، بەرپرسی(بیت المال) پێی گووت:با لەجیاتت هەڵی بگرم. عومەریش گووتی:ئەدی لە ڕۆژی قیامەتدا کێ لەجیاتم هەڵدەگرێ؟!پاشان خۆراکەکەی خستە ناو مەنجەڵەکە و، فووی لە ئاگرەکە کرد، تا خواردنەکە ئامادەبوو و، مندالەکانی نان دان و، لەوێ نەجوولا، تا خەوتن.

هەروەها عومەر(ڕەزای خوای لەسەربێت)، لەساڵی برسیەتی(عام الرمادە)، سزای دزی ڕاگرت، نەك بەمەبەستی هەڵوەشاندنەوەی ئەو حوکمەی، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، وەکو هەندێ نوسەر بەم جۆرە باسی دەکەن، تا بەهۆیەوە پشتگیری ئەو کەسانەی پێبکەن، کە حوکم بە شەرعی خوا ناکەن، بەڵکو بەمەبەستی بەکارهێنانی شەریعەت بوو بە مانا فراوانەکەی، چونکە پێغەمبەر(ﷺ)، فەرموویەتی:ادرؤا الحدود بالشبهات. واتە: سنور و حدودەکان بەهۆی ئەو شتانەی هۆی گومانن لابدەن.

هەروەها لە هەمان ساڵدا، برسێتی هۆکارێك بوو بۆ لادانی سزا، هەرلەبەر ئەوەش بوو، سزا بەسەر ئەو دزەدا نەسەپێنرا، کە دزی بۆ تێر بوونی خۆی و خاو و خێزانەکەی کردبوو.

دوو کوڕی خزمەتکاری حاتەبی کوڕی بەلتەعە، ووشترێکی پیاوێکی (موزنی)یان دزی بوو، پیاوە موزنییەکە هەردووکیانی گرت و هێنانی بۆلای عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت)تا حەددیان لێ دەربکات، ئەمیش ڕووی لە حاتەب کرد و، گووتی:ئەگەر نەمدەزانی کە چەند ماندوویان دەکەن و، برسیان دەکەن، تا ئاستێك ئەگەر حەڕامیش

بخۆن بۆیان حەلاڵ بێت، ئەوا دەستم دەبڕین. بەڵام ئەگەر دەستیشیان نەبڕم، سزاییێکت دەدەم، کە ئازارت بدات!پاشان ڕووی لە پیاوە موزنییەکە کردوو، لێی پرسی:ووشترەکەت بە چەند لەسەرە؟گووتی:چوارسەد. پاشان عومەر(ڕەزای خوای لەسەربێت)، بە حاتەبی گووت:بڕۆ هەشت سەدی بدەری!!

چ عەدالەت و دادگەرییەك لەم دادگەرییە جوانتر هەیە؟!چ بیر و هۆشێك لەم بیر و هۆشە تیژتر هەیە؟!چ ئاسۆیەك لەم ئاسۆیە فراوانتر هەیە؟!

****

سەبارەت بە تاوانی (زینا)ش، ڕێبازی خوایی دەرگای بەرانبەر ئەویش داخستووە-دوای قوولّ کردنەوەی ئیمان بە خواو ڕۆژی دوایی و، پەروەردەکردنی ترس و پارێزکاری لە دلّدا و، ترسان لە تووڕەبوونی خوا- بە ئەنجامدانی کردەیی، کە هیچ بیانوویەك بۆ زیناکەر ناهێڵێتەوە کە زینا بکات، بەوەی، کە هانی هاوسەرگیری زوو دەدات و، دەربارەی لە قوڕئاندا دەفەرمووێت:﴿ وَأَنكِحُوا۟ ٱلْأَيَـٰمَىٰ مِنكُمْ وَٱلصَّـٰلِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَآئِكُمْ ۚ إِن يَكُونُوا۟ فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ﴾ النور: ٣٢ - ٣٣.

واتە: ژن بدەن بەپیاوانی بێ ژن، ئافرەتانی بێوەژن بدەن بەشوو، هەروەها ژن بدەن بە بەندە صالّحەکانتان و کەنیزەکانیشتان بدەن بە شوو، ئەگەر هەژاریش بن، ئەوا خوا لەفەزلّ و بەخششی خۆی بەهرەوەریان دەکات، خوای گەورەش همیشە فروانگیرو زانایە . دەبا ئەوانەی هاوسەریان

دەست ناكەوێت هەوڵ بدەن داوێنی خۆیان پاك ڕابگرن، هەتا خوا لە فەزڵی خۆی دەوڵەمەندو بێ نیازیان دەكات.

هەروەها پێغەمبەر(ﷺ)، فەرموویەتی:یا معشر الشباب، من استطاع منكم الباءة فليتزوج، ومن لم يستطع، فعليه بالصوم، فانه له وجاء. رواه البخاري. واتە. ئەی كۆمەڵی گەنجان، هەر یەكێك لە ئێوە ئەگەر توانای (جەستەیی و ماددی و مەعنەوی)هەبوو، با هاوسەرگیری بكات، هەركەسێكیش توانای نیە، با بەڕۆژوو بێت، چونكە ڕۆژوو بۆ ئەو قەڵغانە.

ڕێبازی خوایی بەتەنها بەو كردارە ناوەستێ، كە دەرگا بۆ پاڵنەری غەریزە بەشێوەیەكی پاك و پیرۆز و بەرهەمدار دەكاتەوە و، دەرگاكەی تر-دەرگای شەیتان-دادەخات، لەهەمان كاتدا، كار بۆ ڕێگرتن لە پاڵنەرە جینسییەكان دەكات، كە هۆكارن بۆ وروژاندنی غەریزەی جینسی لە مرۆڤدا، كە قەدەغەی تێكەڵی نێر و مێ و، دەرخستنی جوانی و ڕازاوەیی ئافرەت بۆ پیاوی بێگانە دەكات و، قەدەغەی چوونە ناوماڵی خەڵكی بەبێ مۆڵەت دەكات و، منداڵان ناچار دەكات، كە كاتێك گەیشتنە تەمەنی هەرزەیی، بەبێ مۆڵەت نەچنە ژووری دایك و باوكیان﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴾ النور: ٢٧. واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! مەچنە هیچ ماڵێك، جگە لە ماڵەكانی خۆتان، هەتا كارێك نەكەن كە ئەوان ئاگادار بن (وەكو زەنگ لێدان، یا لە دەرگادان) پاشان كە مۆڵەتدران سەلام لە خەڵكی ماڵەكە بكەن، ئەوە چاكترە بۆتان و بەو

شێوەیە رەفتار بکەن، هەوڵ بدەن لە یادتان بێت و ئەو شێوازە فەرامۆش نەکەن (کاتی لەبارو گونجاو هەڵبژێرن بۆ سەردانەکانتان، بۆ ئەوەی میوان و خاوەن ماڵ دڵیان بەیەك بکرێتەوە) . ﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ۖ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ النور: ٣٠ - ٣١. واتە: (ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بەپیاوانی ئیماندار بڵێ: چاویان بپارێزن (لەسەرنجدانی ئافرەتانی نامەحرەم) هەروەها نامووس و عەورەتی خۆیان لە حەرام بپارێزن، بێگومان ئەوە پاکترو پوختترە بۆیان (بۆ دڵ و دەروون و روالەت و رۆح لاشەیان)بەڕاستی خوا ئاگادارە بەو هەڵس و کەوت و رەفتارانەی، کە دەیکەن. بە ئافرەتانی ئیمانداریش بڵێ: چاویان بپارێزن (لە تەماشای نامەحرەم) داوێنی خۆیان بپارێزن لە گوناهـ و جوانی خۆیان دەرنەخەن جگە لەوەی کە دیارە (وەك دەم و چاو و دەست) با سەرپۆشەکانیان بدەن بەسەر سینەو ملیانداو جوانی و

زینەتی خۆیان دەرنەخەن بە تەواوی بۆ هاوسەرەکانیان نەبێت، یان باوکی خۆیان، یان باوکی مێردەکانیان، یان کوڕی خۆیان، یان کوڕی مێردەکانیان، یان بۆ براکانی خۆیان، یان برازاکانیان، یان خوشکەزاکانیان، یان ئافرەتێك پەیوەندیان هەیە پێکەوە، یان ئەوانەش کە کەنیزەکانیان (کەلە بارودۆخی تایبەتدا هەبوون) یان ئەوانەی، کە لە ماڵەکانتاندا دەژین و پێویستیان بە ئافرەت نیە (لەبەر پیری، یان نەخۆشی ... هتد) یاخود ئەو منداڵانەی، کە هێشتا شارەزاییان لە ئافرەت نیە و (ئارەزووی جنسیان بۆ دروست نەبووە و و نازانن باسی عەورەت بکەن) نابێت ئافرەتانی ئیماندار پێیان بدەن بە زەویدا (تا دەنگی خشڵ پاوەنەکانیان بێت) و بزانرێت، کە زینەتدارو خشڵدارن، کەواتە هەمووتان ئەی ئیمانداران بەرەو لای خوا و بەدەستهێنانی رەزامەندی ئەو بگەڕێنەوە، بۆ ئەوەی رزگار و سەرفراز بن .

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِيَسْتَـْٔذِنكُمُ ٱلَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ وَٱلَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا۟ ٱلْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَـٰثَ مَرَّٰتٍ ۚ مِّن قَبْلِ صَلَوٰةِ ٱلْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ ٱلظَّهِيرَةِ وَمِنۢ بَعْدِ صَلَوٰةِ ٱلْعِشَآءِ ۚ ثَلَـٰثُ عَوْرَٰتٍ لَّكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّٰفُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ ٱلْأَطْفَـٰلُ مِنكُمُ ٱلْحُلُمَ فَلْيَسْتَـْٔذِنُوا۟ كَمَا ٱسْتَـْٔذَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَـٰتِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ النور: ٥٨ - ٥٩. واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە با بەندەو ئەو منداڵانەتان (کە هێشتا نەگەیشتونەتە تەمەنی هەرزەکاری) لە سێ کاتدا (فێری ئەوە بکرێن)

مۆڵەت بخوازن (لە کاتی نووستنی ژن و مێردا) پێش نوێژی بەیانی، کاتی نیوەڕۆ، کە پۆشاکتان دادەنێن (بۆ حەوانەوە)، لەدوای نوێژی خەوتنان، سێ کاتە، کە لە وانەیە عەورەتی ئێوەی تێدا دەربکەوێت (با کەسی تر نەتانبینێت)، لە دوای ئەو سێ کاتە قەیناکات بۆ ئێوەش ئەوانیش، کە بگەڕێن بەناو یەکدا بچن بۆ لای یەکتر، ئا بەو شێوەیە خوا ئایەتەکانی خۆیتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، (تا تووشی کێشەی دەروونی نەبن) خواش هەمیشە زانا و دانایە (بەوەی کە دەبێتە مایەی خێرو خۆشیتان). هەر کاتێك منداڵەکانتان باڵغ بوون، با ئەوانیش مۆڵەت بخوازن، وەکو چۆن کەسانی پێش ئەمان مۆڵەتیان خواستووە (لە کاتی هاتووچۆ کردنی ژووری دایك و باوکدا) ئا بەو شێوەیە خوا ئایەتەکانی خۆیتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، خوا زانا و دانایە (بە بەرژەوەندیەکانتان). بەهەموو ئەو هۆکارانەی کە باسکران، پاڵنەری جینسی ڕێك دەخرێت و، بەوکۆت و مەرجانەوە دەبەسترێتەوە، کە ڕێگری لێدەکات، کە ببێتە ئارەزوو و، تەوژمێك، کە هەرگیز تێر نەبێت، هەروەکو نەفامییەتە کۆن و نوێکان دەیکەن، بەتایبەتی نەفامی نوێ، کە دەرگای بۆ چوونە ناو ئەم کارە والآ کردووە، تا لایەنگرانی شەیتان تێیدا بچنەژوورەوە، خوای پەروەردگاریش دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلْفَٰحِشَةُ فِى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ النور: ١٩. واتە: بەڕاستی ئەوانەی حەز دەکەن زیناو تاوان لەناو ئەوانەدا باوەڕیان هێناوە بڵاوبێتەوە، سزای پڕ ئێش و ئازار لەم جیهان و لەو جیهان بۆیان

ئامادەیە، خواش خۆی چاك دەزانێت، (سەرەنجامی زیناو شەڕواڵپیسی بەرەو کوێ دەچێت) ئێوە نایزانن ..

****

پاڵنەری سەرەکی مەیخواردنەوەو ماددە بێهۆشکەرەکان، هەروەکو پێشتریش ئاماژەمان پێکرد، هەوڵدانە بۆ هەڵاتن لە واقیعی خراپی مرۆڤ، بەرەو جیهانێکی خەیاڵی دوور لە تاڵی و ناخۆشیەکانی ژیان.

لە دونیادا-ماڵی تاقیکردنەوە-ژیان بەبێ تاڵی و ناخۆشی نابێت، بەڵام لە بەرانبەریدا هەڵوێستەکانی مرۆڤ جیاوازن!مرۆڤی خاوەن هیممەت و ویستی بەهێز، هەرگیز کۆسپ و تەگەرە، چۆکی پێدانانێت و نابنە رێگر لەبەردەم هەوڵدانی بۆ وەدیهێنانی ئەو ئامانجانەی کە بۆخۆی داناون و سەرنەکەوتنی لە هەوڵێکدا، لە هەوڵدان ساردی ناکاتەوە. بەڵام کەسی بێ ویست و هیممەت، هەڵاتن لە کێشەکانی بۆ ئاسانترە لە ئازارەکانی و هەوڵدان بۆ زاڵ بون بەسەریاندا.

لەلایەکی ترەوە، مرۆڤی بەندەی هەواو ئارەزووەکان هەن، ئەوانەی، کە وابیر دەکەنەوە، کە مەی(عەرەق) و، ماددەی هۆشبەر، یارمەتیدەرن بۆ زیاد کردنی تام و چێژ وەرگرتن لە کارە خراپەکانی تر، کە ئەنجامیان دەدەن.

ئیسلام ئەو جۆرە کەسانەی خۆشناوێت، چونکە خاوەنی کەسایەتییەکی جێگیر و هاوسەنگ نین و، بە کەڵکی کاری گەورە نایەن، چونکە ئەو ووزەیەی خوا پێی بەخشیون لە شتێکی وا خەرجی ناکەن، کە بۆ خۆیان و کۆمەڵگاکەیان کەڵکی هەبێت. سەرەڕای ئەو ئالوودەبوونەی کە لێی دەکەوێتەوە و، فێری ماڵ خەرج کردن و خواردنەوە لە شوێنی

نەشیاو و، ئەنجامدانی تاوان دەبێت. مەی(عەرەق)یش، دایکی هەموو تاوانە گەورەکانە، هەر وەکو پێغەمبەر(ﷺ) وای فەرموە.

ئیسلام ڕێبازێکی تێر و تەواوە بۆ هەموو ئەم شتانە. چونکە بەستنی پەیوەندی لەگەڵ خوا و، قووڵ کردنەوەی باوەڕ بە ڕۆژی دوایی و، چاندنی ترسی خوا لە دڵدا، ئەو هۆکارە پەروەردەییە گەورەیە، کە ئیسلام بۆ پاککردنەوەی دڵی مرۆڤ لە پاڵنەرەکانی تاوان بەکاری دێنێ.

لەتەك ئەمەدا، ئیسلام هەوڵ بۆ بەهێزکردنی ویست و ئیرادەی ئیمانداران بەدوای جیهاد دا دەدات: ﴿ وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ هُوَ ٱجۡتَبَىٰكُمۡ وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلدِّينِ مِنۡ حَرَجٖۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمۡ إِبۡرَٰهِيمَۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ مِن قَبۡلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِۚ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعۡتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ فَنِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ﴾ الحج: ٧٨. واتە: هەروەها بەردەوام بن لە خەبات و جیهاد و کۆشش لە پێناوی خودا بەو شێوەی، کە شایستەیەتی، لەبەر خاتری ئەو بێت، ئەو زاتە بۆ ئەوە هەڵی بژاردوون، لە ئاین و بەرنامەیکدا هیچ جۆرە شتێکی نارەواو قورس و گرانی لەسەر دانەناون (کەنەتوانن ئەنجامی بدەن، جا ئەم بەرنامەیە) ڕێ و شوێن و بەرنامەی ئیبراهیمی باوکتانە، کە پێشتر هەر خوای گەورە ناوی ناون موسڵمان و لەم قورئانەشدا بە موسڵمان ناوی بردوون، تا پێغەمبەر ببێتە شایەت (کە پەیامی خوای پێ ڕاگەیاندوون) و ئێوەش (بەگەیاندنی ئەو پەیامە) ببنە شایەت بەسەر خەڵکیەوە، کەواتە نوێژەکانتان بە چاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش (لە ماڵ

و سامان و زانست و هێزتان) دەربکەن و پشت بەخوا ببەستن، چونکە هەر ئەو زاتە یار و یاوەرتانە، جا دڵنیا بن، کە خوا چەندە یارمەتیدەرێکی چاکە و چەندە پشت و پەنایەکی بەهێزو بە نرخە .

جیهادیش، لوتکەی هەوڵ و کۆششە، چونکە مرۆڤ کە گەیشتە ئەم پلەیە، هیممەتی دانابەزێت لەکاتی هاتنەپێشی کۆسپ و تەگەرەکان، سەرەڕای ئەو بەها بەرزانەی، کە مرۆڤ بەرز دەکەنەوەو، لە شتە بێ بەهاکان دووری دەخەنەوەو بەرزی دەکەنەوە بۆ ئەو ئاسۆ بەرزانە، تا وزەکانی بەجۆرێك بخاتە کار، کە لە مرۆڤی چاك بوەشێتەوە: ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ ۞ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿١٥﴾ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴾ آل عمران: ١٤ - ١٧.

واتە: ئارەزووی ئافرەت و بوونی نەوەی نێرینە وخاوەنێتی ئاڵتون وزێڕ زیووی زۆرو زەبەندە و ئەسپی چاك ورەسەن و(هۆکانی هاتو چۆ) هەروەها ماڵات و زەوی و زاری کشتوکاڵ بۆ خەڵکی رازێنراوەتەوە، ئەوانە هەمووی نازو نیعمەتی ژیانی دونیان، خوایش (بۆچاکان)شوێنی گەڕانەوەی رازاوەو خۆشی لای خۆی ئامادە کردووە (کە بەهەشتە) . (ئەی

پیغەمبەر ﷺ بەو خەڵکە)بڵێ :ئایا هەواڵی چاکتر لەو ناز و نیعمەتانەتان پێ رابگەیەنم ؟! (ئەویش ئەمەیە کە):بۆ ئەوانەی پارێزکار و خواناسن، لای پەروەردگاریان باخەکانی بەهەشت ئامادەیە بۆیان کە: چەندەها رووبار بەژێر درەختەکانیدا و بەبەردەوام کۆشکەکانیدا دەڕوات، هاوڕێ لە گەڵ ژیانی نەبڕاوە لە گەڵ هاوسەرانی پاکیزەدا و بەدەم هەست کردنی بەردەوام بەڕەزامەندیی پەروەردگاری ئازیز، بێگومان ئەو خوایە بینایە بە بەندەکانی . ئەوانەی کە دەڵێن: پەروەردگارا، بەڕاستی ئێمە ئیمان و باوەڕمان هێناوە، دە لە گوناهەکانمان خۆش ببە و لە ئاگری دۆزەخ بمانپارێزە . (جا ئەو ئیماندارانە، ئەمە سیفەتیانە)خۆگر و ئارامگرن امگرن (لە بەرامبەر ناسۆر ونا خۆشیەکانی ژیانەوە)، راستگۆو خواپەرستین، ماڵ وسامان دەبەخشن و، لە بەرەبەیانەکاندا داوای لێخۆشبوون (لە پەروەردگاریان دەکەن چونکە واهەست دەکەن کە وەك پێویست خواپەرستیان نەکردووە) . ئەمانە هەموویان چەند کردارێکن، کە ووزەکان بە جۆرێك وەگەڕدەخەن، کە دەروون پڕ بکەن، تا شوێنی بەتاڵی تێدا نەمێنێتەوە، کە پێویست بەوە بکات بە شتی پڕوپووچ پڕ بکرێتەوە، یاخود خواستی هەڵاتن بۆ جیهانی خەیاڵ لای مرۆڤ درووست بکات!

لەهەمان کاتدا ئیسلام هەوڵ دەدات بۆ ئەوەی ژیانی زەوی -سەرەڕای ئەو ناخۆشیانەی تێیدان-پڕ بکات لە هیوا، هیوا بە خوا ﴿ وَمَن يُؤْمِنْ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ ﴾ التغابن: ١١. واتە: ئەوەی باوەڕی تەواو بهێنێت، خوا دڵی رێنموویی دەکات بۆ لای خۆی. ئەوەی باوەڕی تەواو بێنێت، خوا دڵی

ڕێنموونی دەكات بۆلای خۆی.، هیوا بە ڕۆژی دوایی، ئەو ڕۆژی دواییەی، كە ڕازی بوونی خوای لێیە، ئەو بەهەشتەی كە نەهیچ چاوێك بینیویەتی، نەهیچ گوێیەك بیستوویەتی، نە بەسەر دڵی هیچ كەسدا هاتووە، هەروەها دڵی مرۆڤ بە زیكری خوا سەرقاڵ دەكات:﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ ٱللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ ٱللَّهِ تَطْمَئِنُّ ٱلْقُلُوبُ ﴾ الرعد: ٢٨. واتە:ئەوانەی باوەڕیان هێناوەو، دڵ و دەروونیان ئارام دەبێت بە قورئان و پەیامەكەی خوای پەروەردگار، ئاگادار بن، دڵەكان هەر بە قورئان و یادی خوا خۆشنوود دەبن و دەحەوێنەوە.

لەم بارودۆخەدا مرۆڤ لە واقیع ڕاناكات، پەنا ناباتە بەر بێهۆشكەرێك، كە هۆشی ببات، بەڵكو بە تەواوی بیروهۆشی لە واقیعدا ژیان بەسەردەبات، دڵی پەیوەست دەكا بە خوا و، هەوڵ بۆ وەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەو دەدات.

****

پێشتر چەند نموونەیەكی تاوانە هەرە بڵاوەكانی كۆمەڵگەمان خستنەڕو و، هەڵوێستی ڕێبازی خوایشمان لە بەرانبەردا خستەڕوو و، ئەوەمان ڕوونكردەوە، كە ئاراستەو مەبەستی یەكەمی ئیسلام سزادان نیە، بەڵكو پاراستنی كۆمەڵگەیە لە تاوان[1].

پەروەردگار چاك دەزانێت كەسی واهەن، لێپێچینەوەو، ڕێگرتن لە تاوان لەگەڵیان سوودی نیە، هەر لە كوڕەكەی ئادەمەوە(علیه السلام)، كە

---

[1]) بڕوانە كتێبی (التشریع الجنائی فی الاسلام). نوسینی مامۆستا عبدالقادر عۆدە (ڕەحمەتی خوای لێ بێ).

براکەی خۆی بە ستەم کوشت، تا ڕۆژی دوایی:﴿ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱبْنَىْ ءَادَمَ بِٱلْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ ٱلْءَاخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَىَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِى مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٍ يَدِىَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّىٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثْمِى وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُۥ نَفْسُهُۥ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُۥ فَأَصْبَحَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴾ المائدة: ٢٧ - ٣٠. واتە: بەسەرهات و هەواڵی دووکوڕەکەی ئادەم بۆ ئەو خەڵکە بخوێنەوە، کە بەڕاستی روویداوە، ئەوە بوو کاتێک هەردووکیان قوربانییان کرد، لە یەکێکیان وەرگیرا (کە لە سەر حەق بوو، لە خوا ترس بوو)، بەڵام لەوی تریان وەرناگیرا (چونکە ڕق و ئەستوور و حەسوود و خوانەناس بوو) بەبراکەی وت: هەر دەتکوژم ئەویش لە وەڵامی هەڕەشەکەیدا ووتی:خوای گەورە تەنها لە پاریزکاران قوربانی و چاکە وەردەگرێت . سوێند بە خوا، ئەگەر تۆ دەست درێژ بکەیت بۆ من بۆ ئەوەی بمکوژیت، من دەستدرێژ ناکەم بۆ تۆبۆ ئەوەی بتکوژم، چونکە بەڕاستی من لەسزاو تۆڵەی خوا، پەروەردگاری جیهانەکان دەترسم. (من بەو دەست درێژ نەکردنەم) بەڕاستی دەمەوێت بەگوناهی من و گوناهی خۆیشتەوە بگەڕێیتەوە، ئەو جا دەبێتە نیشتەجێی ناو ئاگر، هەر ئەوەش پاداشتی ستەمکاران. (سەرەنجام نەفسی سەرکەشی هانیداو کوشتی براکەی لاسادە و ئاسان کرد و کوشتنی، ئیتر خۆی خستە ریزی خەسارەتمەند و زەرەرمەندانەوە.

لەبـەر ئـەم جـۆرە کەسـانەی کـە هـەموو هۆکارەکـان نـاتوانن ویسـتی خراپەکاریان تێدا بگۆڕن، ئەو سزایانەی کە لە قورئان و سوننەتدا هاتوون بەم شـێوەیە توندوتیـژن﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقۡطَعُوٓاْ أَيۡدِيَهُمَا جَزَآءَۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلٗا مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴾ المائدة: ٣٨. واتە: دەستی پیاوی دز و ئافرەتی دز ببڕن، لە پاداشتی کاری ناڕەواياندا، ئەمەش تۆڵەیەکە لەلایەن خواوە، خوا بالآدەست و دانایە. ﴿ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِي فَٱجۡلِدُواْ كُلَّ وَٰحِدٖ مِّنۡهُمَا مِاْئَةَ جَلۡدَةٖۖ وَلَا تَأۡخُذۡكُم بِهِمَا رَأۡفَةٞ فِي دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۖ وَلۡيَشۡهَدۡ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٞ مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ النور: ٢. واتە:سەدقامچی لـە هـەر یـەك لـە ئـافرەت و پیـاوی زیناکـەر بوەشـێنن، بـەزەیی نـەتانگرێت لـە بـەجێهێانی فـەرمانی خـوادا بۆیـان، ئەگـەر ئێـوە باوەڕتـان بـە خـواو بـەڕۆژی دوایـی هێنـاوە، بادەستەیەکیش لە ئیمانداران ئامادەی سزاکەیان بن. ﴿ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ يُصَلَّبُوٓاْ أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ لَهُمۡ خِزۡيٞ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبۡلِ أَن تَقۡدِرُواْ عَلَيۡهِمۡۖ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ المائـدة: ٣٣ - ٣٤. واتـە: بێگومـان پاداشـتی ئەوانـەی کـە دەجـەنگێن و دوژمنایـەتی خـواو پێغەمبەرەکـەی دەکـەن و بـە گـەرمی هـەوڵ دەدەن بـۆ بـڵاو کردنـەوەی فەسـاد و بـەد ڕەوشـتی لـە زەویـدا هـەر ئەوەیـە:(ئەوانـەیان کـە خـەڵکیان کوشـتووە) دەبێـت بکـوژرێن، (ئەوانــەش کــە خــەڵکیان کوشــتووە و

جەردەییشان کردووە) دەبێت لە خاچ بدرێن، (ئەوانەیان تەنها جەردەیی دەکەن) دەست و قاچێکیان بەپێچەوانەوە ببڕدرێت، (ئەوانەیان کە مەترسیان لێدەرکرێت) ئەوە دوور بخرێنەوە لە وڵات، ئەو سزایە خەجاڵەتی و سەرشۆڕیە بۆیان لە دونیادا، لە قیامەتیشدا سزای سەخت و گەورەیان بۆ هەیە. جگە لەوانەیان، کە تەوبەیان کردووە، پێش ئەوەی دەستی ئێوەیان بگاتێ، ئەوە بزانن خوا لێخۆشبوو ومیهرەبانە (ئەڵبەتە ئەگەر ماق خەڵکیان بەسەرەوە نەبێت) .

هەروەها پێغەمبەری پێشەوا (ﷺ)، فەرموویەتی:لا یحل دم امرئ مسلم یشهد ألا اله الا الله وأني رسول الله، الا في احدى ثلاث:النفس بالنفس، والثيّب الزّاني، والمارق من الدّين، التارك للجماعة)رواه البخاري. واتە:خوێنی کەسێکی موسوڵمانحەلاڵ نابێت، کە شایەتی دەدات هیچ کەسێك جگە لە(الله)شایانی پەرستن نیە و من پێغەمبەری خوام، تەنها لەسێ بارودۆخدانەبێت:کوشتنەوەی کەسێك لەبری کەسێك، هاوسەرداری زیناکەر، هەڵگەڕاوە لە ئایین و، ئەو کەسەی لە کۆمەڵی موسوڵمانان جیا دەبێتەوە.

ئەم کەسانە و هاوشێوەیان، عوزریان نیە، کە تاوان دەکەن، (ئەگەرنا سزاکان بە(شبهات)لادەدرێن، هەروەکو باسمان کرد) ئەم جۆرە کەسان بۆیە ئەو سزا توندەیان بۆ دانراوە لەلایەن پەروەردگارەوە، تا توندی سزاکە، لە تاوانەکە بیانگێڕێتەوە، بەم جۆرە توندی و گەورەیی سزایە سوودی بۆ کۆمەڵگە هەیە، چونکە لەتاوانێك پاراستی، کە ئەگەر توندی سزاکە نەبوایە تووشی دەهات، ئینجا ئەگەر پاڵنەری تاوانەکە ئەوەندە بەهێز بوو، کە تووندی سزاکە کاریگەری نەبوو لە گێڕانەوەی، ئەوا سزادان هەر

پێویسته بۆ پاراستنی کۆمەڵگە، جاله هەردوو باراندا بەری تاوانکردن زۆر تەسك دەبێتەوە.

لەبەشـی پێشـووتردا باسـی ئـەوەمان کـرد، کـە کۆمەڵگـەی ئیسـلامی- سـەرەڕای ئـەم هـەموو لاڕێ بوونـە-مـاوەی چـەند سـەدەیەك لـە هـەموو کۆمەڵگاکانی تری مرۆڤایەتی کەم تاوان تـر بـوو و، کـەمتر کـەوتبووە نێـو خراپەکاریەوە، ئەمـەش دەگەڕێتـەوە بـۆ گـەورەیی ڕێبـازی خـوایی.. هـەتا دواتـر خـەڵکی لـە ڕێبـازی خـوایی دوورکەوتنـەوەو﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِي عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ الـروم: ٤١. واتـە: تـاوان و خراپـە دەرکـەوتووە و هـەموو سـەر زەوی و دەریاکانیشـی گرتۆتـەوە . بـەهۆی ئـەو تـاوان و گوناهانـەوە، کـە خـەڵکی دەسـتیان داوەتـێ، سـەرئەنجام دەبێـت تاڵـاوی هەنـدێك لـەکردەوەکانیان بچـێژن (کـە بـەرپابوونی جـەنگ و کارەساتەسروشـتیەکانە) بـۆ ئـەوەی بگەڕێنەوە بۆ ڕێبازی پاکی و خواناسی .

ئا ئەمەیە ئیسلام !

ئا ئەمەیە ئیسلام بەو جۆرەی، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ و بەو شێوەیەی، کە سەردەمێك لەسەر زەویدا پەیڕەو دەکرا، ئەو ئیسلامەیە، کە تەحەددای هەموو ئەو سیستەمانەی پێدەکەین، کە مرۆڤایەتی لە مێژووە دوور و درێژەکەی ناسیویەتی.

ئێمە زۆر چاك دەزانین، کە ئیسلام-وەکو پێشوو-ئەمرۆ لەسەر زەویدا نیە، هەروەها باش دەزانین، کە ئیسلام بە شێوە نموونەییەکەی تەنها ماوەیەکی دیاریکراو لەسەرەتای دەرکەوتنی لەسەر زەویدا ژیاوە، بەڵام چەند ڕاستییەکی مێژوویی هەن، کە لە خەڵکی تێکەڵ بوەو پێویستی بە ڕونکردنەوە هەیە.

نموونەیی ئەو سەردەمە، لەبەرئەوە نەبوو کە نەوەی یەکەمی ئیسلام، بەتەواوی ئیسلامیان پەیڕەو کردووە، چونکە ئەم کارە بەبێ هەڵاوێر، لەسەر هەموو نەوەکانی ئوممەت پێویست کراوە، چ بەتەواوی پەیڕەوی بکات، یان بە کەم و کوڕییەوە﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِ ﴾ النساء: ٦٤. واتە: هیچ فرستادەیەکمان نەناردوە مەگەر تەنها بۆ ئەوەی گوێڕایەڵی بکرێت بەفرمانی خوا.

نموونەیی ماوەی یەکەم لەوەوە دروستبوە، کە موسوڵمانانی ئەو کاتە بەتەنها بە ئەنجامدانی فەرزەکان نەدەوەستان، بەڵکو کاری خۆبەخشانەی زیادەیان دەکرد-بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوا-بەوەی، کە هەوڵی

ئەنجامـدانی کـارە سـوننەتەکانیان دەدا، هـەروەکو کـە لەسـەریان پێویست کرابێت، تا بـەم شـێوەیە بـۆ ئـەم ئاسـۆیە بـەرز بوونـەوە، کـە هـەرگیز لـە مێژوودا دووبارە نەبوونەتەوە.

بۆ ڕونکردنەوەی ئەم ڕاستییە، چەند نمونەیەك دێنینەوە .

هاوکاری و یارمەتیدان لە ئیسلامدا فەرزە، بـەڵام ئـەو کـارەی کـە ئـەو موسـوڵمانە بـەڕێزە کـردی، کاتێـك کـە میـوانێکی هـات و، لەچـەند دەنکـە خورمایەك زیاتر هیچی تری شك نـەدەبرد، بەڵام لەبـەردەم میوانەکەیـدا دایـنان و، خۆی و هاوسەرەکەی وارێك کەوتن، کە وا نیشان بدەن ئەوانیش لەگەڵی دەخۆن، لەکاتێکدا، کە تەنها بەبەتاڵی دەستیان دەبرد و دەهێنا، تا خواردنەکـە هـەمووی بـۆ میوانەکـە بێـت.. ئـەم کـارە چـاکەی کردیـان لەسـەریان فـەرز نـەکرابوو، هەرلەبـەر ئـەوە پـەروەردگار ئایـەتی لەسـەر دابەزاندن، کە تا ڕۆژی قیامەت هەر دەخوێنرێتـەوە: ﴿ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلْإِيمَٰنَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِى صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ أُوتُوا۟ وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴾ الحشر: ٩. واتە: ئەوانەی پێشتر ماڵ و شوێنی خۆیـان ئامـادە کـرد بـۆ پێشـوازی لـە کۆچـبەران و دڵ و دەروونـی خۆیـان بەئیمان ڕازاندەوە، ئەوانەشیان خۆش دەوێت کە کۆچیان کردووە بۆ لایان و لە دڵ و دەروونیاندا جێی هیچ جۆرە حەسوودی و بەخیلیەك نابێتـەوە (لەسەر ئەوەی کە بەشی کۆچبەران دراوە و بەشی ئەوان نەدراوە)، حەز بە بەخشینی دەسـتکەوتەکان بـەوان دەکـەن، فـەزڵی ئـەوان دەدەن بەسـەر

خۆیاندا هەرچەندە هەژارو نەداریشن، جا ئەوەی خۆی لە نەفسی رەزیلی بپارێزێت و زاڵ بێت بەسەریدا، ئا ئەوانە هەر سەرفرازن.

مافی هەژاران لە پارەی زەکاتدا جێگیر کراوە: ﴿ وَٱلَّذِينَ فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴾ المعارج: ٢٤ - ٢٥. واتە: هەروەها ئەوانەی بەشێکی دیاریکراو لە سامانیاندا هەیە (بۆ جیهاد و تێکۆشان). بۆ هەژاری داواکار و بێ نەوای داوانەکەر .

بەلاَم ئەو پیاوە هەژارەی، کە بە هاوسەرەکەی گووت موحەممەد(ﷺ) سامان بەسەر خەڵکیدا دابەش دەکات، ئایا ئێمەش داوای لێنەکەین، کە بمانداتێ؟ئەمیش پێی گووت:سکاڵای خوا دەبەیە لای پێغەمبەر(ﷺ)؟! ئەمیش ئارامی گرت و هاوسەرەکەیشی لەگەڵی ئارامی گرت، ئەم دوانە لە سنووری ئەو شتانەی، کە خوا لەسەریانی واجب کردبو کاریان نەدەکرد، بەلاَم خۆبەخشانە کاری چاکەیان دەکرد، بۆئەوەی تا ئەو ئاستە بەرز ببنەوەو، ڕەزامەندی خوا بەدەستبێنن: ﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴾ البقرة: ٢٠٧. واتە: هەندێ خەڵکیش هەن (بە پێچەوانەی ئەوانەی باسکران) خۆیان دەفرۆشن بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوا، خوای گەورەش بە سۆز و میهرەبانە بەرامبەر ئەو جۆرە بەندانە. داواکردنی دوعا لە پێغەمبەر(ﷺ) لەوکاتەی، کە هەر لە ژیاندا مابوو، ڕەوشت و ئاکارێکی ئیسلامی بوو. بەلاَم ئەو ئافرەتەی کە تووشی قێ(صرع)دەبوو و، لەکاتی (قێ)گرتنەکەیدا لەشی بەدەردەکەوت، بۆیە داوای لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد، کە دوعای شیفای بۆ لە خوا بکات، پێغەمبەریش(ﷺ) پێی فەرموو، ئەگەر

دەتـەوێ دوعـات بـۆ دەكـەم، ئەگـەر دەشـتەوێ ئـارام بگـرە، تـا بەهەشـتت پێبدرێت. ئەویش گوتی: ئەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئـارام دەگـرم، بـەلام تەنها دوعای ئەوەم بۆ بكە كە لاشەم دەرنەكەوێ. ئەویش(ﷺ)، دوعای بۆ كـرد و، ئـیتر دوای ئـەوە لەشـی دەرنەكـەوت. ئـەو ئافرەتـە بـەرێزە لـەو ئاستەدا نەدەژیا، كە خوا لەسەری فەرز كردبوو، بەلام بەرز بوونـەوەی بـۆ ئاسۆ بەرزەكان هەڵبـژارد، تـەنها بـۆ ڕازیكردنـی پـەروەردگار، ئـیتر لەسـەر نەخۆشـیەكەی ئـارامی گـرت و، لەبەرانبـەردا بەهەشـتی وەدەسـتهێنا و، هەموو خۆشیەكانی دونیای بە بەراوورد لەگەڵ ئاخیرەتدا بەكەم زانی.

سـەدان و هـەزاران نموونـەی لـەم جـۆرە، لـەو سـەردەمە نموونەییـەدا هەبوون، كە گەیاندی بەم پلە بەرزە نموونەییە.

ئێمـە بـەو نموونانـە هـیچ شـت لەسـەر هـیچ كـەس پێویسـت ناكـەین-هەرچـەندە كـە ڕاسـتییەكی مێژووییـە-چـونكە ئەوانـە نموونـەی چـەند كارێكی چاكن، كە خوا فەرزی نەكردوون، ئەگەرچی لەلاشی خۆشەویستن، بەلام هیچ كەس لەسەر نەگەیشتن بـەو ئاسـۆیە سـزا نـادات، بـەڵكو تـەنها پاداشتی چەند بەرانبەر بەو كەسانە دەبەخشێت، كە توانای گەیشـتن بـەم ئاستە بەرزەیان هەیە. موسوڵمانی ئاسایی ئەگەر ئەو كارانە ئەنجام بـدات، ئەوا پاداشتی خۆی لە چوونەبەهەشت و تام و چێژ وەرگرتن وەردەگرێت.

ئیسلام-بـە شـێوە ئاسـاییەكەیەتی-كـە ئوممـەت لەسـەری موحاسـەبە دەكرێت، جا ئەگـەر بەباشـی پـەیڕەوی بكـات، ئـەوا پاداشـت وەردەگرێـت، ئەگەر لێشی لابدات، لەسەری سزا دەدرێت.

هـەر ئـەو ئیسلامە ئاسـاییە بـوو، كـە چـەند سـەدەیەك لەسـەر زەویـدا بەردەوام بوو، سەرەڕای ئەو هەموو لاڕێییەی، كە موسـوڵمانان لـە هەنـدێ

لایەنـدا تێـی کـەوتبوون، کـە ئێمـە تکـای گەڕانـەوەی دەکـەین، تـا توانـا و متمانـــەو جێنشـــینێتی زەوی بـــۆ بگەڕێتـــەوە، هـــەروەکو پـــەروەردگار لەبارەیـــەوە فەرموویـــەتی: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْـًٔا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾ النور: ٥٥. واتە: خـوا بەڵێنی دڵنیا بەخش و تەواوی داوە بەوانـەی باوەڕیـان هێنـاوە لـە ئێـوە و کـارو کـردەوە چـاکەکانیان ئەنجامـداوە بەڕاسـتی لـە ئایندەیـەکی نزیکـدا جێنیشین و پایەداریان دەکـات لەوڵاتـدا هـەروەك چـۆن ئیمانـدارانی پـێش ئەمانی جێنیشن کردووە و ئەو دین و ئاینەیان بۆ دەچەسپێنێت، کە خـوا خۆی پێی ڕازیە، هەروەها ترس و بیمیان بۆ دەگۆڕێت بە ئارامی هێمنی، ئەو کاتە ئیتر بەتەواوی هەر من دەپەرستن و هەرگیز هـیچ جـۆرە هـاوەڵ و شەریکێکم بۆ بڕیار نـادەن، ئەوسـا ئـەوەی دوای ئـەو پایەداریـە بێبـاوەڕ بێت، ئا ئەو جۆرە کەسانە هەر تاوانبارو لە سنوور دەرچوون .

ئەوەی ئێمە دەمانەوێ لەم نەوە تاقانە چاوی لێبکەین، هەر ئەوە نییە، کە سەرەڕای فەرزەکان چاکەی خۆبەخشانەی دی دەکەن، هەرچەندە هـیچ نەوەیەکی موسوڵمانان لـەم تاکانـەی، کـە گەیشتونەتە ئـەم ئاسـتە بـەرزە بەدور نـەبوە، بەڵام ئێمە چاو لە پابەند بونیـان دەکـەین بـەوەی، کـە خـوا لەسەری فەرز کردون، چونکە لەسەر هەموو نەوەکان پێویست کراوە، نەك تەنها لەسەر نەوەی یەکەم، ئائەمەیە کەئێمە بانگەوازی بۆ دەکـەین و، بـە درێـژایی مێـژوو تەحـەددای هـەموو بەرنامـەکانی مرۆڤـی پێدەکـەین، چ

لەلایــەنی دادگــەری سیاســی ئــابوری، یــان دادگــەری کۆمەڵایــەتی، یــان پەیوەندی نێوان هەردوو ڕەگەز، یاخوود ئەوەی، کە پەیوەنـدی بـەتاوان و سـزاوە هەیـە، چـونکە ئەمانـە هـەموویان فـەرزن، کـە خـوا لەئایینەکـەی خۆیـدا پێویستی کـردوون و، ئـەمری بەجێبـەجێ کـردن و بـەرپاکردنیان کردووە لەسەر زەویدا.

****

بابگەڕێینـەوە سـەر خسـتنە ڕووی ئـەو هۆکارانـەی، کـە بوونەتـە هـۆی لادانی ئوممـەت لەسـەر ڕێگـای ڕاسـت و، هەڵکەنـدنی ئیسلام لـە دەروونـی موسوڵمانان، لەو شێوازەی کە هـەموو لایەنـەکانی ژیـانی لـەخۆدەگرت، بـۆ ئـەو شـێوازەی کـە ئێسـتا لەزۆربـەی وڵاتـە ئیسـلامیەکاندا بڵـاوە، ئێمـە دەگەڕێینەوە سـەری بۆئـەوە نییـە، کـە بیانووبێننـەوە بـۆ ئـەو بارودۆخـە خراپەی، کە ئوممەت تێی کـەوتووە، بـەڵکو بـۆ لێکدانـەوەو خسـتنە ڕووی ئەو ڕاستییەیە، لێکۆڵینەوەش جیـاوازە لـە پاسـاو هێنانـەوە. چونکە هـیچ شتێك ناتوانێت ببێتە پاساو بـۆ ئوممـەت، کـە لـەو ڕێیـە لابـدات، کـە خـوا بۆیَ داناوە، ڕۆژێ لە ڕۆژان، کە پێـوەی پەیوەسـت بـووە، توانـاو دەسـەڵاتی پێ بەخشیوە، هەروەها هەر خـۆی ئوممـەت بەرپرسـە لـە بەرانبـەر خـوادا لەسەر هەر لارێ بوونێك، کە تێی کـەوتووە﴿ بَلِ ٱلْإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴾ القیامــة: ١٤ - ١٥. واتــە: بــەڵکو ئینســان خــۆی شــایەتە بەسەر خۆیەوە، ئەندامەکان شایەتن بەسەریەوە) . هەرچەندە چەندەها پاکانــە بکــات و بیــانوو بهێنێتــەوە (بــێ ســوود و بــێ کەڵکــە) . یەکەمشەکشەی ئوممەت لە بەرانبەر ئەو ئەرکانەی، کە خوای پەروەردگار

لەسەری پێویست کردبوون، ئەو کاتە بوو، کە چاودێری کاروباری فەرمانڕەواو دەسەڵاتداران نەکرد،، بەو جۆرەی، کە پێشتر لەسەردەمی خەلیفەکاندا دەیکرد.

قسەوباسی زۆر دەکرێن دەربارەی ئەو فیتنەیەی، کەلە سەردەمی عوسمانی کوڕی عەففان(ڕەزای خوای لەسەر بێت)ڕویداو ئەو ڕوداوانەی، کە بەدوایدا هاتن و، ئوممەتی لەهەندێ لەو کارانە کردبو، کە لەسەری پێویست کرابوون، بووە هۆی دەرکەوتنی چەند توندو تیژییەك لەسەرەتای دەرکەوتنی دەوڵەتی ئەمەویدا، کە لێرەدا باسییان ناکەین، بەڵام دەڵێین ئەو بزووتنەوە چاکسازییەی، کە عومەر کوڕی عەبدولعەزیز(ڕەزای خوای لەسەر بێت)دروستی کرد، توانای گێڕانەوەی ئوممەتی هەبوو بۆ دۆخە سروشتییەکەی خۆی، کە پەروەردگار بۆی دانابو و، ئیسلام بەو جۆرە جێ بەجێ بکات، کە لەسەردەمی چوار خەلیفەکاندا جێبەجێ دەکرا، بەڵام ئەم کارە بەوجۆرەی کە پێویست بوو ئەنجام نەدرا، بەهۆی ئەو ستەمە سیاسییەی، کە شانبەشانی ئوممەت دەڕۆیشت تەنها لەچەند کاتێکی کەمدا نەبێت، کاتێك پیاوێکی چاك کاری مسوڵمانانی گرتە دەست، کە خۆی چاك بوو، نەك ئوممەت پابەندی کردبێت چاك بێت (هەرچەندە بەگشتی کارەکە بەو جۆرە خراپ نەبوو، بەو وێنەیەی کە ڕۆژهەڵات ناسەکان لە کتێبەکانیادا خستویانەتە ڕوو بەهۆی ڕق و کینەیەك، کە لەدەروونیاندا هەیانەو، دەیانەوێ موسوڵمانان لەمێژوویان دور بخەنەوە و، واز لە ئیسلام بێنن).

پاشان لەرێ لادان یەك بەدوای یەك داهات..

بــیری(ارجــائی)دەرکــەوت، کــە ککــردەوە لــە چوارچــێوەی ئیمــان وەدەردەنێت و، دەڵێت ئیمان واتە بەڕاست دانان، یان بەڕاست دانان و دان نانــە و، کــارکردن لــە چوارچــێوەی ئیمــان دا نیــەو، دەڵێــت:هەرکەســێك بڵێت(لا اله الا الله)، بڕوادارە، هەتا ئەگەر هیـچ لـە درووشمـەکانی ئیسلام ئەنجام نەدات.

هــەروەها بــیری(ســۆفیگەری)دەرکــەوت، کــە گرنگــی تــەنها بەلایــەنی پەرســتن(درووشمــەکانی خواپەرســتی) دەدەن و، لەگۆشــەیەك گۆشــەگیر دەبن و، ئەمر کردن بە چاکەو نەهی کردن لە خراپە پشت گوێ دەخەن و دەڵێن: خــەڵك بـۆ خـوای بەدیهێنــەر (الخالق)لێگــەڕێ!ئەگــەر خـوا بیــەوێ هیدایەتیان دەدات[1]!!

هــەروەها خۆشــگوزەرانی بــە هیلاکەتبــەر لــە کۆشــکی دەوڵەمەنــدان و دەسەڵاتداراندا دەرکەوت و، لە بەرانبەریشدا هەژاری لەلای هەنــدێ کەســی کۆمەڵگە، کە نابێ هەژار بن.

ئیتر بەرە بەرە لایەنە کۆمەڵایەتییەکانی ئەم ئایینە پشت گوێ خــران و بوونە کاری تاکەکەسی، کـە هەرکەســێ بۆخـۆی بەتــەنها پێــی هەڵبســتێ، بەمەش ئەو پەیوەندییەی، کە ئوممەتی بەیەکەوە دەبەستەوە بــرەو کــزی

---

[1]) ئەم وەسفە هەموو کۆمەڵە سۆفیگەریەکان ناگرێتــەوە، چونکە هەنــدێ کۆمــەڵی وایــان هەبوون، کە بەشداریان لە جیهاد و بڵاوکردنەوەی زانست و پەروەردەی باوەڕداری ڕاســت و دروست و بانگەوازخوازی کردووە، ئەم جۆرە کەسانــە سۆفی نــەبوون، بــەڵکو ئەمانــە زاهیــد بوون و بەرگی سۆفیگەرییان پۆشیبوو!

و لاوازی چو، کە لە ڕاستیدا شادەماری ئەم دینەیە و، سەرچاوەی هێزی ئوممەتە لە خۆشی و ناخۆشیدا.

هەروەها کاری فێرکردن و گەڕان بە زەویدا پشت گوێ خران و، پشت بە (خۆ) بەستن شوێنی پشت بە (خوا)و، گرتنەبەری هۆکارەکانی گرتەوە.. ئیتر نەزانی و دواکەوتوویی هەموو لایەکی گرتەوە!

دیارە ئەم کارانە هەموویان بەیەکەوەو، بەیەکجار ڕوویان نەداوە، چونکە ئێمە لێرەدا ڕووداوەکانی نزیکەی بیست سەدەمان لەچەند دێڕێکدا کورت کردۆتەوە!!

سەرەڕای ئەم هەموو لاڕێ بوونە، کۆمەڵگەی ئیسلامی پارێزگاری لە زۆر لە ڕەووشت و بەها بەرزەکانی کردووە و، -ماوەی چەند سەدەیەك- لەسەر دوو بەربەستی گەورە وەستابوو: کە نوێژ کردن و حوکم کردنی شەرعی خوایە. چونکە موسوڵمان-لەدیدەنی کۆمەڵگەدا- دەبێ نوێژ بکات و حوکم بە شەرعی خوا دەکات... هەتا ئەو کاتەی دوژمنان هاتن و ئەو ئیسلامەی لای خەڵك مابوو، ڕوخاندیان، یاخود بەلایەنی کەمەوە هەوڵی ڕوخانیان دا!!

****

لێرەدا ڕۆڵی هۆکارە دەرەکییەکان دێ

کاتێك دوژمنان ئەو بارودۆخەیان دیت، کە ئوممەت لەهەموو لایەنەکاندا تێی کەوتبوو، زانیان کە هەلیان بۆ ڕەخساوە، تا بەیەکجاری ئیسلام لەناو ببەن، بۆیە لەهەموو لایەك هەڵیان کوتایە سەر. بەمەش

ئـەوەی کـە پێغەمبـەر(ﷺ) پـێش چـواردە سـەدە ئوممەتەکـەی لـێ ئاگادارکردبووەوە هاتەدی، کە دەفەرموێ: ((یوشك ان یتداعی علیکم الامم کما تـداعی الأکلـة علـی قصـتها. قـالوا:أمـن قلـة نحـن یومئـذ یـا رسـول الله؟قـال:بـل أنـتم یومئـذ کـثیر، ولکـنکم غثـاء کغثـاء السیل، ولینـزعنّ الله المهابة من صدور أعدائکم، ولیقذفنّ في قلوبکم الـوهن. قـالوا ومـا الـوهن یـا رسول الله؟قال:حبّ الدّنیا وکراهیة الموت))رواه أحمد و أبو داود.

واتە:نزیکە ئوممەتەکان هێرش بکەنە سەرتان، هـەروەك چۆن هێـرش دەکرێتە سەر قاپـە خـواردن، بـۆ ئـەوەی خواردنەکە بخۆن، گوتیـان: ئـەی پێغەمبـەری خـوا ئـەمڕۆژە، کـە هێـرش دەکرێتـە سـەرمان لەبـەر ئەومیـە ئێمـە کەمین؟پێغەمبـەر فـەرموی: نـا، ئێـوە زۆرن، بـەڵام وەك پـوش و پەڵاشی لافاون، ئەو کاتە خـوا تـرس و سـامی ئێوە لـە دڵـی دوژمنـەکانتان هەڵدەکـەنێ و، وەهـن دەخاتـە دڵتانـەوە. گوتیـان:ئـەی پێغەمبـەری خـوا (وەهن) چییە؟ فەرموی: خۆشویستنی دونیاو حەزنەکردن بە مردن.

بێگومان لە دوژمنان چاوەڕوان نەدەکرا-کاتێك کە دەیان بینی ئوممـەت دەنوێ و، واز لە ئـەرك و داواکانی ئایینەکـەی دێنـێ و، بێهێـز و بـێ توانـا دەبێت-کە ڕێگا نەدەن زیاتر بێهێز بێت و یارمەتی بدەن تا هەڵسێتەوە!

بەڵام پێویستە پـێش ئـەوە بـزانین، کە بۆچـی ئـەوان دوژمنن؟یـاخود بزانین ئەوان دوژمنی چین؟

بـە دڵنیاییـەوە ئـەوان دوژمنـی ئیسـلامن.. لەبەرئـەوە دوژمنـی ئیسـلامن، چـونکە (ئیسـلام)ە!هـەروەها دوژمنـی موسوڵمانانیشـن چـونکە (موسـوڵمانـن)! ﴿ وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَـٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ﴾ البقـرة:

۱۲۰. واتــە: هــەرگیز جولەکــە و گاورەکــان لــە تــۆ (ئــەی محمــد ﷺ، ئــەی ئیمانـــدار) ڕازی نـــابن، هـــەتا بەتـــەواوی شـــوێن ئـــاین و بەنامەکـــەیان نەکـــەویت. ﴿وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَاعُوا۟﴾ البقـرة: ۲۱۷. واتــە: (بێگومــان بــێ بــاوەڕان) بــەردەوام دژتــان دەجــەنگن، هەتا واتان لێبکەن لە دین و ئاینتان پاشگەز ببنەوە، ئەگەر بۆیان بکرێت.

ئەوانــەی کــە-لــە ســادەییان-وا بــیر دەکەنــەوە، کــە ئــەو جەنگــەی دژی ئیسلام دەکرێ، هۆکارەکەی ڕووداوەکانی (۱۱ی سێپتێمبەری ساڵی ۲۰۰۱)ە، پێویســتە بگەڕێنــەوە بــۆ مێــژوو. چــونکە کاتێــك فێردینانــد زوڵمــی لــە موسوڵمانانی ئەندەلوس کرد، دوای ئەوەی کە بەڵێنی پاراستنی پێدابوون و، لە سەدەی پازدەهەمی زایینی دەیان هەزار کەسی کوشت، خۆ ئەو کاتە ڕووداوەکانی ۱۱ی سێپتێمبەر ڕوویـان نـەدابوو!هـەروەها ئەوکاتـەی دوایـین دەوڵەتۆچکەی ئیسلامی لە ئەنـدەلووس-کە غەرناتـە-بـوو، لـە سـاڵی ۱٤۹۲ز ڕوخاو، پاپا زەوی و زاری موسـوڵمانانی-کـە بـە زەوی و زاری کـافران نـاوی نابوو-لە نێوان ئیسپانیا و پورتوگالدا[2] دابەشکرد، پێی گوتن، کە بـە تـەنها وەدەرنانیان لە ئەندەلوس بەس نیە، بەڵکو لەدەرەوەش بەدوایان کەون، تا لـەناویان دەبـەن. خـۆ ئـەو کاتـە ڕووداوەکـانی ۱۱ی سـێپتێمبەر ڕوویـان نەدابوو!هەروەها کاتێـك ڤاسـکۆ دێگامـا بـەدەنگ بانگـەوازی پاپاوەچـوو و، چـووە دەرەوە و وولاتــە ئیســلامیەکان گــەڕا، تــا گەیشــتە دوورگــەکانی ڕۆژهەڵاتی هیند-بە هاوکاری دەریـاوانی موسـوڵمان ئـیبن ماجـە(!)-پاشـان

---

[2]) پرتوگال.. زەوی(پرتەقاڵ)ی ئیسلامییە.. کە موسـوڵمانان بـەهۆی زەوییـە پرتەقاڵـەکان ناویان لێنابوو.

گووتی:ئیتر ملی ئیسلاممان گرتووەو، تەنها ئەوە ماوە پەتەکە توند کەین و بخنکێت!خۆ لەم کاتەدا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو!هەروەها کاتێك (ماجەلان)هەستا بەگەشتەکەی بۆ ڕۆژهەلاتی ئاسیا، تا وولاتی (فلیپین)ی موسوڵمان بخاتەوە پاڵ خاچپەرستی (پرسیشی بەپاپا کرد تارێگای پێبدات)، خۆ هێشتا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو و، دەوڵەتی ئیسلامی لە ئەندەلوس بە ڕۆڵێکی شارستانی زۆر بەرز هەڵدەستا، تا خەڵکی ئەوروپا لە تاریکی سەدەکانی ناوەڕاستیان دەربێنن و بەرەو ڕووناکی ڕێنموونییان بکەن!!

هەروەها کاتێك(ئەللەنبی)ئینگلیزی، لەساڵی١٩١٧دەستی بەسەر قودسدا گرت، گووتی:ئێستا شەڕی خاچپەرستان کۆتایی هات[٢]. هەروەها کاتێك جەنەڕاڵ(گۆڕۆ)ی فەڕەنسی لە ساڵی١٩٢٠ز لەسەر گۆڕی(سەڵاحەددینی ئەییوبی)وەستا گووتی: سەلاحەددین وا گەڕاینەوە! ئێمە نەوەی خاچپەرستانین، جاهەر کەسێك حوکمی ئێمەی بەدڵە بابمێنێتەوە، هەر کەسێکیش حوکمی ئێمەی ناوێت باوڵات بەجێ بێڵێت، خۆ هێشتا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتەمبەر ڕوویان نەدابوو!

لەبەرئەوەی ئێمە لێرەدا باسەکەمان لەسەر هێرشی خاچپەرستان بۆسەر ئیسلام نییە، جائەو جەنگ و هێرشە سەربازی بێت، یان سیاسی، یان ئابوری، یان فیکری، بەڵکو ئێمە باسی دوو شت دەکەین: ڕونکردنەوەی ڕاستیی ئیسلام بەو شێوەیەی، کە خواناردوویەتییە خوارێ و،

---

[٢]) شەڕەکە تەواو نەبوو بوو، بەڵکو دەستەواژەکە ڕق و کینەی خاچپەرستان بەسەرکردایەتی(ئەللەنبی)دەردەخات)!

بەوشێوەیەی، کە لەسەرەتای ئیسلامدا پەیڕەو کرا، هەروەها دەرخستنی جووڵەی ئوممەت بەم ئایین و بەهەڵکشان و داکشان لەمێژوودا.

****

ئیسلام بەوشێوەیەی، کەخوا ناردوویەتییە خوارێ لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا لەسەر زەوی نیە، لەبەر ئەوە نا، کە جێبەجێکردنی لەتوانای مرۆڤدا نیە، چونکە ڕۆژێ لە ڕۆژان پەیڕەو کراوە، چ بەو ئاستە نمونەییەی، کە لەڕۆژکاری خەلافەتدا پەیڕەو دەکرا، یاخود بەوشێوە ئاساییەی، کە چەند سەدەیەك بەردەوام بوو و، شارستانیەتێکی جیاوازو نمونەیی سودبەخشی لەجیهاندا درووست کرد، کە(لا الە الا الله)بوو، ڕەگ وڕیشەکەی لق و پۆپەکەشی(هەمووچالاکیەکانی ژیان بوو.. هەروەها نا لەبەر ئەوەی، کە ڕۆژگار تێی پەڕاندووە و پێویستی پێ نەماوە، چونکە هیچ شتێك ناتوانێت بەرنامەی خوایی بۆ بەڕێوەبردنی ژیان دابیەزاندوە، تێ بپەڕێنێت و پێویستی پێ نەمێنێ، هەرلەسەرەتاکانی ناردنی پێغەمبەری پێشەوا(محمدﷺ)، تا ئەو کاتەی خوا زەوی و هەرچی لەسەریەتی بۆ خۆی دەباتەوە، دوای ئەوەی خوا ئایین و بەرنامەکەی تەواوکردو نیعمەتەکەی بەکۆتا هێنا، دوای ئەوەش کەپەیامەکان بەهاتنی پێغەمبەری پێشەوا(ﷺ)کۆتاییان پێهات : ﴿ ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا ﴾ المائدة: ٣ واتە:. ئەمڕۆ ئاین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاندو نازو نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو کردن، ڕازیم بەوەی، کە ئیسلام ببێتە بەرنامەو دین ئاینتان .

﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمۡ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمًا ﴾ الأحزاب: ٤٠ واته: محمد باوكى هيچ كەس لە پياوانى ئێوە نيە، بەڵكو پێغەمبەرى خوايەو دواهەمينى پێغەمبەرانە، هەميشەو بەردەواميش خوا بە هەموو شتێك زانايە .

بەڵام بۆ ئەو هۆكارانەى، كە پێشتر ئاماژەمان پێدان، چ ئەو لاڕێبوونەى تووشى ئوممەت بووە، يان ئەو هەوڵانەى كە دوژمنان دەيدەن بۆلەناوبردنى ئەم دينە، ئەو بارودۆخەى، كە فەرموودەى پێغەمبەر(صلى الله على وسلم) بەوپەڕى بەلاغەتەوە دەريدەخات(يوشك ان تتداعى عليكم الامم)ئەمەيە پيلانگێڕانى دوژمنان (ولكنكم غثاء كغثاءالسيل) ئەمەشە حاڵى ئوممەت لەناوەوەدا. هەردوو هۆكارەكە لەهەمان كاتدا بوونيان هەيە، بۆيە پێويست بەوە ناكات، كە نەرێ لە يەكێكيان بكەين، تا ئەوى تر بسەلمێنين. پێويست ناكات نەرێ لە پيلانگێڕان بكەين، تا حاڵى خراپى ئوممەت بسەلمێنين، هەروەكو(عەلمانيەكان دەيكەن)، هەروەها پێويستيمان بەوە نيە، كە تەنها لە پيلانگێڕان بڕوانين و حاڵى خراپى ئوممەت پەراوێز بكەين، هەروەكو هەندێ نووسەرى ئيسلامى دەيكەن، بەڵكو پێويستە هەردووكيان پێكەوە باس بكەين و پێكەوە جەختيان لەسەر بكەينەوە، چونكە هەردووكيان پێكەوە واقيعى ئەمڕۆمان نيشان دەدەن.

****

ئـەم هۆكـارە هەرچـی بێـت، ئـەوە حـاڵی ئێسـتامانە، نـەوەك حـاڵی داهاتوومان!

داهاتوو هەر بۆ ئیسلامە.

یەكـەم:چـونكە پـەروەردگار بـەڵێنی داوە، كـە بەڵێنەكەیشی ناشـكێنێ: ﴿ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ﴾ الفتح: ٢٨ واتە: خـوا ئـەو زاتەیـە كـە پێغەمبـەری خـۆی ڕەوانـە كردووە، هاوڕێ لەگەڵ ڕێنمـوویی و پـەیامی ڕاسـت و درووسـت، بـۆ ئـەوەی زاڵـی بكـات بەسـەر هـەموو پـەیام و بەرنامەیـەكی تـردا، خـوا خۆیشی بەسە بۆ شایەتیدان و ئاشكرا كردنی ئـەو ڕاسـتییە . ﴿ وَعۡدَ ٱللَّهِۖ لَا يُخۡلِفُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴾ الـروم: ٦. واتـە: بێگومـان ئەوە بـەڵێنی خـوا خۆیـەتی، خـوا بـەڵێنی خـۆی ناشـكێنێ، بـەڵام زۆربـەی خەڵكی تەنها ڕواڵەت لە دونیا دەزانن (عـەقڵیان لـە چاویاندایە) ئەوانـە بێ ئاگا و بێ خەبەرن لە ڕۆژی دوایی و قیامـەت .... دووەم: بـەهۆی ئـەو ڕەگـەزە چاكسـازییانەی، كـە لەلایـەن خـوای كارزانـەوە بەبـەر ئیسـلامدا كـراون، ئـەو پـەروەردگارەی كـە مرۆڤـی درووسـت كـردووە و، هەرچـی خوتخوتەش، كە لەدڵیـدا درووست دەبێـت دەزانێت چ چاكی دەكات و، چ بـۆی چـاكە، جـا چ لەلایـەنی دادگـەری سیاسـی بێـت، یـان ئـابووری، یـان كۆمەڵایەتی، یان پەیوەندی نێوان نێر و مێ، یان ئەوەی، كە پەیوەندی بە تاوان و سزاوە هەیە، كـە ئەمانـە چـەند بنچینەیەكن، ئەگـەر مرۆڤایـەتی

پـەیڕەویان بکـات، لـە باشـترین بارودۆخـدا دەبێـت و، هـەرکاتێك لێیـان دووربێت، توشی شپرزەیی و سەرلێ تێکچون دەبێت!

سێیەم:چونکە ئوممەتی ئیسلام خەریکە بەخەبەر دێتەوەو، بەرەو ئیسلام دەگەڕێتەوە، ئێمە لەچەند کتێبێکدا گوتوومانە، کە گەڕانەوەی ئوممەت بۆ بارودۆخی سرووشتی خۆی، کە چەند سەردەمێك تێیدا ژیاوە، دوور نیە و، ئەوەی پێویستیەتی ئەوەیە، کە ئوممەت بەرەو ئەو ئایینە ڕاست و درووستە بێت، کە چەند سەدەیەك بەهۆیەوە ژیاوەو، چەند سەدەیەك لە نیعمەتەکانی ئەم دینە بەهرەمەند بووەو خوا بەهۆی ئەم ئایینەوە لەسەر زەویدا دەسەلاتداری کرد.

ڕاستە ئەم ڕابونە هێشتا هەر لە سەرەتایدایە و، لەوانەیە ماوەیەکی پێبچێت، تا پشتێنەی ئوممەت ئەوەندە بەهێز بێت، کە بەشی هەڵسانەوە بکات.

بەلاّم ئەم دیاردەیە ڕوون و ئاشکرایەو، لە بیری زۆربەی دانیشتووانی زەوی دایە، چ دۆستان، چ دوژمنان. دۆستان هیوای گەشەکردنی زیاتر بۆ ڕابونەکە دەخوازن و دەیانەوێ زیاتر پێشبکەوێت، دوژمنانیش هەوڵی کوژاندنەوەی ئەم مەشخەڵە دەدەن و، دەیانەوێت لەناوی ببەن.

چوارەم: بەهۆی ئەو گەوجێتیانەی، کە دوژمنان دەیکەن.

گەورەترین گەوجێتی، کە ئێستا دوژمنان دەیکەن و، نیشانەیە لەسەر کەم و کوڕی هۆشیاری مێژوویان، گوشار خستنەسەر تەوژم و لایەنی بەرز و دیارکەوتوو، بەوهیوایەی لەناوی ببات!

ئەزموونی مێژوو-کە دوژمنان لێی بێ ئاگان، بەهۆی ئەو ڕق و کینەیەی، کە لەدژی ئیسلام لە دڵیاندایە-بۆمان دەردەخات، کە گوشار

خستنەسەر تەوژم و لایەنی بەرز و دەسەڵاتدار، هەمیشە بە گەشەسەندنی ئەو تەوژم و لایەنەو، لەناوچوونی ئەو لایەنانەی دوژمنایەتی دەکەن و، نەمانی ناویان لە مێژوودا کۆتایی دێت[٤]!

هەروەها شوێنەواری خراپی ئەو گەوجێتیانەی دوژمنان دەیکەن، ئەوەیە، کە موسوڵمانان هۆشیارتر بوونەتەوەو، باشتر دەزانن ئەوەی ئەمڕۆ لەسەر زەویدا دوژمنایەتی دەکرێت، ئیسلامە-لەژێر پەردەی جەنگی دژە ئیرهاب-کە یەکێك لە ئەنجامەکانی لادانی پەردەبوو لەسەرچاوی زۆر خەڵك، کە بەشارستانییەتی ڕۆژئاوا خەڵەتابوون و، گەڕانەوەیان بەرەو ئیسلام، یەکێکی تر بوو لە هۆکارەکانی زیاد بوونی ژمارەی ئەو کەسانەی کە دێنە ناو ئیسلام، لە سەرانسەری جیهاندا!!

****

داهاتوو هەر بۆ ئیسلامە.

ئەمە بەرپرسیاریەتیەکی گەورە دەخاتە سەرشانی موسوڵمانان، بەتایبەتیش ڕابونی ئیسلامی.

هەر ئوممەتێك لە ناخی خۆیدا هەست بە بەزین بکات، ئەمە وای

---

[٤] لەوانەیە ئەوە بەبیری خوێنەردا بێت، کە شیوعییەت، ڕۆژێ لە ڕۆژان لایەنێکی بەرز و دەسەڵاتدار بوو، کەچی لەم یاسایە بەدەرە، چونکە ڕۆژئاوا توانی لەناوی ببات و، خۆشی لەناو نەچێ. بەلاّم لەڕاستیدا لێکترازان و هەڵوەشانی بنچینەکانی شیوعییەت، لەناوەخۆیدا بوو، لەسەرەتادا لەسەر دەستی (خرۆشۆف)و، پاشان لەسەر دەستی(بریجینیف)ی خاوەنی بزوتنەوەی(چاکسازی)، کە بە(بریسترویکان)ناسرابوو، لەکۆتایشدا لەسەر دەستی(یلتسن)، کۆتایی پێهات و شیوعییەت لەناوچوو.

لێدەکات کە هەوڵ نەدات دووبارە هەڵبستێتەوە.

کاتێك کە موسوڵمانان لە جەنگی ئوحود دا تێکشکان، بەهۆی بێ ئەمری کردن لە فەرمانی پێغەمبەری پێشەوا(ﷺ)، ئاراستەکردنی خوایی ئەوەبوو: ﴿ وَلَا تَهِنُوا۟ وَلَا تَحْزَنُوا۟ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ آل عمران: ١٣٩. واتە: (ئەی ئیمانداران) کۆڵ مەدەن و ساردمەبنەوە و خەفەت مەخۆن، چونکە هەر ئێوە سەربەرزو سەرفرازو سەرکەوتووترن، ئەگەر ئیمانداری چاك ڕاست و دروست بن . مەرهەمی شیفا بەخشی زامەکانی ئەم تێکشکانەبوو، ئیتر دوای ئەوە دڵ و دەروونەکان کەوتنەوە جووڵەو، لەدوای دۆڕان و تێکشکان، سەرکەوتن و سەرفرازی هات: ﴿ ٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعْدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلْقَرْحُ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ مِنْهُمْ وَٱتَّقَوْا۟ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَٰنًا وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُوا۟ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَٱتَّبَعُوا۟ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴾ آل عمران: ١٧٢ - ١٧٤. واتە: ئەوانەی، کە بەدەم بانگەوازی خوا پێغەمبەرەﷺ چوون، دوای ئەوەی کە تووشی ناخۆشی و زام و ئێش بوون، بۆ ئەوانەیان، کە چاکەیان کردو پارێزگار بوون، پاداشتی زۆر گەورە و بێ سنوور ئامادەیە . ئەوانەی، کە خەڵکی (ئیمان کز) پێیان دەڵێن : بەڕاستی خەڵکی بێباوەڕ و خوانەناس خۆیان بۆ ئێوە کۆکردۆتەوە و خۆیان بۆ ئێوە مەڵاس داوە، لێیان بترسن، (خۆتان تووشی بەڵا مەکەن) بەڵام ئەوان (واتە ئیمانداران بەو پڕو پاگەندەیە) باوەڕیان زیاترو دامەزراو،

وتیان : خوامان بەسە، کە یاریدەدەرو یارمەتیدەرێکی چاکە . ئەوسا ئیتر موسوڵمانان گەڕانەوە هاوڕێ لەگەڵ فەزڵ و ناز و نیعمەتی خوایی دا، هیچ ناخۆشیەکیشیان بۆ پێش نەهات، چونکە شوێنی ڕەزامەندی خوا کەوتبوون و (هەر ئەوەشیان مەبەست بوون)، کە خوای گەورەش هەر خۆی خاوەنی فەزڵ و ڕێزێکی زۆر گەورەیە .

هەر دەبێ هەستی بەزین و تێکشکان لە دڵەکان بێتە دەرەوە، تا دڵ و دەروونەکان ئامادەسازبن بۆ کارکردن. هەربۆیە لەسەر بانگخوازان پێویستە جەخت لەسەر ئەم خاڵە بکەنەوە:کە بەزین بەرانبەر دوژمن بەهۆی هەر هۆکارێك بێت-مانای ئەوە نییە، کە دوژمنان لە ئیمانداران بەرزترن، بەڵکو ئیمانداران، بە ئیمانەکەیان، هەر خۆیان بەرز و بەڕێزن. بەڵام —بۆئەوەی بەم ئیمانە بەرز ببنەوە-لەسەریان پێویستە لەسەرەتادا، ڕاست و درووستی ئەم ئایینە بزانن، کە ئیمانیان پێی هەیە، پاشان لە واقیعدا جێبەجێی بکەن و مەبەستەکانی وەدی بێنن. ئەگەرنا ئیمان بەبێ زانینی ڕاستی ئەم دینە، هیچ شتێك لە واقیعدا ناگۆڕێت و، وەدیهێنانی مەبەستەکانی تەنها خەو و خەیاڵێکە! ﴿ لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ ۗ مَن يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدْ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴾ النساء: ١٢٣. واتە: (پاداشت و ڕێز و نرخ) نە بە ئارەزووی ئێوەیە، نە بە ئارەزووی خاوەن کتێبە، ئەوەی خراپەو گوناهێك بکات، ئەوە بەو هۆیەوە سزا دەدرێت و هیچ کەس و هیچ هێزێکی تری دەست ناکەوێت، جگە لە خوا پشتگیری بکات و یارمەتی بدات. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝٢ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ الصف: ٢ - ٣. واته: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، بۆچی شتێك دەڵێن و ئەنجامی نادەن ؟ بۆچی گوفتارتان دژی کردارتانە ؟ئەوە لای خوا زۆر ناپەسەندە بەدەم شتێ بڵێن، کە بە کردەوە نەیکەن.

ئەمە تەنها ڕێگایە بۆ نەهێشتنی غوربەتی دووەم، کە تووشی ئیسلام بووە، هەر ئەمەش بوو، کە غوربەتی یەکەمی لادا:ئیمانێکی هۆشیار بە حەقیقەتی ئەم دینە و، پابەندبوون بە ئەمر و ئاراستەکانی و، بەجێهێنانی ئەو ئەرکانەی داوای دەکات، ئینجا سەرکەوتن لەلای خواوە دێت :﴿ وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ ﴾ الأنفال: ١٠ واتە : سەرکەوتن تەنها لەلایەن خواوەیە. لەسەر بانگخوازان پێویستە خەڵکی دڵنیا بکەنەوە، کە ئیسلام تاکە بەرنامەی نموونەییە، چونکە لەلای خواوەیە.

هەروەها پابەند بون پێی لە داخوازیەکانی (لا اله الا الله)و، بڕوا بوونە بەوەی، کە هەر ئیسلام داهاتووە [٥].

هەروەها دەبێ بانگخوازان ئەوەش بزانن، کە ئەو ڕێگایەی لەبەردەمیاندایە، بەگوڵ نەڕازاوەتەوە، بەڵکو گەشتێکی سەخت و دژوارەو، لەهەردوو لایدا دڕندەی ترسناك لەسەردا وەستاون، کە دەیانەوێ پەلاماری

---

[٥] جێی سەرنج ئەوەیە کە لە ڕاپۆرتی دامەزراوەی (ڕاند)ی ساڵی ٢٠٠٧ دا دەردەکەوێ، کە ئەم دامەزراوەیە نەخشەی ئەمریکا بەرانبەر بە ئیسلام دەکێشێت، ئەو دەستەواژەیە کە دەڵێت:لەسەر ئەمریکا پێویستە دژایەتی ئەو کەسانە بکات، کە دەڵێن:ئیسلام نیزامی نموونەییە، هەوڵی لەناوبردنیان بدات!

هەرکەسێك بدەن، کە پێیدا تێپەڕێ.

نەفامییەتی یەکەم، نەفامییەتێکی سادەبوو، کە چەند بتێکی بەرهەستی بەرجەستە و، چەند نەریتێکی دەپەرست، کە خوا بڕیاری لەسەرنەداوە، سەرەڕای ئەوەش بەربەرەکانێی ڕێبازی ڕاست و درووستی خوایی دەکرد، تا ئەوکاتەی پەروەردگار سەرکەوتنی دینەکەی لە کۆتاییدا وەدیهێنا.

بەڵام هەرچی نەفامییەتی نوێیە، بەهێزترین و درندەترین نەفامییەتە، کە مێژوو ناسیبێتی، چونکە پشت ئەستوورە بە ئەندازەیەکی گەورەی زانست و زانیاری، کە پێشتر مرۆڤ پێی نەگەیشتبوو: ﴿ يَعۡلَمُونَ ظَٰهِرٗا مِّنَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُمۡ عَنِ ٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ غَٰفِلُونَ ﴾ السروم: ٧. واتە: ئەوانە هەر ڕواڵەت لە ژیانی دونیادا بەدی دەکەن، لە بەرانبەر قیامەتیشدا بێئاگان.

هەروەها پشت بە فەلسەفەو بیروبۆچونێك دەبەستێت، کە ڕاست و هەڵە و، سوودبەخش و زیانبەخشی تێدا تێکەڵ بووە، بەڵام هەرهەموی هەڵە نییە، بۆیە شەڕەکە لەگەڵ ئەمدا ئەستەم تر و درێژخایەن تر دەبێت.. تا خوا بیەوێ.

هەروەها لەسەر بانگخوازان پێویستە، گوێ بەو قسە درۆیانە نەدەن، کە پێیان دەڵێن-تا لاڕێیان بکەن و سەریان لێ بشێوێنن-کەوا دیموکراسی چارەسەری ئامادەو شیاوی پێن بۆ چارەسەر کردنی کێشە سەردەمییەکان، بەڵام هەرچی ئیسلامە-تا بتوانێت لەگەڵ ڕۆژگاری ئەمرۆمان بڕوات-پێویستی بە کۆشش و نوێکاری هەیە، لە هەموو بوارەکانی ژیاندا.

گریمان دیموکراسی- هەمووی خێر و چاکەیە، کەواش نیە-خۆ ئامێرێك نیـە، کـە بتوانرێـت بکرڕێـت، یـان لـە شـوێنێك بهێنرێـت و، بـە تـەزووی کارەبـاوە بلکێنرێـت، ئـیتر لەخۆیـەوە مـافی خـەڵك بـدات، بۆیـان مسۆگەر بکات!بەڵکو کارەکە پێویستی بە پەروەردەکردنی خـەڵك هەیـە، تـا بتـوانن پارێزگاری لە مافەکانیان بکەن و ڕێ بـە هـیچ کـەس نـەدەن، دەسـتدرێژی بکاتە سەریان و، تێبکۆشـن بـۆ وەدەسـتهێنانی پێویسـتییەکانی ژیانیـان و، ڕێ بە هیچ کەس نەدەن یاری بە مافەکانیان بکەن. ئایا پەروەردەکردنیان لەسەر ئەم کارانـە، بـەو ئاسـانییە دەکـرێ، کـە بـە ووتارێـك، یـان کتێبێـك وەدی بێ؟!یاخودئەم کارە هەوڵدان و قوربانی دەوێـت و، کـارێکی قـوڕس و گرانە، تا خەڵك دەگەنە ئەم ئاستە؟!

بێگومـان دەسـەلاتدارە ستەمکارەکان هـەرگیز بەخۆشـی خۆیـان واز لـە دەسەلاتەکانیان ناهێنن، بە گەلەکانیان نـاڵێن:فـەرموون مافـەکانتان ببـەن و، لەسەر هەر گەورە و گچکەیەك لێپرسینەوەمان لەگـەڵ بکـەن و، ئەگـەر باش بووین لێپرسینەوەمان لەگەڵ بکەن ئەگەر خراپیش بووین ڕاستمان بکەنـەوە، هـەروەکو خەلیفـەکانی ڕاشـیدین دەیـانگووت (کـە گـەورە پیـاوە بەڕێزەکانن، دوای پێغەمبەران(سەلامی خوایان لەسـەربێت))، ئـەمیش بـۆ تەنها جارێك لـە مێـژووی مرۆڤایەتیـدا ڕویـدا، کاتێـك ئیمانیـان بـە خـواو پێغەمبەرەکـەی هێنـاو، ئیسلامیان وەکـو خـۆی لـە واقیعـدا جێبـەجێکرد ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا۟ ٱلْأَمَـٰنَـٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحْكُمُوا۟ بِٱلْعَدْلِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴾ النساء: ٥٨. واتە: بێگومان خـوا فـەرمانتان پێـدەدات، کـە هـەموو ئەمانەتـەکان (سـپاردەکان)

بگەڕێننەوە دەست خاوەنەکانیان، هەر کاتێکیش داوەریتان کرد لەنێوان خەڵکیدا، دادپەروەرانە فەرمانڕەوایی بکەن، چونکە بەڕاستی خوا بەجوانی بە چاکی و تەواوی ئامۆژگاری و فەرمانتان پێدەدات، بەڕاستی خوا هەمیشە و بەردەوام بیسەر و بینایە .

ئیتر ئەگەر پەروەردەکردن و هەوڵ و ماندووبوون و پشوو درێژی لە کاردا بۆ هەردوو ڕێگاکە پێویست بێت:ئیسلام و دیموکراسی، کەسی ئیماندار بە خواو پێغەمبەرەکەی(ﷺ)، دەبێ کام ڕێگا بگرێتە بەر؟ ئەو ڕێگایەی کە حاکمیەتی شەرعی خوا ڕەتدەکاتەوەو، دەبێتە هۆی خێر و بەرەکەت لە دونیاداو، لە دواڕۆژیشدا پاداشتی لەسەر وەردەگرێت:﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَـٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَـٰكِن كَذَّبُوا۟ فَأَخَذْنَـٰهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴾ الأعراف: ٩٦ - ٩٨. واتە: خۆ ئەگەر خەڵکی شارەکان بەڕاستی باوەڕیان بهێنایە و خۆیان بپاراستایە، ئەوا بێگومان ئێمە دەرگای فەڕو بەرەکەتی ئاسمان و زەوییان لەسەر دەکردنەوە، بەڵام ئەوان کە پەیام و پێغمبەرانی ئێمەیان بەدرۆ زانی، جا ئێمەش بەهۆی ئەو کاروکردەوانەی دەیانکرد گرتمانن و لەناومان بردن.

﴿ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴾ النساء: ١٣. واتە: ئەوانەی باسکران (دەربارەی هەتیوان و چۆنیەتی دابەشکردنی میراتی) ئەو سنورانەن خوا دیاریکردوون، جا ئەو کەسەی فەرمانبەرداری خواو پێغەمبەرەکەی بکات (لەم بوارەداو لە

هەموو بوارەكانی تردا)، ئەوا خوا دەیخاتە ناو باخەكانی بەهەشتەوە : كە چەندەها ڕووبار بە ژێر درەختەكانیدا دەڕوات، هاوڕێ لەگەڵ ژیانی نەبڕاوە تیایدا، بێگومان هەر ئەوەشە سەرفرازیی گەورە و دەستكەوتی بێ سنوور .

ئەو بەرنامەیەی، كە خوا ناردوویەتی و، ئەمری بە شوێنكەوتنی كردووە، ئیسلامە، نەك دیموكڕاسی، ئەوەش كە لێپرسینەوەمان لەسەر دەكات لە ڕۆژی دواییدا، ئیسلامە، نەك دیموكراسی، ئیتر ئایا هەڵبژاردنی جگە لە ئیسلام لەبەردەم كەسی ئیمانداردا هەیە؟! ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴾ الأحزاب: ٣٦. واتە: بۆ هیچ پیاو و ئافرەتێكی ئیماندار دروست نیە، كاتێك خواو پێغەمبەرەكەی بڕیاری شتێك بدەن، ئەوان سەر پشك بن لە ئەنجامدانی ئەو كارەدا، چونكە ئەوەی سەرپێچی بكات لە فەرمانی خواو پێغەمبەرەكەی، ئەوە ئاشكرا، گومڕاو سەرلێشێواوە .

هەروەها دەبێ بانگخوازان لەبیریان بێت، ئەو ڕێگایەی پێویست بیگرنەبەر بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی نەفامییەتی نوێ، ئەوا ڕێگاشیانە بۆ چوونە بەهەشت: ﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾ العنكبوت: ٦٩ واتە: ئەوانەش لە پێناوی ئێمەدا و بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئێمە هەوڵ و كۆششیان كردووە و خۆیان ماندوو كردووە، بەڕاستی ئەوانە ڕێنموویی دەكەین بۆ هەموو ڕێگەیەكی

چاك و دروستی خۆمان (كه بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئێمەی لەدوایه)، بێگومان خوای پەروەدگار هەمیشه لەگەڵ چاكەكارانه . ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ آل عمران: ١٤٢. واتە: یان وا گومانتان دەبرد (هەروا بە ئاسانی) دەچنە بەهەشتەوە ؟ كه هێشتا خوا (له جیهانی واقیعدا) دەریشی نەخستووه كامتان هەوڵ و كۆشش و جیهادی كردووەو كامتان خۆڕاگرو ئارامگربووه...

هەروەها با ئەوەشیان لەبیربێت، كە ئەو هەوڵ و ماندووبوونەی دەیدەن، بەرهەمەكەی-بە پشتیوانی خوا –تەنها ڕزگاركردنی جیهان ئیسلامی نابێت، لەو زەلیلی دوواكەوتوویی و بێهێزی و كەم و كوورتییەی تووشی بووه، بەڵكو بەو زانست و زانیارییەیان ڕێگای ڕزگاربوون بۆ مرۆڤایەتی خۆش دەكەن و لەو گومڕایی و فەسادی و خراپەكارییەی تێی كەوتوونی، دەریان دێنێ، چونكه پەرومردگار، كۆتا پێغەمبەرەكەی(ﷺ) بۆ مرۆڤایەتی ناردووه، تا له تاریكی ڕزگاریان بكات و بەرەو ڕووناكی ڕێنموونیان بكات:﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴾ الأعراف: ١٥٨. واتە: (ئەی محمد ﷺ) بڵێ: ئەی خەڵكینه بەڕاستی من پێغەمبەرو فروستادەی خوام بۆ ئێوه بەگشتی، ئەو خوایەی كەهەر بۆ ئەوە خاوەنداریێتی ئاسمانەكان و زەوی .
﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴾ الأنبياء: ١٠٧. واتە: ئەی محمد(ﷺ) ئێوه تۆمان ڕوانه كردووه تەنها بۆ ئەوە كه ببیته ڕەحمەت و بەرەكەت

بۆ هەموو جيهانـەكان (جيهـانى ئـادەميزاد و گيانـدارو ڕووەك و پـەرى ... هتد).

هەروەها لە كۆتاييشدا با ئاگادارى فەرموودەى پيرۆزى خـوابن: ﴿ وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا أَمْثَٰلَكُم ﴾ محمـــد: ٣٨. واتـــە: جـــا ئەگەر ئێوە پشت هەڵكەن لەم ديـن و بەرنامەيـە، خـوا كەسـانى چاكتر لـە ئێوە دەهێنێتە مـەيدان، كە بەهيـچ شـێوەيەك لـە ئێـوە ناچـن و وەك ئيـوە نـابن .

ناوەرۆك

پێشەكی.. ٦

نەگۆڕ و گۆڕاو(الثابت والمتغیر)........................١٣

دادگەری سیاسیی لە ئیسلامدا ٤٥

دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا ٧٣

دادگەری كۆمەڵایەتی لە ئیسلامدا ٩١

دادگەری ئیسلام لە نێوان هەردوو ڕەگەزی (نێر و مێ)دا........... ١٠٨

تاوان و سزا لە مەنهەج و ڕێبازی خواییدا ١٢٥

ئا ئەمەیە ئیسلام ! ١٤٦